Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

Knoflík v proměnách času

Diplomová práce

Autor: Daniela Stránská
Vedoucí diplomové práce: Mgr. Věra Klimešová
Datum odevzdání: 27. 4. 2007

Knihovna JU - PF
3115175053

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Knoflík v proměnách času vypracovala samostatně a použila jen pramenů, které cituji a uvádím v přiložené bibliografii.
V Č. Budějovicích dne 15. 4. 2007

Stránská

Mé poděkování patří mojí rodině, která mě doprovázela při cestách po českých muzeích, hlavně však mojí mamince Ivě Stránské, která mi trpělivě pomáhala vyhledávat informace.Dále vedoucí mé diplomové práce Mgr.Věře Klimešové.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

The butoom on the times transformation

Diploma work

Anotace

Cílem mé práce je popsat historický vývoj spínadel od pravěku po současnost. Vývoj spínadel je popsán spolu se stručným vývojem módy od pravěku po 19. století. Část své práce věnuji výrobě knoflíků v Čechách. Pro Čechy v 18. a 19. století je charakteristická domácí výroba knoflíků. Jednotlivé kapitoly (č. 5 až č. 11) popisují výrobu knoflíků. Kapitoly jsou dělené podle materiálu, z kterého je knoflík vyroben. Popisuji proces výroby od surového materiálu po hotový knoflík. U každého druhu knoflíku jsou uvedeny lokality, kde se vyráběl a kde se vyrábí v současné době. Následující kapitola se věnuje sbírkám knoflíků na našem území, konkrétně jsem popsala muzea, kde se nacházejí expozice knoflíků. Při prostudování materiálů jsem objevila spoustu zajímavostí, některé jsem uvedla v poslední kapitole své práce.

Annotation

My diploma work objective describe history of the development of claps and butooms from primeval age to the present times. I desribe the development of the claps with brief development from the primeval age to 19th. century of the fashion. One part of my diploma work is obout manufacture of the butooms in Czech. In 18th. and 19th. century is typical homework´s manufacture of the butooms in Czech. The another chapters describe these manufacture of the butooms. The chapters are separete in an accordance with materials of the butooms. I describe the manufacture from materials to the butoom. The mentiond obout regions manufacture is at all kind of the butooms. You can find the list about museums of the butooms on Czech in my diploma work. I desribe something about interes ot the buttoms at the end my diploma work.

Obsah

1. Úvod.....str. 5

2. Móda našich předků aneb od spínadla ke knoflíku.....str. 6-21

2. 1. Pravěk spínadel.....str. 6- 10

2. 2. Starověk spínadel.....str.10- 13

2. 2. 1. Egyptská móda

2. 2. 2. Móda antického Řecka

2. 2. 3. Móda antického Říma

2. 3. Středověk spínadel.....str. 14- 17

2. 3. 1. Móda raného středověku

2. 3. 2. Móda vrcholného středověku

2. 3. 3. Móda pozdního středověku

2. 4. Spínadla a novověk.....str. 17- 19

2. 4. 1. Baroko

2. 4. 2. Móda v 19. století

2. 5. Shrnutí vývoje spínadel.....str. 20- 22

3. Druhy knoflíků.....str. 22- 24

3. 1. Dělení knoflíků podle způsobu použití.....str. 22

3. 2. Druhy knoflíků podle materiálu.....str.23

3. 3. Dělení knoflíku podle tvaru.....str.24

4. Historie výroby knoflíků v Čechách.....str. 24- 25

5. Nitěný knoflík.....str. 26- 27

5. 1. Výroba nitěného knoflíku.....str. 26

5. 2. Oblasti výroby nitěného knoflíku.....str. 26- 27

6. Perleťový knoflík.....str. 28- 33

6. 1. Výroba perleťového knoflíku.....str. 28- 29

6. 2. Lokality výroby perleťového knoflíku.....str. 29- 33

6. 2. 1. Frčkaři ze Senetářova

6. 2. 2. Žirovničtí čamrdáři

6. 2. 3. Krásensko a perleťový knoflík

6. 2. 4. Studená- STYL

7. Knoflíky z umělých hmot.....str. 34

7. 1. Umělé náhražky aneb knoflíky dneška.....str. 34

8. Skleněný knoflík.....str. 35- 44

8. 1. Výroba vinutých knoflíků .....str. 35- 36

8. 2. Výroba mačkaných knoflíků.....str. 36- 37

8. 3. Výroba ostatních druhů skleněných knoflíků.....str. 37

8. 4. Dělení skleněných knoflíků podle tvarů a otvorů našívání.....str. 38

8. 5. Lokality výroby skleněného knoflíku..... ....str. 39- 44

8. 5. 1. Smržovka

8. 5. 2. Lučany

8. 5. 3. Jablonec nad Nisou

8. 5. 4. Lohhäuser- Slatina

9. Kovový knoflík.....str. 45- 51

9. 1. Cínový knoflík z Tisé.....str. 45- 47

9. 2. Stiskací knoflík.....str. 47- 51

9. 2. 1. J. Waldes

9. 2. 2. Koh- i- noor - „Waldeska "

9. 2. 3. Stiskací knoflík dnes- technické požadavky

10. Dřevěný knoflík..... str. 52- 53

10. 1. Výroba soustruhovaného knoflíku ve středověku..... str. 52- 53

11. Další druhy knoflíků podle materiálu.....str. 54- 58

11. 1. Rohovinový a kostěný knoflík.....str. 54

11. 2. Keramický knoflík.....str. 55

11. 3. Potahový knoflík.....str. 55- 56

11. 4. Kamenný knoflík.....str. 56- 57

12. Dnešní výrobci knoflíků v Čechách.....str. 58- 59

13. Toulky po Českých muzeích knoflíku.....str. 60- 63

13. 1. Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou.....str. 60- 61

13. 2. Zámek Žirovnice.....str. 61

13. 3. Senetářov.....str. 62

13. 4. Bojkovice- zámek Nový Světlov.....str. 63

13. 5. Ostravské muzeum.....str. 63

14. Zajímavosti ze světa knoflíků.....str. 64- 68

14. 1. Vojenské knoflíky z americké občanské války.....str.64- 65

14. 2. Leonardo da Vinci a jeho stroj na výrobu jehel.....str. 65

14. 3. Šroubová fibule.....str. 66

14. 4. Spony z Wedgewoodského porcelánu.....str. 66- 67

14. 5. Knoflíky z Ameriky.....str. 67- 68

15. Závěr.....str. 69

16. Poznámky.....str. 70-73

17. Obrazová příloha.....str. 74- 98

Obrazová příloha – poznámky.....str. 99

18. Zdroje a použitá literatura.....str. 100- 102

1. Úvod

Knoflík je někdy věc naprosto maličká, ale nepostradatelná. Ačkoli se s ním setkáváme každý den v různých podobách, od ložního prádla po ozdobné knoflíky na kabátu, jen málo kdo z nás se nad tímto malým technickým zázrakem pozastavil. A právě tento důvod mě vedl k myšlence, pokusit se zjistit co nejvíce o knoflíku, jeho historii, vývoji a výrobě. Musím se ale přiznat, že tuto myšlenku mi vnukla vedoucí mojí diplomové práce Mgr. Věra Klimešová. Při hledání tématu práce, bylo jednou z podmínek najít pokud možno takové téma, které nebylo doposud nějak více zpracováno. Do poslední chvíle jsem netušila, že jsem takové téma opravdu našla.

S vyhledáváním dostupných informací jsem začala na internetu. První moje kroky vedly k vyhledání muzeí a expozic knoflíků. Zkontaktovala jsem se s nimi a poprosila o podrobnější informace a o prázdninách jsem tato muzea navštívila (více viz. kapitola č. 13 Toulky po muzeích knoflíků).

Po zjištění, že se expozice zabývají převážně výrobou knoflíků v Čechách v 18. a hlavně 19. století a o rozsáhlejší historii knoflíku jako takového zde nic nenajdu, směřovaly další moje kroky do knihoven. Nejvíce materiálů a podkladů obsahovala knihovna muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou a knihovna Umělecko průmyslového muzea v Praze. Po historii spínadel a knoflíku jsem pátrala i v historických publikacích a publikacích zabývajících se historií módy. Pomocníkem mi byl samozřejmě i internet, kde se dá najít mnoho užitečných odkazů.

V kapitole Móda našich předků se zabývám historií spínadel. Další kapitolu jsem věnovala historii výroby knoflíků v Čechách, na kterou navazují další kapitoly, zabývající se již jednotlivými druhy knoflíků, rozdělené podle materiálu, z kterého byly a jsou knoflíky vyráběny. Informace, které jsem získala, nebo také nezískala v muzeích jsem se snažila přiblížit v kapitole Toulky po českých muzeích knoflíků. A poslední kapitolu jsem věnovala zajímavostem ze světa knoflíků a spon.

2. Móda našich předků aneb od spínadla ke knoflíku

Je až s podivem, jak obtížné může být pátrání po historii běžně užívané a velmi potřebné věci jako je knoflík. Jak je možné, že příběh knoflíku doposud okouzlil jen několik málo nadšenců? Pokud se zaměříme na jednotlivé druhy knoflíků, najdeme poměrně mnoho informací snad jen o skleněném a perleťovém knoflíku. Pravděpodobně proto, že tyto dva druhy si zachovaly svou tradici a výrobu do dnešních dnů. Po ostatních druzích a přímo po historii knoflíků se pátrá již velmi obtížně. V podstatě skládáte spoustu střípků, než se dopátráte ucelenějšího obrazu o drobné potřebné maličkosti jako je knoflík.

Své putování za knoflíkem začneme na samém počátku, kdy člověk začal své tělo halit do kusů kůže, tedy pravěkem lidské společnosti. Pokusíme-li se toto období vyznačit na časové ose, mluvíme řádově o době 40 000 let př. n. l.[1]

2. 1. Pravěk spínadel

V období paleolitu vládlo studené podnebí a proto byli pravěcí lidé nuceni se před touto zimou chránit. První oděvy pravěkých lidí byly vyrobeny z kůží ulovených zvířat a kožešin. Později se lidé naučili zpracovávat rostliny na vlákno, z kterého pak vyráběli provázky. Z období mladší doby kamenné (5 500- 4 500 př. n. l.) pocházejí nálezy lněných provázků na našem území. O existenci nití a provázků se dozvídáme například z otisků na keramice (vypálených hrudkách hlíny), jelikož naše podnebné podmínky nejsou příliš vhodné pro uchování lněných a celkově organických materiálů. Přesto u nás najdeme nejstarší otisky v keramice na světě a to v Dolních Věstonicích a v Pavlově. Stáří otisků je 27 500let. Okolo roku 1 300 př. n. l. se objevují první **jehly**(1) a šídla. **Jehly** jsou zhotovovány z kostí zvířat. V mladší době kamenné

lidé již umějí příst, což nám dokládají nálezy přeslenu, setrvačníku vřetene. Přeslen sloužil k spřádání vláken a nití. [2]

Již pravěcí lidé měli potřebu zdobit oděv. Nejprve oděvy barvily přírodními rostlinnými barvivy. K barvení byla využita prakticky celá rostlina od květů, listů po plody. K barvení látek se používala i kůra stromů. Každá část rostliny nabízela jiné barvivo. Touha po zdobnosti nekončila u barvení látek. Objevují se ozdobné pásy a pásky vytvořené z mušlí, zubů zvířat nebo oblázků.

Objevuje se nový prvek oděvu, který v sobě spojuje jak funkci ozdobnou, tak funkci praktickou. Stále se zdokonalující střihy oděvu umožnily vzniknout **jehlicím** a **sponám**, které nejen že byly velice zdobné, ale sloužily ke spínání částí oděvu. První **jehlice** spadají svým vznikem do pozdní doby kamenné (3 800- 2 400 př. n. l.). Jako materiál se používaly kosti a měď. **Jehlice** nejčastěji spojovaly oděv v místech ramen, což dokládají archeologické nálezy. Dalšími součástmi oděvu, které měly spojovací funkci byly různé **přezky**, řetízky a zdobná kování, která se vyskytovala na opascích. [3]

Jehlice jsou hojně vyráběny a používány v době bronzové (2 400- 750 př. n. l.). Také ony nám slouží jako důkaz o změně módních trendů. Vyrábělo se jich veliké množství druhů. Lidé znali výrobu tkanin, nebyly odkázáni jen na kůže. Tkaniny bylo snazší upravit do různých střihů, charakteristickým oděvem byly různé suknice a pláště, které byly sešívány nebo spojovány jehlicemi. Rukávy vznikaly vhodným nařasením a spínáním. Podle počtu jehlic na oděvu bylo patrné, jaké má daný člověk společenské postavení což souviselo s jeho bohatstvím, které množství jehlic na oděvu symbolizovalo. [4]

Nový vývojový prvek ve spínání oděvu se objevuje na konci doby bronzové a jeho rozkvět zaznamenáváme hlavně v době železné- římské (1- 400 n. l.). Tímto prvkem je **spona**, která nahrazuje funkci jehlic. **Spony** se nejčastěji vyráběly z bronzu a ze železa, ale byly nalezeny i stříbrné, pozlacené, vykládané jantarem nebo emailem. I u spon mluvíme nejen o praktické stránce, ale i o zdobnosti. Byly malými uměleckými díly a podle

použitého materiálu a způsobu jejich výzdoby můžeme nálezy datovat s přesností na několik málo desítek let. [5]

Na našem území byly nalezeny hroby Keltů pocházející z doby 400- 1. př. n. l., které dokládají, že oděv se spínal nejčastěji u ramen, hrudi a pasu, ale také u nártu a u hlavy. Keltové jsou proslulí svou zálibou ve šperscích. Rádi se zdobili například náramky, které měly černou barvu byly to tzv. švartnové náramky. Funkce náramků nebyla pouze ozdobná, ale byly to talismany pro štěstí a věřili v jejich magickou funkci, proto je nosili na levé paži. Zdokonalením výroby skla se v hojné míře začaly vyrábět šperky skleněné, které byly oblíbené pro svou barevnost. [6]

Charakteristický keltský šperk byl nákrčník, nazývaný toques, čím byl nákrčník nádhernější, tím významnější byl jeho nositel. Dalšími oděvními doplňky byly například bronzové nánožníky, které byly zavírány zaklapovacím mechanismem. Nedílnou součástí se stala **spínadla** nejrůznějších tvarů. **Spony** (5) se vyráběly ze železa, bronzu, stříbra a tepaly se ze zlata. Železo se používalo hlavně pro výrobu robustnějších **mužských spon** a na výrobu **drobných spon**, které nosily ženy se používal převážně bronz. Ze spon, které měly praktickou funkci, ale byly bohatě zdobeny se později vyvinuly **brože**, které měly pouze ozdobnou funkci. **Spony** (4) byly jednak z různých materiálů, různě zdobené, ale také měly i různé velikosti, byly nalezeny drobné spony veliké 2,5 cm, ale i masivní dlouhé 10 cm i více centimetrové. Vyskytovaly se dva základní tvary spon. (9) První a základní tvar připomínající luk, měl podobu dnešních zavíracích špendlíků. Druhý druh spon měl kruhovitý tvar s pohyblivou jehlicí. Vůbec nejstarší typ spon, pocházející z 6. stol. př.n.l., byly spony čtyřspirálové, hadovité nebo bubínkové. Z 5. století př.n.l. známe spony samostřílové s ozdobnou nožkou, terčovité, drátěné typu Marzabotto a lité certoské. Ve starší době laténské byly typické spony s volnou patkou tzv. **duchcovské spony** a uzlíkem na patce nebo **spony münsingenské** s různě zdobeným terčem na patce. Později se objevuje druh spon, kdy byla patka pevně připojena k terčíku. [7]

Na území Čech se našlo šest **maskovitých spon.** (3) „*Obecně se maskovité spony hodnotí jako miniaturní mistrovská dílka, z nichž každý jednotlivý kus je unikátní a neopakovatelný.*“ [8] Stejně jako oblíbené černé náramky, i spony měly svou uměleckou a magickou funkci. Spony jsou zdobeny zoomorfními prvky, ale objevuje se zde i lidská tvář. Jiné nálezy dokládají, že na sponách se vyskytovaly ornamenty, které měly i groteskní charakter. Významným pojmem v naší archeologii se stala **Želenická spona**, která spadá svým vznikem do období starší doby železné, tedy přelomu 5. a 6. století př.n.l., ale ostatní nálezy z hrobu spadají do 3. století př.n.l. [9] Tento časový rozdíl se vysvětloval tím, že se spona do hrobu dostala jako dědictví. „*Dokonalé provedení Želenické spony, její některé části a výzdobné prvky naznačují, že pochází z některé specializované šperkařské dílny, která pracovala pro vybraný okruh zákazníků patřících do vyšší společenské vrstvy.*“ [10] Želenická spona je mimo jiné unikátní tím, že metoda, kterou byla vyrobena, byla rozšířena až o sto let později. Spona je tvořena z několika částí. Základní část je spínadlo tzv. samostřílové konstrukce. Střední část spony tvoří vytepaný terčík z bronzového plechu. Terčík pravděpodobně představuje symbol slunce. Sponu tvoří tři osičky, na které je připojeno deset párů zdobných závěsků. Tyto závěsky při pohybu vydávají chřestivý zvuk, který měl nositele ochraňovat od zlých sil. Spona byla zdobena i modrými perličkami ze skla, které měly stejnou magickou funkci jako závěsky. Na sponě jsou zastoupeny další magické symboly, jako například beraní hlavička, labutí hlavičky, které byly velmi oblíbené. [11]

Želenická spona inspirovala v 19. století Mikoláše Alše, který výtvarně ztvárnil postavy české mytologie. Spona se objevuje na lunetách s názvem *Trutnov*, *Orba a lov*, kde mužské postavy mají na krku vyobrazenou sponu. [12]

Keltové měli kromě zdobnosti rádi i praktičnost a funkčnost. Nosili oděvy jednoduchých střihů jmenujme například košile, jednoduché šaty, vesty navlékané přes hlavu nebo šatové zástěry. Jednoduché šaty zdobili právě sponami a různými šperky. V laténské době se zdokonalili v tkaní a vznikaly látky s barevným pruhovým vzorem, ale typickými se pro Kelty se staly látky s kostkovým vzorem.

S příchodem Slovanů splývá výroba spon se šperkařskou výrobou a se zlatnictvím. Jako techniky zdobení spon jsou používány například maková granulace, což je spájení plošek se zrnky drahého kovu, dále filigrán- splétání drátků, plátování, tlačení zlatého a stříbrného plechu a jeho formování do tvaru kulovitých knoflíků tzv. **gombíků** se složitým ornamentem.

Ačkoli jsme stále mluvili jen o jehlách nebo sponách, pravěk spínadel zaznamenal již objev **knoflíku**. (2) Z archeologických nálezů jsou známe knoflíky, které byly odlité z jednoho kusu jako například bronzový knoflík, jehož stáří je 1 800 let. Pravěké knoflíky byly i údajně kostěné. [13] Tyto první knoflíky neměly dnešní, tedy užitkovou funkci. Byly používány jako ozdoba. Germáni nosili pláště, které mívaly kapucu a byly zapínané pomocí poutek z kožených řemínků- kožených knoflíků, ale ve starověku se s tímto druhem zapínání nesetkáme.

2. 2. Starověk spínadel

„ Historikové, kteří píší světové dějiny, zapomněli mluviti o starověku knoflíkovém. Mluví o člověku doby kamenné, bronzové atd., není však vůle ani zmíňky o době knoflíkové, jež jest nejdůležitějším ze všech, jelikož užívání knoflíku jest mezníkem mezi člověkem skutečně civilizovaným a mezi člověkem za civilizovaného jen se považujícím. “ [14]

2. 2. 1. Egyptská móda

V Egyptě se již móda rozvinula do velké rozmanitosti střihů a druhů látek. Oděv neměl jen užitnou funkci, byl i symbolem společenského postavení. Ačkoliv chybí rozsáhlejší archeologické nálezy starověkých oděvů nebo látek, svědectvím o tamější módě se nám stává výtvarné umění například v podobě fresek, z kterých můžeme vyčíst, jak se staří Egypťané odívali. Oděvy hodnostářů byly vyráběny z nejlepšího plátna, kdežto oděvy chudých a otroků z režných látek. Vznešené dámy zase nosily šaty z jemných až průsvitných přiléhavých látek.

Vlna byla nejdříve zpracovávána v Mezopotámii, Sýrii a Palestině. Látky se nikterak nebarvily, využívala se přírodní barevnost vlny od světle hnědé po červenou. Vlněné oděvy, ani jejich zbytky však v hrobech nenalezneme, neboť se mrtví pohřbívali v plátěných oděvech. Později si Egypťané oblíbili bavlnu a hedvábí, jehož pravlast byla Indie a odtud se dováželo do Egypta. [15]

Oděv byl převážně nestřižený a ani nebyl sešívaný, vznikal postupným vrstvením a řasením látky. Oděv držel pohromadě díky páskům, různým uzlům, které mohly mít i ozdobný charakter, a poutkům. „ *Touha po zkrášlení, která byla ostatně silnou motivací už při vzniku a vývoji oděvu, podněcuje rovněž k vynalézavosti v objevování toho, co Francouzi označí jako acce ssoired- drobných doplňků, drahocenných i prostých, užitečných i zbytečných, ...* “ [16] Nedílnou součásti starověkého oblečení byly různé módní doplňky jako například šperky, vějíře nebo slunečníky. Šperky měly také užitou hodnotu, protože sloužily k tomu, aby vrstvený oděv držel pohromadě. Jmenujme například různé náhrdelníky, které sloužily jako okrasa a zároveň přidržovaly oděv. Mužský oděv byl naproti tomu jednodušší, jeho součástí byla bederní rouška, která byla dlouhá podle postavení ve společnosti a mohla dosahovat délky až ke kotníkům.

Z archeologických výzkumů víme, že i Egypťané znali **knoflík**. Je možné, že ho používali i ke spínání oděvů, ale o tom nejsou žádné důkazy. **Knoflíky** byly nalezeny na několika mumiích, kde zastávaly ozdobnou funkci.(10) Knoflíky byly našity do různých ornamentů. Materiálem pro jejich výrobu byla hlína, později porcelán se sklovitou polevou a nebo se knoflíky zhotovovaly ze zlatého plechu. Je možné, že knoflík neměl jen ozdobnou funkci, že zde můžeme najít ještě další význam a to, že mohl být jakýmsi odznakem důstojnosti, nebo dokonce mohl být používán jako pečetidlo. [17]

2. 2. 2. Móda antického Řecka

Typickým oděvem antických Řeků byl chitón, který se skládal ze dvou kusů čtvercové nebo obdelníkové nařasené látky, které byly k sobě spojeny na ramenech, pažích i bocích. Látka byla buď sešitá, na ramenech byla převážně spojena ozdobnou sponou a v pase byla převázána. Slovo chitón pochází ze semitského keton, tj. předivo z rostlinných vláken. Chitón byl velice univerzální oblek, nosili ho ženy i muži, nosil se ve všední den i na zvláštní příležitosti. Jednotlivé chitóny se lišily podle materiálu, ze kterého byly vyrobeny, velikostí a svou zdobností. [18]

Řecký chitón se nosil i v Etrurii. Byl bohatě zdobený například zlatými destičkami. Šaty žen byly zdobeny vpředu zavěšeným pektorálem, **sponami** a jehlicemi, širokými náramky a náhrdelníky. Ozdoby byly často provedené technikou filigránu a granulace, dále se používalo pozlacování perel nebo jako šperk sloužily rytiny z jantaru.

Otázkou zůstává zda Řeci znali **knoflík**. Objevuje se u nich pojmenování peyrénion nebo purérínion, což v překladu znamená malé jádro. Tato „jádra" se zhotovovala z polodrahokamu nebo ze zlata a z nich se později vyvinul šatní **knoflík- pyrenis**. [19]

2. 2. 3. Móda antického Říma

„Prvním pokrokem na cestě k dnešnímu knoflíku bylo asi, že nějaký muž při upevňování vrazil si jehlu místo do látky do prstu. Byl z toho netrpělivý, vyřízl v látce díru, provlékl jí druhý cíp a šňůrkou ovinul.“ [20]

Základním oděvním prvkem Římanů byla tunika, která vznikla úpravami z řeckého chitónu. Tunika byla kratší než chitón a proto nám může připomínat jakousi košili. Ženy si k tunice oblékaly stolu, což je druh široké sukně z jemného plátna. Národním šatem Římanů se ale stala tóga, která byla symbolem dospělosti a příslušnosti k římskému impériu, proto ji nemohli nosit cizinci, vyhnanci nebo otroci. Velice důležitý byl způsob nařasení tógy, který symbolizoval společenské postavení. Nejrozšířenějším pláštěm Římanů se stal plášť zvaný pallium, který se na rameni připevňoval kovovou sponou. [21]

Knoflík nalézáme v době římského císařství. O jeho užitkové funkci jsou důkazem antická vyobrazení a dva dochované kusy oděvu. Oním výtvarným dílem je například kamenná socha tančícího Attise, originál této sochy je umístěný v Louveru. (12) Zajímavé jsou kalhoty, které mají na každé nohavici šest knoflíků s hlavičkami. Tyto knoflíky slouží jako ozdoba, ale již také mají praktickou funkci, jsou určeny k tomu, aby kalhoty držely pohromadě. Dalším důkazem je kus rukávu antické byzantské tuniky z achminského pohřebiště. Rukáv pochází asi ze 7. století n.l., na jeho konci jsou přišité tři knoflíky vytvořené z malých uzlíků zažloutlého plátna. Knoflíky se zapínaly do poutek, ale tento způsob zapínání oděvu je prozatím ještě ojedinělým jevem. [22]

Častějším druhem zapínání tuniky jsou **jehlice**, **agrafy** a **fibule**. Rozšířené je zapínání pomoci svázání provázků. Vysoká řemeslná dovednost umožňovala Římanům zpracovávat zlato a jiné kovy jako například elektron, slitinu zlata a stříbra. Jako šperk sloužily různé jantarové korálky, nebo šperky vyráběné emailovou technikou.

2 . 3. Středověk spínadel

Móda inspirovaná antikou přetrvává i v období raného středověku. Panovníci jsou vyobrazováni s chitónem sepnutým na pravém rameni **sponou**. Například vyobrazení císaře Justiniána nám ukazuje plášť císaře sepnutý nádhernou **agrafou**, která je posázena perlami. Až ve třináctém století se objevu plášť, který zakrývá obě ramena a je přes prsa převázán stuhou. Na koncích stuhy jsou na obou koncích přišity ozdoby v podobě trojhranného štítu nebo růžice, které se nazývaly „ Tasseln". Tradice byla však silnější než dobová móda a tak najdeme na pečetidlech vyobrazení, kdy má vladař plášť na pravém rameni sepnutý sponou. Šaty se v této době navlékaly přes hlavu, čili nebylo potřeba je spínat.[23] Na žádném vyobrazení z dvanáctého století nenajdeme knoflík. **Knoflík** se objevuje až ve 13. století, kdy nastává revoluce v proměně šatů, která vrcholí v 15. století. Antický šat zcela mizí a je nahrazen šaty, které jsou celé podélně rozstřižené a zapnuté na knoflíky. Nový druh šatů zcela odhaluje siluetu postavy a tak se odlišuje mužský a ženský oděv. Muži začínají odhalovat nohy, nosí kalhoty, které mají podobu jakých si punčoch, ženy nosí šaty s dlouhými rukávy posetými knoflíky. První knoflíky mají kulovitý tvar, hojně se užívá i přezky. Ve 14. století jsou knoflíky tak velké, že slouží zároveň jako ozdoba.

2. 3. 1. Móda raného středověku

U barbarských národů se setkáváme s novou součástí oděvu, která doposud nebyla k vidění a to s kalhotami. Kalhoty byly velice praktické, umožňovaly rychlé pohyby. Tuto novinku nepřijal žádný z antických národů, protože ji považovali za barbarskou.

V Byzanci došlo ke zdokonalení výroby tkanin a k výrobě hedvábí a hedvábného brokátu. Typickým oděvem byla stále tunika a pláště, které byly

na rameni spojeny **agrafou**. Oděv císaře byl složen z dlouhé tuniky-paragundy, purpurově zbarveného pláště, který byl na rameni spojen rozměrnou velmi zdobenou sponou. Vliv antiky je patrný hlavně v církevním oděvu. Základní byl spodní oděv, v západním ritu alba, ve východním stichar, který vznikl z antické tuniky. Další částí oděvu byla dalmatika nebo také tunicella. Svrchní oděv se v západním ritu nazýval kasule, ve východním feton. Dalšími součástmi oděvu byly pluviál, pallium, pokrývka hlavy mitra .[24]

Nedílnou součástí byzantinců byl plášť, který byl na rameni nebo na prsou zapínán fibulí. **Fibule** se vyráběly z bronzu, ale i z drahých kovů. Byly zdobeny barevnými smalty, dokonce i drahokamy a antickými kamejemi.

Velká Morava dala vzniknout dalšímu šatnímu spínadlu zvaném **gombík**. **Gombíky** se vyráběly z tenkého lisovaného plechu, který byl většinou měděný, pozlacený. Najdeme i gombíky vyrobené ze stříbra a ojediněle i ze zlata. Jejich tvar je kulový a byly zdobeny zoomorfními a rostlinnými motivy.(13) Gombíky můžeme najít vyobrazené na současné české dvoukorunové minci.

O oděvech, které se nosily v Anglii a v Normandii svědčí tapisérie z Bayeux, kde je vyobrazeno dobití Anglie Normany. Mluvíme o období poloviny 11. století. Nosily se taktéž dlouhé tuniky zapnuté na rameni nebo na prsou sponami.[25]

2. 3. 2. Móda vrcholného středověku

Tunika je stále základní součástí oděvu. V západní Evropě se nosí spodní a svrchní tunika a muži nosí kalhoty, které mají podobu punčoch. Další součástí oděvu se stává košile- chainse, která se šila z plátna i hedvábných látek. Chinse mívala ozdobné lemy a u krku výstřih sepnutý ozdobnou **sponou**. Urození muži nosili tuniky z drahých látek. Tuniky byly opatřené rukávy, které ruku těsně obepínaly a ve spodní části byly rozšířené. Rukávy se postupně prodlužovaly, takže začaly být delší než ruka.

V tomto období se stále nosí plášť na pravém rameni sepnutý velmi zdobnou **sponou**. Spodní oděv se nazýval cotte a vrchní surcotte. Dámy nosily šaty, které se směrem dolů rozšiřovaly, bývaly někdy převázané stuhou. Nezbytným oděvním doplňkem dam byl závoj. Koncem 12. století rukávy získávaly neuvěřitelné rozměry a vžilo se pro ně označení pachy. Rukávy volně visely a byly připnuté **penžlíkem**, což byl ozdobný přívěsek. [26]

V druhé polovině 12. století se objevuje svrchní oděv tzv. bliaund., který nosí ženy i muži. Liší se pouze v materiálu, z kterého byl vyroben. Na ženském bliandu se používaly jemnější a vzdušnější materiály, pravděpodobně hedvábí. Skládal se z dlouhých rukávů a v pase připevněné suknici, která byla dole zdobená výšivkami. Zapínal se v zadu u krku **sponou**. Koncem 12. století se objevují pláště nošené přes obě ramena a převázané stužkou. Ve 13. století je stužka připevněna sponami **agrafou** nebo **fibulí**. Později se k upevnění pláště používaly ozdobné destičky nazývané **tassel**, které byly honosně zdobeny. [27]

Ve 13.století se šaty zjednodušují, jsou praktičtější a mají prostší střih. U mužů je stále oblíbená tunika a pláště, které mohly být z hedvábného sametu. Vznikl nový svrchní oděv tzv. cyclas, který měl mnoho tvarů. Nejprve byl bez rukávů, ke konci století se začal u hrudi více upínat, čímž vznikly kratičké rukávy, přidáním dlouhých rukávů byl na světě gardcorp, který byl vhodný pro studené počasí. Ženy nosily dlouhé šaty, které byly volné a v pase stažené zdobenými opasky. Šaty měly rukávy, které se v dolní části zapínaly na knoflíky. [28]

Ke konci 13. století, kdy se mění móda, zůstává ženský spodní oblek jednoduchý, byl volný a měl úzké rukávy, které byly po celé délce zapínané na knoflíky. Svrchní oděv je ve předu sepnutý broží.

14. století je ve znamení extravagance. Nosí se buď velni upnuté šaty, nebo naopak šaty velmi volné. Muži nosí upnutý kabátec, který se zapínal vpředu, jeho rukávy byly těsné a stejně jako u ženského šatu byly po celé délce zapínány na knoflíky. Ženy nosily spodní tzv. cotehardie, které byly ve předu

zapínané na **knoflíky**. Ať už oděv podléhal drobným nebo větším změnám, jeho nedílnou součástí se staly knoflíky. Některé druhy oděvů jimi byly doslova poseté. **Knoflíky** se staly nepostradatelným pomocníkem při spínání stále těsnějších šatů. Neměly pouze praktickou funkci, staly se i ozdobným prvkem. Obyčejné knoflíky se vyráběly převážně ze dřeva. Dražší knoflíky se vyráběly z různých druhů kovů, nejvzácnější byly stříbrné nebo pozlacené. Dobu vrcholného středověku můžeme nazvat dobou velké slávy knoflíků, jejich výrobou se zabývali příslušníci různých profesí od zlatníků, pasířů po soustružníky.[29]

2. 3. 3. Móda pozdního středověku

15. století je stoletím módy. Druhy oblečení se mění častěji. Tunika je módní až do poloviny 15. století. Na módní scénu se dostává tzv. kaftan, což je předchůdce dnešních kabátů. U ženského oděvu se stále více rozšiřuje výstřih. Centrem dění se stala Itálie, která má styky s orientem a orientální prvky v módě postupně importuje do celé Evropy. Například rukávy se prostříhávají a tím je vidět spodní košile. Muži si v druhé polovině 15. století oblíbili upnutý pourpoint s nabranými rukávy, jinak přiléhavý a celý zapínaný na **knoflíky**.

2. 4. Spínadla a novověk

Další století je ve znamení módních výstřelků. Z 16. století se dochovalo mnoho oděvů, proto máme detailní obraz o tom, jak se v této době lidé oblékali. Každá oblast má svůj specifický styl oblékání. Důležitou změnou bylo úplné sešití nohavic kalhot. V polovině 16. století vzniká nový druh kalhot tzv. plundry. Ve Španělku se nosí zcela odlišná móda než v Itálii, je zde snaha skrýt celé tělo pod tvarovaný oblek, nejčastěji kužel nebo koule. Oděvy se vycpávají a vatují a jsou podpírány složitými konstrukcemi.[30]

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA -8-
Husova 458, 370 05 České Budějovice

2. 4. 1. Baroko

Třicetiletá válka se stává mezníkem, kdy se přestává nosit španělská móda a nastupuje móda elegantnější, pohodlnější a vzdušnější. Centrem dění se stává Francie, konkrétně dvůr Ludvíka XIV. Vzniká zde styl á la móde.

Základní součástí mužského oděvu v raném baroku se stal krátký kabátec, který byl vpředu zapínaný na **knoflíky**. Nedílnou součástí oděvu byly volné dlouhé kalhoty a plášť, který sahal až ke kolenům. Móda byla poměrně jednoduchá a byla jemně zdobená různými krajkami. Ženský oděv si naproti tomu na delší dobu uchoval španělský vliv. Později se začíná objevovat větší výstřih šatů, který odhaluje celá ramena a větší část ňader. I zde se uplatňuje zdobení krajkou, doplňkem šatů jsou různé šperky, mezi které patří i ozdobné spony. Oděv měšťanů je prostší, také zdobený krajkami.

V sedmdesátých letech 18. století pozvolna nastupuje nový a fascinující styl módy, jehož inspirací se stala postava krále Ludvíka XIV.

Nedílnou součástí mužského oděvu se staly tři základní prvky, které v různých obměnách zůstávají dodnes. Jsou jimi kabátec, vesta a kalhoty. Košile je velmi dekorativní a je opatřená manžetami. Přes košili se oblékala vesta, která byla zapínaná na knoflíky. Vrchní kabátec nesl označení justeaucorpe, byl stejně dlouhý jako vesta, rukávy měl přehnuté a sepnuté ozdobnými manžetami. Celý kabátec se ve předu zapínal **ozdobnými knoflíky**. Měl rozparek vzadu, který se nejprve také zapínal na knoflíky. Rozparek měl zcela praktický důvod, byl vytvořen pro praktické nošení kabátce i při jízdě na koni. Na kabátci se v této době poprvé objevuje kapsa. Měšťané nosili prosté kabátce.[31]

Než se projeví vliv francouzské módy na ženském oděvu, nosí se šaty s velkým dekoltem a s živůtky prodlouženými do špičky, které jsou zakončeny ozdobnou **planžetou**, zhotovenou ze dřeva, slonoviny, perleti nebo z kovu.

Po francouzském vlivu se v ženském oděvu objevuje korzet, který se tak stává nedílnou součástí oděvu. Přes korzet se oblékal zdobený živůtek a nosila se dvojitá sukně, která byla postupně vyztužená obručemi. Jako vrchní část oděvu se nosil dlouhý plášť.

2. 4. 2. Móda v 19. století

Módní styl v 19. století stále udává Francie. Je to doba romantická, lidé se navrací k přírodě a k historii, což se odráží i ve stylu oblékání. Nejrozšířenějším mužským oděvem zůstává kabátec, jinak také frak. Je vyráběn z nepřeberného množství druhů látek a hlavně pak barev. Obecně je mužský oblek v této době velmi barevný. Nedílnou součástí byly kalhoty, které se nosily většinou jiné barvy než byl kabátec. Nesměla chybět ani vesta, která byla zdobená květinovým vzorem, nebo byla z kostkované látky. Jako módní doplněk sloužila kravata, která se vázala různými způsoby. Pokud bylo chladné počasí, nosili muži kabát tzv. redingot, nebo dlouhý plášť tzv. carrick, který byl zdobený několika límci.

Módní novinkou bylo oblečení určené pro sport, ale od toho dnešního se velmi lišilo. Sportovní oblečení bylo z dnešního ohledu poměrně nepohodlné a nepraktické. Jako plavek se používalo sukní, muži hráli v dlouhých kalhotách a v košilích. Později se objevují kraťasy, které byly ke kolenům.

V ženské módě se naplno odrazil romantismus. Ženy nosí sukně, které zdůrazňují přirozenou ženskost. Pod sukněmi se nosí stále více spodniček. Nedílnou součástí oblečení byl živůtek. V módě byl velmi oblíbený tzv. vosí pas, kterého se dosáhlo pomocí korzetu a velmi širokých rukávů, které dosahovaly velkých rozměrů a různých tvarů. Rukávy byly všelijak nařasené a bohatě zdobené, dokonce se používaly výztuhy, aby rukávy držely svůj tvar. Módní byly také široké límce. V zimě nosily ženy plášťové šaty, které zapínaly až ke krku.

2. 5. Shrnutí vývoje spínadel

V 19. století ukončíme naše letmé putování do historie módy. Účelem bylo poznat, jak se odívali naši předci a jakou úlohu při tom sehrál knoflík. Poznali jsme, že knoflík se sice objevuje již v době pravěku, ale velmi nenápadně. I staří Egypťané znali knoflík, ale otázkou zůstává, zda to byl knoflík v dnešním slova smyslu, tedy věc praktická, která slouží ke spínání oděvu. Když si člověk poprvé chtěl sepnout oděv, použil k tomuto účelu jehlu. **Jehly** se vyráběly z tehdy běžně dostupných materiálů, jako byla například kost a později různé kovy. Jehly byly nejprve jednoduché, později se dočkaly různých ornamentů. Z jehly se vyvinula spona. **Spony** fungovaly na principu dnešního zavíracího špendlíku. Nejprve byly také velmi jednoduché, později se zdobí a získávají i funkci ozdobou. Spon bylo několik druhů, nejznámější byly **agrafy** a **fibule**. Spony také měly podobu kruhu s pohyblivou jehlicí. Cesta ke knoflíku vedla drobnými úpravami oděvu, kdy se oba konce látky nepropichovaly jehlou, ale na jedné straně se vystřihl otvor. To již nebylo daleko od vzniku kulovitých knoflíků, které nazýváme **gombíky**. **Knoflík** jako takový razantně nastupuje až ve 13. století, kdy se stejně razantně mění móda, která se bez této drobné maličkosti neobejde. Knoflík se stal běžnou součástí oděvu a jeho potřeba přetrvává až do dnešních dnů. Knoflíky se vyráběly technikou filigránu, emailu, zdobily se stříbrem a zlatem, vykládaly se drahými kameny. Největší rozvoj výroby nejen na našem území zaznamenáváme v polovině 18. a po celé 19. století. Knoflíky se vyráběly z rozmanitého množství materiálů a na svět přišlo mnoho rozmanitých druhů (viz.kapitola č. 2). Prestiž knoflíku upadá v polovině 20. století, kdy se většina druhů vyrábí strojově a mnoho přírodních materiálů je nahrazeno umělými hmotami. Na počátku 20. století se na poli módy objevuje konkurent knoflíku, nejprve je tzv. **stiskací knoflík**- patentka a druhým konkurentem je **zdrhovadlo**- zip.

Za vynálezce zdrhovadla je považován švédský inženýr Gideon Sundback, který zdokonalil vynález chicágského inženýra Whitcomba L. Judsona z roku 1893. Judson vymyslel zapínání na principu dvou řad zubů, které se zapínaly pomocí jezdce. Původně toto zapínání bylo určené na boty. Nevýhodou zipu bylo, že se samovolně otevíral a při zapínání sepnul vše, co mu přišlo do cesty. Až roku 1913 Sundback tento zip zdokonalil. Zoubky zipu byly přidělané na dvou souběžných stuhách a každý měl tvar háčku. Při přejetí jezdcem do sebe zoubky zapadly tak, že háček zapadl do ouška háčku na druhé stuze. Zip uvedla na trh firma B. F. Goodrich Company. Zipy zapínaly nejprve boty, ale v době první světové války se objevily i na leteckých uniformách. V Evropě se zipy vyráběl pod názvem The Ready Faster (pohotovostní zdrhovadlo). [32]

„Zábavná je historie vzniku názvu zip. Údajně v roce 1926 si s ním spisovatel Gilbert Frankau pohrával a přitom si pobrukoval: "Zip! A je otevřený. Zip! A je zavřený." Zdrhovadlo bylo pod názvem Zipp patentováno už v roce 1914 v Německu.“ [33]

Zdrovadlem jsme zakončili příběh knoflíku. Ještě byl vynalezen suchý zip, ale ten se více než na zapínání oděvu používá k zapínání batohů a různých pouzder. I suchý zip funguje na principu drobounkých háčku, které se zachytávají na strukturu látky. Ačkoliv je knoflík dodnes nedílnou součástí oděvu, jeho funkce se omezila pouze na funkci užitou. Módní trendy se mění závratnou rychlostí a tak je docela dost možné, že jednou se mu navrátí i funkce ozdobná. Jak je malá věc jako knoflík potřebná, vystihují slova A Halberta:

„ Všimli jste si již někdy zděšeného výrazu dámy, která pozorujíc, že se ji uvolnil podvazek, spěchá do vrat nejbližšího domu?

Podobně tváří se i muž dlící ve společnosti, když z nenadání „ucítí“,že mu kdesi nedrží řádně knoflík. Mluvíte s ním, on odpovídá, dokonce pokouší i se býti duchaplným a zajímavým, ale jakýsi odlesk neklidu a spěchu je v jeho rysech. Rád by si zapálil cigaretu- cigareta dodává každému muži jakéhosi

klidu, dříve se říkalo- contenance- ale neodváží se pohnouti. V mozku vrtá mu jedna myšlenka: „Jak se dostanu ven, abych dal knoflík zase dopořádku?"

Jen knoflík? Ne, celého člověka! To je tajemství knoflíku, to je jeho moc, jeho velký psychologický vliv: on dělá celého člověka."[34]

3. Druhy knoflíků

„Knoflík jest výrobek velmi mnohotvárný, který dostává pak své speciální jméno podle způsobu použití, podle materiálu a podle výpravy."[35] píše ve svém příspěvku Karel Fibras v roce 1916. Knoflíky tak lze dělit podle několika různých hledisek. Nejčastěji se knoflíky dělí podle způsobu použití, materiálu z kterého byly vyrobeny a podle tvaru.

3. 1. Dělení knoflíků podle způsobu použití

Každý knoflík má předem určený účel, ke kterému bude sloužit. Základní funkcí knoflíku, je užitková, tedy, že nám slouží k zapínání oděvu. Ač se to nemusí na první pohled zdát, je toto dělení zásadní. Každý druh oděvu si vyžaduje svůj specifický knoflík, specifické velikosti a i materiál. Například na pánský plášť nepoužijeme jemné zdobené skleněné knoflíky a naopak na dámskou halenku nepoužijeme mohutné perleťové nebo dřevěné knoflíky.

Podle způsobu požití se knoflíky dělily, a s drobnými obměnami dodnes dělí na: knoflíky plášťové, na šaty a kostýmy, k vestám, k prádlu, k náprsenkám, k botám, k rukavicím, kalhotové, k blůzám, uniformám. Dále máme knoflíky stiskací, manžetové a límcové a v neposlední řadě knoflíky ozdobné.[36]

3. 2. Druhy knoflíků podle materiálu

Knoflíky se vyráběly a vyrábějí z rozmanitého množství materiálů. Nejčastěji to byla perleť, sklo, nit, rohovina, dřevo, kov, dokonce ořechy- jejich skořápky. Dnes se vyrábějí knoflíky keramické, textilní,skleněné, dřevěné, které však již nemusejí mít klasický kulatý či oválný tvar, jak byl znám po staletí. V současné době najdeme knoflíky všech tvarů, barev i materiálů. Neméně zajímavé jsou i kovové knoflíky s různými portréty slavných a známých osobností i s podobiznami našich zvířecích mazlíčků.

U nás i ve světě najdeme knoflíky z rozmanitých druhů materiálů. V zásadě můžeme materiál rozdělit na přírodní- nerostný, živočišný, rostlinný. Z nerostné oblasti různými metodami upravování máme knoflíky skleněné, kovové, stříbrné, zlaté, cínové, měděné, keramické. Z živočišné oblasti lidé využívali perleti a rohoviny. Z rostlinné říše jmenujme len, bavlnu, plody- ořechy, dřevo. V druhé polovině dvacátého století se v hojné míře začaly používat umělé hmoty, které nahradily tradiční materiály jako například perleť nebo rohovinu.

Nabízí se nám dělení knoflíků podle materiálu, z kterého jsou vyrobeny na:

- ***Skleněný knoflík***- vinutý, mačkaný, slinutý, foukaný
- ***Perleťový knoflík*** – perleť z mořských lastur
- ***Dřevěný knoflík***- dřevo stromů naše i zahraniční vzácná dřeva
- ***Parohový knoflík***- rohovina zvířat
- ***Nitěný knoflík***- kovový kroužek a nit
- ***Keramický knoflík***- keramická hlína
- ***Kovový knoflík***- nikl, měď, cín, zlato, stříbro, platina, bronz, tombak, mosaz, zinek, olovo, hliník, železo
- ***Kamenný***- palmové ořechy,

- ***Knoflík z umělých hmot-*** galatith, celluloid, banalith, cellon, sekuroith, faturan, haimatit, cellosmalin, pergamenit, ebonit

Dále se knoflíky vyráběly z porcelánu, kameninových látek, slonové kosti, paznechtu, želvoviny, jantaru a nebo z kokosových ořechů. Z předív a tkaniv se vyráběly již zmiňované nitěné, dále pak plátěné a látkové.

3. 3. Dělení knoflíků podle tvaru

Pokud se řekne slovo knoflík, většině z nás se vybaví kruh. Stačí se jen na chvíli zamyslet a vzpomene si na gombíky, které mají tvar koule a vybaví se nám další tvary, které jsou specifické pro daný druh knoflíku, hlavně materiál, z kterého jsou vyrobeny. Například dřevo jako materiál nám nabízí nesčetné varianty tvarů a velikostí od klasického kruhu, po mandlovitý tvar až hranaté tvary. Perleťové knoflíky mají i své neobvyklé názvy, lze rozeznat: tzv. hulšístle, talířky, bombe, parísky, misky, ostriej, vulstle. [37]

Všechny druhy knoflíků lze podle tvaru obecně dělit na: olivové, kulovité, miskovité, vyduté, roubíkové, kotvové a erbové. [38] S objevem umělých hmot a jejich nepřeberného množství vlastností, objevíme knoflíky rozmanitých druhů, které tradiční materiály neumožňovaly. Zajímavé jsou například tzv. realistické knoflíky, které mají tvar zvířete, rostliny, hrací kostky, hlavy, nebo i krabičky od cigaret.

Každý materiál umožňuje různé druhy zdobení, proto existuje nepřeberné množství druhů knoflíků dělených nejen podle materiálu a tvaru, ale také podle druhu výzdoby. Knoflíky se zdobí rytím, malováním, tepelným opracováním a dnes i laserem.

4. Historie výroby knoflíků v Čechách

Výroba knoflíků v Čechách byla spojena s nedostatkem pracovních příležitostí a s nutností přivýdělku rodin, které se zabývaly sezónní prací jako bylo například drobné zemědělství. Jednalo se o oblasti chudší, kde zemědělská půda nebyla schopna uživit místní obyvatele, nebo o pohraniční oblasti. Mluvíme tedy hlavně o Severních Čechách v souvislosti s převažující výrobou skleněného knoflíku, Jižních Čechách a Moravě , kde převažovala výroba perleťového a niteného knoflíku. Jedná se převážně o domácí výrobu, která se hojně rozšířila počátkem 19. století. Do té doby se výrobou knoflíků zabývali mistři různých oborů nebo umělci. Záleželo na materiálu, z kterého se knoflík vyráběl.

Proces distribuce knoflíků byl poměrně jednoduchý. Rodina obdržela materiál, z kterého se vyráběly knoflíky, od tzv. faktorů (dnes bychom je nazvali dealery). Faktoři sháněli zakázky, které pak rozdělovali mezi jednotlivé rodiny. Materiál se lišil podle oblasti, převažuje však perleť získávaná převážně z mořských lastur, dřevo místní i dovezené, rohovina, kov. Výrobou knoflíků se většinou zabývaly ženy a děti. Tímto způsobem byla organizována veškerá výroba související s domácnostmi, ať už se jednalo o výrobu knoflíků, látek, sítěk do vlasů nebo dalších drobných užitkových předmětů. Na Jablonecku a Železnobrodsku, kde je dominantní výroba skleněných knoflíků, si drobní výrobci zajišťovali odbyt sami nebo pomocí tzv. exportních domů.[39]

Během 19. století drobní výrobci knoflíků začali zakládat cechy a sdružení. V druhé polovině 19. století již mluvíme o knoflíkářském průmyslu, který se zabýval zpracováním perleti, hlavně v oblasti Jižních Čech a Moravy. Největší rozmach zažívá výroba knoflíků v Čechách koncem 19. století a začátkem 20. století. Velký zájem o knoflíky je spojen s módními trendy, které do značné míry ovlivnila již Velká francouzská revoluce. Ale velký význam pro rozvoj výroby měla průmyslová revoluce a s ní spojená automatizace

výroby. Například v roce 1902 zakládá svou firmu na výrobu stiskacích knoflíků Jindřich Waldes, později nazývaný „král knoflíků". První světová válka nakrátko přerušuje výrobu a hlavně distribuci perleti. Po válce obnovují svou činnost již jen některé dílny. Dalším zlomovým okamžikem v dějinách byl rok 1929 a krach New Yorské burzy, který ekonomicky zasáhl celý svět. Celá třicátá léta zaznamenávají pokles výroby knoflíků, který trvá do konce druhé světové války. Po válce se obnovuje jen nepatrná část knoflíkářského průmyslu. V některých oblastech výroba perleťového knoflíku zcela zaniká. Jiné malé výrobny jako například na Jablonecku se slučují a vznikají monopolní výrobci a exportéři knoflíků.

Lokality, které se zabývaly nebo dosud zabývají výrobou knoflíků najdeme v již zmiňovaných oblastech Jižních a Severních Čech a Jižní Moravy. V Jižních Čechách převažovala výroba perleťového a nitěného knoflíku. Perleťářstvím se zabývali v Blatné, Lomnici nad Lužnicí, na Strmilovsku a v Žirovnici. Nitěný knoflík se vyráběl např. v Českých Velenicích a v Hojné Vodě. V Severních Čechách je dominantní výroba skleněného knoflíku, kterou se zabývali v Bedřichově, Jablonci nad Nisou, Janově u České Lípy, Pěnčíně a v Šumberku. V Jablonném nad Orlicí a Velkém Šenově se zabývali výrobou nitěného knoflíku. Na Moravě bychom našli výrobce perleťového knoflíku v Senetářově, Boskovicích, Krásensku, a v Lipovci. Nitěný knoflík se vyráběl např. v Drozdově a v Jablůnce.

5. Nitěný knoflík

5. 1. Výroba nitěného knoflíku

Domácí výroba nitěných- loukoťových knoflíků je úzce spojena s tkalcovstvím a se ševcovstvím a s oblastmi, kde se dal hojně pěstovat len. Výroba nebyla nikterak náročná, byl potřeba kroužek a nit. Do poloviny 19. století se kroužky zhotovovaly z mosazných drátků, které byly spojovány letováním. Kroužek se pak obšíval nití, vznikaly rozmanité vzory.
Před první světovou válkou byla zavedena strojní výroba knoflíků, ale i nadále zůstala značně rozšířena domácí výroba.

Dříve se tyto knoflíky nazývaly „špičáty", název je odvozen od ostrých tvarů, které štepováním vznikaly. Začínalo se křížem a podle toho se knoflíky dělily na čtyř nebo sedmikřížové. Vzniklé vzory připomínaly plameny nebo hvězdy. (19) [40]

5. 2. Oblasti výroby nitěného knoflíku

Významnou oblastí, která se zabývala výrobou nitěného knoflíku bylo a je Jablonné nad Orlicí. V roce 1929 zde Antonín Šlesinger založil firmu na výrobu a prodej loukoťových knoflíků. Na tradici bylo navázáno roku 1991, kdy 1. října byla založena společnost s ručením omezeným Antonín Šlesinger s. r. o. výroba nitěných knoflíků. Dnes se nitěné knoflíky vyrábějí z hliníkového kroužku a základní barvou stále zůstává bílá. Knoflíky se vyrábí v sedmi velikostech (18" 20" 22" 24" 26" 28" 30"- průměr je v mm), ve třinácti barevných odstínech a ve dvou základních druzích Star a Viktoria. Knoflík Star má hliníkový kroužek obalený bavlněným plátnem a obtočený bavlněnou nití, Viktoria má kroužek pouze obtočený bavlněnou nití. Výsledný vzhled knoflíku docílíme tzv. štepováním.[41]

Výrobou nitěných knoflíků se zabývali i v dalších obcích. V Drozdově nemohla tamní obyvatele uživit málo úrodná pole, hledali proto náhradní zdroje obživy, jako tkalcovství, výroba kartáčových prkének, výroba dřevěného nářadí a

obšívání nitěných knoflíků. Podobně na tom byli obyvatelé Červené Vody, začali pěstovat len, protože tato rostlina nepotřebuje zvláštní podmínky pro pěstování, rozšířila se zde textilní výroba. Stejně tak tomu bylo i v podhorské vesnici Olšany, která byla hlavně zaměřena na zemědělství. Obyvatelé si přivydělávali domácí výrobou nitěných knoflíků, košťat a košů. V obci Jablůnka zavedl v letech1925-1932 Hartwig výrobu nitěných knoflíků. V roce 1919 začal s výrobou nitěných knoflíků V. Prim v Českých Velenicích. Nitěné knoflíky vyráběli i obyvatelé Hojné Vody.

6. Perleťový knoflík

Výroba perleťového knoflíku byla velmi náročná. Ačkoli jsou oblasti, kde se vyráběl od sebe vzdáleny, vždy se dodržoval stejný postup, jen pojmenování tzv. perleťářů se mění. Na Moravě se jim říkalo „frčkaři" v Čechách „čamrdáři". Pro výrobu perleťových knoflíků byly základní surovinou lastury, které se převážně dovážely z Tichomoří, Austrálie, Afriky a Ameriky.

6. 1. Výroba perleťového knoflíku

Knoflík se vyráběl na šlapacím soustruhu, který byl později vyměněn za elektrický. Soustruhu se říkalo ponk. (27) Než se z mořské lastury vyrobil knoflík (28,29), bylo zapotřebí udělat čtrnáct úkonů. [42]

1. **Půrování**- lastura se uchytila do ponku a otáčející se pilovitě ozubenou trubičkou tzv. půrou se z ní vyřezávaly válečky. Válečkům se říkalo rondele.
2. **Sekání** - vyřezané válečky se na sekací stoličce pomocí sekáčku štípaly na potřebnou tloušťku.
3. **Šrupování**- k ponku se namísto půry připevnilo sklíčidlo tzv. futro, v něm se upevněný perleťový polotvar pomocí pilníků tzv. štóglů ohlazoval a vyrovnával tzv. šrupoval. Vznikl tvar, který se dál zdobil nebo dírkoval.
4. **Trádování**- kde byl na trádovačce upevněn na pohyblivém jezdci tvarovací nůž tzv. fazetka, kterou se vyřezával tvar knoflíku. (26)
5. **Gravírování**- knoflík se upevnil ve sklíčidlech gravírovací mašiny a za otáčení knoflíku se do něj vyrýval tzv. gravíroval stejnoměrný vzorek složený z obloučků a kroužků.
6. **Randýrování**- jemným otáčivým kolečkem štichmašiny se vytvářely na hraně knoflíku jemné rýhy- randýry.
7. **Dírkování**- na dírkovačce se do knoflíku sevřeného ve šlusu vyvrtávaly jehlovitým na konci skoseným vrtáčkem- lechopůrkou jedna až čtyři dírky. Dírkování prováděly většinou ženy.

8. **Šlejfování**- po dobu jedné hodiny se hotové knoflíky brousily a leštily- šlejfovaly v soudku s vodou za stálého otáčení.
9. **Opalování**- nečistot se perleť zbavila v železňáku vařením ve vodě s mořidlem a kyselinou solnou.
10. **Barvení**- po opálení se někdy knoflíky ještě šedě, růžově nebo stříbřitě přibarvovaly dusičnanem stříbrným, železitými solemi nebo umělými barvivy.
11. **Mydlení**- posledních nečistot se knoflík zbavil vařením v mýdlové vodě.
12. **Leštění**- i s mydlinkami se knoflíky znovu vložily do soudku s pilinami a hodinu se leštily.
13. **Třídění**- hotové knoflíky se třídily podle kvality na jemné, ¾ jemní, 1/1 jemné, ½ jemné a odpad.
14. **Našívání**- roztříděné knoflíky se našívaly na kartony po dvou, tuctu, veletuctu.

Některé speciální nářadí potřebné na výrobu knoflíku si čamrdář vyráběl sám, jako sekáč- špalmestr, průbojník- turchšlág, pouzdro- šlus, nůž upravený z pilníku- auzršál. Aby se z člověka stal čamrdář, musel se učit pět let tomuto řemeslu.

6. 2. Lokality výroby perleťového knoflíku

Mezi hlavní lokality výroby perleťových knoflíků patřila jihočeská Žirovnice, kde se knoflíky vyrábějí do dnešních dnů. Na Moravě to byl hlavně Senetářov. Výroba byla rozšířena i v dalších oblastech na Moravě např. v Boskovicích, Krásensku, Lipovci. V Čechách v Blatné, Lomnice nad Lužnicí, Kraslicích, Studené, Senožatech, a Strmilovsku.

Knoflíkáři začali zakládat své vlastní cechy a sdružení počátkem 19. století. Do té doby se výrobou knoflíků zabývali prýmkaři nebo pasíři. Knoflíkářský průmysl, který se zabýval zpracováním perleti byl u nás zaveden koncem 19. století.

Díky zručnosti mistrů dosáhl světového věhlasu. České knoflíky se pod značnou Austrian Pearl Buttons vyvážely do celého světa. Největší rozvoj byl počátkem 20. století.[43]

6. 2. 1. Frčkaři ze Senetářova

V oblasti Moravského krasu nebyly vhodné podmínky pro zemědělskou výrobu, proto byli místní obyvatelé nuceni hledat si jiný způsob obživy. Muži z okolí Blanska našli obživu v průmyslu, obyvatelé ostatních obcí si museli přivydělávat domácí výrobou, najdeme zde slamněnkáře, košíkáře, kolečkáře, pometláře, šindeláře, doškaře, pískaře, tkalce a v neposlední ředě knoflíkáře- frčkaře.

V Senetářově bylo rozšířeno perleťářství. Přinesl jej sem podnikatel Alfons Tománek. Založil zde v osmdesátých letech 19. století perleťářkou továrnu na výrobu knoflíků. Vznikla zde i řada menších dílen a mnoho vyučených perleťářů tzv. frčkařů.

Na začátku 20. století přerušila výrobu knoflíků 1. světová válka. Byl přerušen obchod s perletí a o výrobky nebyl velký zájem. Po válce obnovili činnost již jen některé dílny. Mezi ně patřila Novákova továrna. Zájem o perleťové knoflíky se i nadále snižoval. Ve třicátých letech 20. století perleťáři začali vyrábět školní pomůcky, které znázorňovaly postup výroby perleťových knoflíků. Postupně zanikly všechny dílny. Perleťářská výroba se udržela pouze v Novákově továrně, ale pro stále upadající zájem o knoflíky začala svojí výrobu orientovat na výrobu knoflíků z galatitu, což byla levnější umělá hmota.

Tradice výroby knoflíků v Senetářově se udržela do osmdesátých let 20. století, poté výroba přešla v různé výrobky z umělých hmot, jako jsou například ramínka.[44]

6. 2. 2. Žirovničtí čamrdáři

V Žirovnici se perleťové knoflíky začaly vyrábět roku 1864. Výrobu sem zavedl Josef Žampach z Vídně, který se do Žirovnice přiženil. V té době byla Žirovnice chudou oblastí, kde převládal soukenický průmysl, který zpracovával vlnu z místních ovcí.

Žampach přivezl z Vídně soustruh a nářadí potřebné pro výrobu perleťových knoflíků.Výroba knoflíků se rychle rozeběhla a díky kvalitám zdejších mistrů se začaly perleťové knoflíky z Žirovnice pod značkou Austrian Pearl Buttons vyvážet do celého světa.

Největší rozmach Žirovnice prožila počátkem dvacátého století. Ročně se sem dováželo 140 tun lastur z Tichomoří, Austrálie, Afriky, Ameriky i Vietnamu. Dr. Jaromír Němec zjistil z několika odpadních vzorků, že zde zpracovávali například tyto druhy mořských mušlí: Turbo marmoreus (obchodní název Burghus), Trochus niloticus, Haliotis rufescens, Haliotis sp., Pinctada maxima (obchodní název Macassar) a Pinctada margaritifera. Dále píše, že mušle z Ameriky měly silnou perleť, kdežto mušle z Vietnamu měly perleť slabší a nebyly tolik kvalitní. V Žirovnici a okolí bylo v provozu na 600 soustruhů, z toho přes 300 bylo v samotné Žirovnici.[45]

V průběhu 20. století se výroba automatizovala. Vyráběly se zde nejen perleťové knoflíky, ale také knoflíky dřevěné, kostěné a rohovinové. Perleť byla v šedesátých letech dvacátého století postupně nahrazena polyesterovou pryskyřicí. Náhražka byla levnější, ale kvalitativně se nemohla perleti rovnat. Knoflíky takto vyrobené jsou nejčastěji lisované, v Žirovnici se však upřednostňuje výroba knoflíků třískovým obráběním. Perleť se k výrobě knoflíků používá jen výjimečně.

Dnes se v Žirovnici vyprodukuje něco přes půl milionu knoflíků. Po roce 1989 se stal podnik KPŽ akciovou společností, která zaměstnává asi 150 lidí. Podnik se zaměřuje na technologii zpracování polyesteru, který se převáží v tekuté podobě a je ukládám do nádrží. V provozních zásobnících se mísí s tužidlem je přelit do odstředivých bubnů, kde vzniknou pásy požadované barvy, včetně perletě.

Z pásů za polotuhého stavu se na lisech vyrazí rondelové kotoučky, které pak chemickou reakcí dva dny tuhnou a pak se již mohou třískově obrábět. Obrábění se provádí na automatech nebo na strojích s obsluhou, záleží na velikosti série. Knoflíky se pak leští v leštících bubnech za pomoci pemzového prášku a keramických nebo přírodních kamínků. Novinkou je používání laseru, pomocí něhož se dají knoflíky vyzdobit nejjemnějšími vzorky. [46]

6. 2. 3. Krásensko a perleťový knoflík

Knoflíky z perleti se zde začaly vyrábět v polovině 19. století. Jednalo se o klasickou domácí výrobu, která umožňovala chudším rodinám zajistit si živobytí. Velká část místních obyvatel se živila také tkalcovstvím, ale byla zde velká konkurence z Brna a tak se mnoho místních obyvatel stěhovalo za prací. Přesto nás zaujme znak Krásenska. Ačkoli zde perleťářství nemělo velkou tradici najdeme ve znaku tři modré knoflíky. Knoflíky mají symbolizovat tři historická období Krásenska. (husitské války, epidemie cholery v třicátých letech 19. století a druhou světovou válku). [47]

6. 2. 4. Studená- STYL

Na počátku 20. století se zde začala zpracovávat perleť. K výrobě knoflíků se používaly šlapací stroje tzv. ponky a byla to domácí výroba. Perleť sem byla dovážená z Rudého a Korálového moře, Číny, Japonska, Filipín atd. Knoflíky byly pak exportovány do celého světa, hlavně do USA, Německa, Anglie a Španělska.

Zpracování perleti přerušila první světová válka. Po té dochází k obnovení výroby. Objevuje se nový materiál- kasein tzv. Galatit, který se při výrobě knoflíků používá dodnes.

Výroba knoflíků je na dobu dvaceti let přerušena, obnovila se až v roce 1947. Důvodem byla hospodářská krize třicátých let a konkurence Japonska.

O obnovu výroby ve Studené se zasloužil pan Homolka, který s pěti pomocnicemi začal vyrábět knoflíky z Argolitu, což byla surovina na bázi kasinu. O tři roky později 1950 bylo založeno celostátní družstvo, které sdružovalo všechny tehdejší soukromé producenty knoflíků. Družstvo bylo pojmenováno STYL, výrobní družstvo knoflíkářů z. s. r. o. v Praze- Michli. Ústředí družstva bylo v Praze a mělo jedenáct poboček., v kterých pracovalo 73 členů. Později byl STYL rozdělen podle krajů.

V roce 1957 se knoflíky začínají vyrábět z umělé perleti- plexiskla, proto byla o rok později zakoupena konzervárna v Nové Říši u Telče. V sedmdesátých letech se ve výrobě začala používat nenasycená polyesterová pryskyřice, která se používá dodnes. Plastické hmoty se zpracovávají vstřikováním, k čemuž slouží vstřikolisy. Knoflíky se opracovávaly ručně až na konci 80. let byly zakoupeny první stroje tzv. kombinované automaty, které jsou schopny vyrobit již hotové knoflíky.

V devadesátých letech 20. století došlo k transformaci ekonomiky a družstvo STYL, se stalo družstvem vlastníků. Byla pozměněna nabídková kolekce, nakoupeny stroje na odlévání polyesterových tyčí pro výrobu knoflíků, zavedlo se nové ekonomičtější a šetrnější omílání knoflíků- tzv. mokré leštění, zavedení výpočetní techniky atd. to všechno vedlo k úspěšnému rozvoji firmy. Novinkou ve výrobě je popisování povrchu knoflíku laserovým paprskem, který umožňuje velké desingové možnosti vyzdobení knoflíku. Jsou imitovány přírodní materiály: perleť, dřevo, rohovina, nerosty atd. [48]

7. Knoflíky z umělých hmot

Jejich výroba je spojená s vynálezem a vývojem umělých hmot. Jejich největší počáteční rozmach datujeme do poloviny 20. století. Dnes knoflíky z umělých hmot na trhu převládají. Je to způsobeno jejich nenáročnou a relativně levnou výrobou. Postupně nahradily knoflíky z přírodních materiálů. Jejich další nespornou výhodou je snadné udržování a poměrně velká odolnost, například při praní v pračce apod.

Umělé náhražky aneb knoflíky dneška

Američanu Goodyearovi se již roku 1852 podařilo vyrobit rostlinou rohovinu (ebonit). Tímto objevem začala éra vzniku a rozvoje náhražek přírodních materiálů.

Roku 1864 bratři Hayattové, rovněž Američané, vymysleli celuloid. Celuloid je tedy jedním z nejstarších plastů, vyrábí se z celulózy (celulóza tvoří stěnu rostlinných buněk), ale pro svou hořlavost má dnes omezené možnosti využití.

V roce 1909 byl vyroben bakelit a PVC bylo vyrobeno v roce 1912. V roce 1945 můžeme zaznamenat největší rozmach výroby plastů. Původně byly plasty brány jako náhražky za přírodní materiály, ale začaly se používat trvale, pro jejich dobré vlastnosti.

Plasty můžeme rozdělit na přírodní a umělé. Mezi přírodní patří například Umělá rohovina, která se vyrábí z kasseinu, formaldehydu, glycerinu a barviva. Jejími vlastnostmi je pěkný vzhled, lesk a dá se třískově obrábět, proto se používá například na výrobu trubek, desek z kterých se vyrábí i knoflíky.[49]

8. Skleněný knoflík

Výroba skleněného knoflíku (31, 32) je spojena s oblastí Severních Čech, konkrétně s Jabloneckem a Železnobrodskem. Knoflíky se zde začaly vyrábět již počátkem 18. století. Centrem vzniku výroby se stala Smržovka, byla zde již v roce 1700 postavena sklářská huť. První pokusy o výrobu skelněných knoflíků spadají k šedesátým letům 18. století a o dvacet let později se vyrábějí knoflíky, jejichž vršek tvořil skleněný kámen, který byl zapuštěný do spodní plechové části. Stejně jako u perleťového knoflíku i výrobu skleněného ovlivnil technický pokrok a změna módních trendů. První skleněné knoflíky se vyráběly technikou vinutím, později se stále více začala uplatňovat výroba metodou mačkání do kleští. V osmdesátých letech se začínají vyrábět knoflíky se skleněným ouškem. [50]

8. 1. Výroba vinutých knoflíků

Vinuté knoflíky u sklářské pece jsou technologicky nejstarší a vyráběly se až do šedesátých let 20. století. Sklář seděl u pece nabíral na tyč roztavenou sklonovinu. Otáčením tyče navíjel perly a k výrobě knoflíků použil speciální nástroj, do kterého se vložilo ouško a knoflík se vytvaroval.

Vinuté knoflíky u kahanu nebo „lampy" se vyrábějí u sklářského kahanu navíjením ze skleněných tyčinek přímo na drát, z kterého se vyrábělo ouško. Nebo se také sklo vinulo přímo na očko upnuté ve speciální pinzetě. Takto vyráběné knoflíky lze dekorovat přímo za horka skleněnou nití, vkládáním kovové fólie, benátské skleněné mozaiky nebo skleněnou drtí. [51]

Materiál a nářadí pro výrobu vinutých knoflíků

Na výrobu vinutých knoflíků potřebujeme pracovní stůl s kahanem a hořákem na propan- butan nebo zemní plyn, kompresor - dříve dmýchací měch a zároveň by pracoviště mělo být vybaveno odsáváním.

Pomůcek je několik- tvarovací a přidržovací pinzety, odkládací stojánek (cihla), navíjecí dráty, kaolinová hlinka, skelná vata, chladící nádoba, stahovací hřeben, půlené formy a mačkací kleště s kaplíky.

Jako surovina se používají skleněné tyčinky různých barev o průměru 8- 10 mm, které jsou nasekané na délku 0,7 m.

8. 2. Výroba mačkaných knoflíků

Knoflíky mačkané u stolu se vyrábí pomocí mačkacích kleští, které jsou připevněné na stole. Do kleští se vkládá roztavený konec tyčinky a kovové ouško.

Knoflíky mačkané u pece - pro jejich výrobu se používaly sklářské tyče různých barev a průměru 18- 25 mm. Vyráběly se v dílnách tzv. driketách. V pecích se topilo dřevem, později uhlím, topným olejem a elektřinou. Dvoudílná forma se upevnila do kleští, vzhled knoflíku vytvářel vrchní díl kaplíku. Mačkářské kleště jsou připevněné u pece a jejich součástí je jehla k propichování dírek.

Mačkané knoflíky (30) mohou být se skleněným ouškem, se zamáčknutým kovovým ouškem, s dírkami píchanými seshora, bez ouška, na které se nalepí kovová destička s ouškem. Před sto lety se vyráběl knoflík typu„whistle"- měl seshora otvor ve tvaru obráceného V a na spodní straně dva otvory, aby nebylo vidět přišití. [52]

Materiál a nářadí na výrobu mačkaných knoflíků

Základem je mačkárna tzv. driketa, dříve byla opatřena dvěma sklářskými pecemi, které byly umístěny u štítu. Byla tmelena jílem a vytápěna dřevem. Dnes se nejčastěji vytápí zemním plynem, propan- butanem, topným olejem nebo elektřinou a je umístěna v suterénu.

Mezi pomůcky patří jádro z ušlechtilé oceli na výrobu formy, kterou vyrábí kvalifikovaný rytec podle přání zákazníka. Dvoudílná forma se spodním a vrchním kaplíkem, která se vloží do mačkářských kleští, tak aby se oba díly přesně stýkaly. Formu vyrábí kvalifikovaný nástrojař otiskem do kovové formy kaplíku. Vzhled knoflíku se vytváří vrchním dílem formy.

Nedílnou součástí jsou mačkářské kleště, které jsou připevněné přímo u pece na nízkém pracovním stolku. Z technických důvodů mají větší ramena pro snazší mačkání. (25) Horní část formy se připevní do jedné z čelistí kleští. Ke kleštím ještě patří nastavitelná jehla na propichování dírek. Jehla prochází ouškem spodní částí formy. Dále jsou potřebné kleště na výrobu knoflíku s kovovým ouškem, kdy se ouško dá vložit do kleští a zmáčkne se současně s hmotou. V neposlední řadě kleště na výrobu s dvěma a více dírkami, které jsou vybaveny propichovacími jehlicemi.

Knoflíky se vyrábějí ze skleněných tyčí všech druhů a barev a stylech jako např. hedvábný, transparentní, opalovaný, alabastrový atd. o průměru 20 a 40 mm. Nedílnou součástí jsou vzorkovnice pro určité druhy skla a barvy. Vzorkovnice zároveň slouží jako evidence dekorů knoflíků. [53]

8. 3. Výroba ostatních druhů skleněných knoflíků

Knoflíky foukané- jsou duté, zevnitř redukčně stříbřené nebo zlacené. Stříbřilo se tenkou vrstvou stříbra na hladkém povrchu skla, proto vrstva vypadá jako zrcadlo. Postup stříbření se skládá z pěti operací: z přípravných prací, aktivace, stříbření, praní a ochranného lakování stříbrné vrstvy. Vlastní stříbření probíhá smícháním stříbřícího a redukčního roztoku. Tyto knoflíky jsou určené hlavně na halenky.

Knoflíky slinuté- práškové sklo (skleněná frita) se tvaruje ve speciální kovové formě do cigaretového papíru. Papír při slinování shoří, ale výsledný tvar se zachová. Slinutí se již dvacet let nepoužívá, protože takto vyrobené knoflíky nebo perle byly málo kvalitní.

Knoflíky lepené- skládají se ze dvou částí. Vrchní část tvoří kvalitní ozdobný kámen, který je ozdoben dekorem a nalepen na spodní díl. [54]

„liferant"

Pojmenování „liferant" je spojeno s majitelem firmy na výrobu knoflíků. Nebyl to pouze majitel ,ale jeho profese skýtala mnoho úkolů. Byl na počátku výrobního cyklu mačkaného knoflíku, již brzy ráno začal pracovat v driketě, protože pec musela být pořádně roztopena, aby se tyče stejnoměrně prohřály. Dále měl na starosti nákup skleněných tyčí, pořízení formy a kontrolu celé výroby od počátků po konečné našívání knoflíků na karty a expedici. Liferant byl tedy nejdůležitější osobou při procesu výroby knoflíků. Samozřejmě měl kolem sebe odborné pracovníky a dělníky. Například výrobu forem prováděli pouze odborníci. Někdy se formy vyráběly na přání zákazníka (při velkých zakázkách), byla to pracná umělecká díla.[62]

8. 4. Dělení skleněných knoflíků podle tvarů a otvorů našívání

Podle tvaru dělíme knoflíky na: kulaté, hranaté, šestiúhelníky, osmiúhelníky, tzv. laťky, roubíky, ovály a navety (špicovály).

Podle otvorů našívání máme knoflíky píchané shora (točené), se skleněným ouškem píchaným ze strany, s kovovým ouškem zalisovaným do skla.

Knoflíky se zavinutím kovového ouška vynalezl v polovině 19. století Josef Schieber.

Při výrobě knoflíků se používaly desítky různých technologií, mezi základní patří: tvarování knoflíků (mačkáním, vinutím, foukáním atd.), mechanické opracování, kdy se stříhá brok, obrušují okraje, brousí se vršek a spodek atd. Zušlechťuje se povrch a nakonec se hotové knoflíky našívají na karty.

Do 50. let 20. století se veškeré operace prováděly ručně s jednoduchými přípravky, většinou podomácku. Práci vykonávaly většinou ženy a děti. [55]

8. 5. Lokality výroby skleněného knoflíku

Hlavní a nejdůležitější lokalitou výroby skleněných knoflíků bylo Jablonecko a Železnobrodsko. Z těchto oblastí to byly hlavně tyto obce: Smržovka, Jablonec nad Nisou, Lučany, Černá Studnice, Nová Ves, Potočná, Polubný, Desná, Albrechtice, Janov, Hraničná, Loučná, Bedřichov, Karlov, Horní Maxov, Josefův Důl, Antonínov, Dolní Maxov, Mšenov a Jablonecké Paseky.

Výroba skleněného knoflíku se v Jizerských horách poprvé objevuje v šedesátých letech 18. století, ale její rozvoj nastal o sto let později. Výroba a poptávka po knoflících se v průběhu staletí setkává s obdobími úspěchů a krizí, které se takřka v pravidelných intervalech několikrát opakují. První velká krize nastala v polovině osmdesátých let 19. století. V té době je snaha nahrazovat ruční výrobu knoflíků tovární výrobou, která však vede ke snížení kvality konečných produktů. Z firem, které zůstaly věrné malosériové výrobě knoflíků jmenujme albrechtickou rafinerii Gebrüder Feix. Exportéři se centralizují a tím umožňují zvýšení konkurenceschopnosti na zahraničních trzích. Jablonecké firmy Gebrüder Mahla a Wilhel, Klaar byly největšími výrobci a vývozci skleněných knoflíků.

Jako první skleněné knoflíky se vyráběly tzv. lampové knoflíky, které se vyráběly ze skleněných trubiček nad lampou. V třicátých letech 19. století se začaly vyrábět mačkané knoflíky. V osmdesátých letech se knoflíky leštily ohněm a po zavedení niklových forem se lisovaly. Na konci devadesátých let 19. století se objevila móda lisovaných černých knoflíků. Černé knoflíky byly oblíbené také jako součást jehlic do klobouků a přezek. [56]

8. 5. 1. Smržovka

Ve Smržovce byly roku 1764 vyrobeny první lampové knoflíky. O dvacet let později se výrobou lampových knoflíků zabývalo sedm řemeslníků. Nemluvíme o knoflíkách v pravém slova smyslu, jednalo se o skleněné vložky do kovových knoflíků.

Mačkaný knoflík byl vynalezen až roku 1829 neznámým výrobcem, jeho výroba se velmi rychle rozšířila. První mačkané knoflíky se zhotovovaly z černého opakního skla. Ve stejnou dobu přicházejí na světlo světa skleněné knoflíky se zataveným kovovým ouškem, poprvé je vyrobil novoveský sklář Andreas Peukert.

Ve třicátých letech 19. století se ve Smržovce začaly mačkat a lisovat luxusní knoflíky ve stylu Wedgewood, což jsou lisované knoflíkové kameje.

V padesátých letech 19. století se broušení knoflíků věnuje rafinerie hodkovické velkofirmy Ferdinand Unger & Co. V Potočné na Desencku.

Jeden z iniciátorů výroby jetové bižuterie Josef Ulmann zřídil ve Smržovce první parní brusírnu v kraji, která se zejména věnovala výrobě knoflíků. [57]

8. 5. 2. Lučany

Zdrojem obživy místních obyvatel bylo povětšinou zemědělství, domácí zpracování lnu a tkalcovství. Zpracování skla zde bylo zavedeno počátkem 18. století. Jako první zde začal vyrábět knoflíky Josef Jäckel, byly to knoflíky se zmáčknutým kovovým ouškem. Ve třicátých letech 19. století navázal kontakty s firmami na výrobu kovových knoflíků v Lüdenschlidu, kterým dodával mačkané napodobeniny kamenů, které se vkládaly do kovových obrub. Knoflíky se velmi rychle staly žádaným zbožím a proto v osmdesátých letech byl v Lučanech postaven exportní dům, který zde fungoval do konce druhé světové války.

Jäckel vedl firmu se svým synem a postupně navázaly obchodní kontakty s Londýnem, Liverpoolem, Britskou Jižní a Západní Indií.

Na začátkuu sedmdesátých let 19. století založil v Lučanech továrnu na sekané perličky Ludwig Breita a jeho bratr Hartwig se zabýval výrobou skleněných knoflíků. Dalším, kdo se zabýval výrobou skleněných knoflíků byl Anton Hittman.

Stálé střídání období velkého odbytu a období snížené poptávky po skleněných knoflících nutilo výrobce ke stálému zlepšování kvality a byli nuceni stále sledovat módní trendy. Vzniká tak nepřeberné množství vzorků a vzorkovnic, jejich autoři zůstali v anonymitě. [58]

8. 5. 3. Jablonec nad Nisou

Jablonec Nad Nisou se stal centrem výroby skleněných knoflíků, když zde v roce 1857 založil specializovanou firmu na výrobu a export Martin Duisberg. Počátky firmy jsou spojeny s výrobou tzv. jetové (černé) bižuterie, jako první začala vyrábět knoflíky ve tvaru plných kuliček, které se brousily z volné ruky a potom se leštily cínovými kotouči.

V padesátých letech 19. století se začaly vyrábět manžetové knoflíčky z mozaikového skla, jejich autorem byl kokonínský brusič a lampář Josef Hübner. Mozaiky byly vyráběny stejným postupem jako v Benátkách. Byl však vynalezen vlastní postup, kde po drcení následovalo kytování na podložku a poté broušení a leštění.

V šedesátých letech 19. století byla velká poptávka po tzv. skotských knoflících. Skotský knoflík se skládal z křišťálové vložky natmelené na plechové lůžko podložené pestrým papírem. V této době zakládá svou firmu Wilhelm Klaar. Firma se specializovala na sytě bílé mačkané knoflíky, se na začátku dvacátého století stala největším exportérem na Jablonecku. V roce 1869 se na trhu objevily pestře malované kytované knoflíky. O rok později se malované knoflíky vyrábějí ve velkém. Tuto práci prováděli tzv. průmysloví malíři, jejichž zásluhou se tyto knoflíky staly známé po celém světě.

Začátkem sedmdesátých let nebyl o knoflíky velký zájem. Záhy však nastoupila nová móda, která dávala přednost velkým, vysokým, masivním a těžkým

černým knoflíkům. Nadále se vyráběly knoflíky několika tisíc druhů. Najdeme zde levné mačkané až drahé luxusní broušené a bohatě dekorované. V druhé polovině 19. století postupně mizí skleněné knoflíky, které se používaly jako vložky do kovových knoflíků.

V sedmdesátých letech se vyrábějí i nové druhy knoflíků, například irizované a listrované. Knoflíky se zdobí vypalovanými drcenými barvami, bývají dekorovány zlatem, platinou a stříbrem. Černé knoflíky se zdobí anilinovou barvou. Konec sedmdesátých let znamená období velké stagnace poptávky po knoflíkách. Poté se objevuje velká poptávka po skleněných imitacích perleťových knoflíků.

V osmdesátých letech je velká poptávka po barevných malovaných druzích knoflíků. Firma Gebrüder Feix zřizuje v Albrechticích továrnu na výrobu skleněných knoflíků. Začínají se vyrábět knoflíky se skleněným ouškem. Firma Gebrüder Redlhammer začala vyrábět tzv. sintrované knoflíky ze skloporcelánové frity. Na konci tohoto období se objevuje další krize, která postihla výrobce a exportéry všech druhů knoflíků. Ve snaze překonat krizi inicioval po roce 1890 Max Feix, společník albrechtické firmy Gebrüder Feix, výrobu exkluzivních knoflíků z křišťálového skla podle pařížské módy. Pro Feixe nebyly knoflíky průmyslovou velkosériovou masovou záležitostí, ale uměleckými artefakty, které se dodávaly pouze v desítkách kusů konkrétním módním domům v Paříži a New Yorku.

Na konci století převládla poptávka po similizovaných knoflících. Žádané byly také malé černé a barevné knoflíky. Módními se staly drahé knoflíky, které měly fantazijní formu i dekor. Nejvíce skleněných knoflíků se vyvezlo do Hamburku, Číny, Brazilie a Japonska.

Roku 1901 se začaly vyrábět knoflíky z křišťálového skla barvené anilinovými barvami, které pak vypadaly jako z barevného skla. O rok později obchod s knoflíky opět upadá, byly žádané pouze knoflíky, které napodobovaly tehdy velmi módní kovové knoflíky.

Na konci roku 1906 se opět knoflíky vrací do módy, žádané jsou hlavně knoflíky z perleťového skla. Dále je stálá poptávka po lampových knoflících na rukavičky a pánské vesty, naopak mizí zájem o jetovou bižuterii. V témže roce se

konala výstava českých němců v Liberci, kde firma Gebrüder Feix představila unikátní skleněný knoflík, jehož plocha byla vybroušena do tří set faset.

Následuje další období stagnace, mizí zájem o černé knoflíky. Na trh jsou uvedeny malované fantazijní knoflíky dekorované například v pestrém a orientálním stylu. Zájem byl o velké knoflíky. Zájem byl také o knoflíky z křišťálového, opálového a černého skla se čtyřmi otvory. Módní se staly také knoflíky, které napodobovaly rohovinu a perleť. Další období stagnace nastává v roce 1913 a trvá do vypuknutí první světové války.

Po první světové válce patřily skleněné knoflíky k nejméně významným bižuterním oborům. Ve dvacátých letech převládají módní trendy, kde knoflík nenachází uplatnění. Od roku 1925 se ale situace zlepšuje a skleněné knoflíky se opět stávají módní záležitostí. Na odbyt šly knoflíky s čirého i barevného skla a opálové knoflíky, které byly malované stříbrem nebo zlatem. O levné knoflíky není ve světě zájem. Zároveň se velkou konkurencí pro skleněné knoflíky stávají knoflíky z umělé rohoviny, dřeva a ze sloporcelánové frity.

Velká hospodářská krize třicátých let se velmi silně promítla o do knoflíkářského průmyslu. Zároveň se na trhu objevila japonská konkurence ve zhotovování lisovaných koflíků. Podíl skleněných knoflíků se na trhu stále snižuje, příčinou jsou již zmiňované knoflíky zhotovované z umělých materiálů. [59]

Po druhé světové válce následovalo vyvlastňování, jehož důsledkem bylo vytvoření národního podniku Skleněná bižuterie, který se orientoval i na výrobu knoflíků. Odbyt prováděl monopolní exportér JABLONEX v Jablonci nad Nisou. Do roku 1989 se výrobou knoflíků zabývaly podniky Skleněná bižuterie a Železnobrodské sklo.

Dnes se výrobou skleněných knoflíků zabývají firmy HG Hraničná s.r.o., JALGO s.r.o. Jablonec, Železnobrodské sklo s.r.o. a Aratrading. Jako doplněk své hlavní produkce vinutých perlí a bižuterie vyrábí lampové knoflíky například firma KORTAN a paní Eva Dědečková v Železném Brodě a paní Libuše Vachková na Malé Skále. [60]

8. 5. 4. Lohhäuser- Slatina

Lohhäuse byla obec severozápadně od Tachova, která ležela přímo na hranicích s Bavorskem. Její vznik spadá někdy do 18. století a z map zmizela po roce 1948, kdy její poloha dále neumožňovala, aby zde byla obec, proto byla srovnána se zemí.

Místní obyvatele živila převážně lesnická práce, ale i zemědělství. V zimě, kdy byl nedostatek práce se živili například výrobou šindelů, dutých holí a soustružením dřevěných korálů. Na konci 18. století zde vznikla sklárna, která se zabývala výrobou skleněných knoflíků. Knoflíky se zde vyráběly z lávových kamenů, které byly dováženy z Komorní Hůrky nedaleko Františkových Lázní.Můžeme se setkat s názvem kamenné skleněné knoflíky. Láva musela být čistě vypálená a z ní se vyráběly knoflíky černé a hnědé barvy. Někdy kolem poloviny 19. století továrnu přebírá Josef Schönberger, pod jehož vedením se zde začaly vyrábět i skleněné perle a korále všech barev. Sklárna byla uzavřena roku 1872, kdy byl Schönberger zavražděn a nebyl zde nikdo, kdo by byl schopen sklárnu dále vést. [61]

9. Kovový knoflík

Při výrobě kovového knoflíku (18) se nejčastěji používalo zlato, stříbro, měď, železo, nikl a cín. Dále se hojně využívaly slitiny kovů jako například tombak, mosaz, pakfong, nové stříbro (argentan) a bronz.

Bronz je velmi známá slitina mědi a zinku. Byl hojně rozšířen za doby bronzové a využíván hlavně na výrobu šperků pro svou tavitelnost, tvrdost a krásnou barvu, lil se do forem.

Zlato se používalo k obkládání měděných slitin nebo k pozlacování v ohni nebo galvanickému pozlacování. Technika obkládání vyžadovala velikou zručnost, kdy se slabounce rozlisované plátky zlata letovaly na měď a potom se oba kovy společně rozválcovaly. Galvanické zlacení a zlacení v ohni se provádělo v lázni, která se získala rozpuštěním zlata v lučavce královské. Poté se lučavka nechala odpařit, vzniklo tak chlorové zlato, které se rozpustilo ve vodnatém roztoku cyankalia. Při galvanickém zlacení se používal elektrický proud a vznikaly silné vrstvy zlata.[63]

9. 1. Cínový knoflík z Tisé

Tisá měla počátkem 18. století stejný problém jako ostatní vesnice, o kterých jsme se zmiňovali v souvislosti s výrobou knoflíků. Byl zde nedostatek úrodné půdy a bylo nutné hledat nové zdroje obživy. Základem průmyslové výroby byla práce s kovem. V roce 1750 byla zahájena výroba cínových lžic, klik, přezek, podkov, zvonků, rolniček a ozdob na koňské postroje.

Cínové knoflíky se v Tisé začaly vyrábět v roce 1770. Výroba se rozšířila do Děčína a Podmokel. Knoflíky nachází odbytiště po celé Evropě. První továrna na výrobu knoflíků byla postavena bratry Winklerovými v roce 1783. Knoflíky se vyráběly ručně v malých dílnách. Postupem času byl kov nahrazován jinými materiály jako například rohovinou nebo tombakem.

Celkem v oblasti Tisé vzniklo 12 větších a 15 menších továren na výrobu knoflíků. Největší továrnu na knoflíky postavili Püchner a Weigend.

Knoflíky se vyrábějí v dalších továrnách Jägerů, Weidmüllera, Hieka, r. 1914 Bernhardta, později Klementa, bratří Löbelů. Augustinu Hiekovi patřil pravděpodobně největší komplex budov. V jeho továrně se i po druhé světové válce vyráběly knoflíky a kovové zboží.

Potřebná modernizace umožňuje efektivnější výrobu a zpestřuje sortiment knoflíků o nové druhy. Stále větší oblibu získávají ozdobné knoflíky. Jmenujme např. indické, filigránové, kravatové jehly, manžetové knoflíčky, límcové knoflíčky a náprsní. Vyrábějí se i vojenské knoflíky pro všechny armády Evropy. Vyráběly se i pozlacené knoflíky pro gardu etiopského císaře Haile Selassie.

V Rájci se před rokem 1906 nacházela průmyslová výroba "Továrna na kovové knoflíky Rauchfuß ", po 1.světové válce další zřizuje Julius Hieke s bratrem Paulem.

V Ostrově vlastnil továrnu na výrobu knoflíků Wilhelm Ritschel. Výroba knoflíků v této obci spadá do doby od roku 1833.

První světová válka znamenala stagnaci obchodu a tím i zájem o knoflíky. Začínají se tedy vyrábět nové druhy, jako rukavičkové knoflíky, stiskací knoflíky, sponky, háčky, poutka, deštníkové kování, odznaky, brože, přezky, záclonové kroužky, zdrhovadla i zubní vrtáčky, frézky. Základem i nadále zůstává výroba knoflíků. Zemědělci, lesní dělníci i tovární dělníci si přivydělávali leštěním a našíváním knoflíků na kartony, našívání se věnovaly i ženy a děti. Počátkem 20. století bylo v Tisé a jejím okolí zaměstnáváno přes 3000 pracovníků, kteří vyráběli 300 druhů knoflíků. V Tisé byl vynalezen stroj na lisování knoflíků, ale jeho mechanismus byl pečlivě utajen. Knoflíky se exportovaly do celého světa a Tisá se stala kolébkou knoflíkářského průmyslu u nás.

Do výroby knoflíků se neblaze promítla druhá světová válka. Po roce 1945 byla většina místních továren zbourána například: Klementova v Novém Libouchci, Püchnerova, Weigendova slévárna, Hiekova továrna. Některé budovy zůstaly zachovány využívaly se ale k jiným účelům. Do provozu bylo uvedeno patnáct továren, které se později sloučily a modernizovaly. Přišla sem spousta odborníků, kteří měli zkušenosti s výrobou Jablonecké bižuterie a byla sem převedena výroba knoflíků a řetízků z Jablonce. Zájem o knoflíky z Tisé byl po celém světě. Výrobci knoflíků spolupracují s výtvarníky a návrháři. Do projede přicházeli stále nové vzory. V roce 1967 vyhlásilo vedení podniku soutěž na ochrannou známku knoflíků z Tisé. Nejžádanějším výrobkem byly kovové knoflíky zvané „ blýskače". Vítězným se stal návrh zobrazující ptáka, který drží v zobáku lesklý kovový knoflík. Tuto ochranou známku používá do dnešních dnů Ing. Bedřich Kovačík, jehož továrna jako jediná zachovala výrobu knoflíků.

Knoflíky z Tisé byly a jsou proslulé svou vysokou kvalitou. Celkově však zájem o knoflíky klesá, proto je nutno výrobu rozšiřovat o další zboží, jako například čalounické hřeby, manžetové knoflíky, kadeřnické potřeby, svícínky, vánoční stromky, plachtové kroužky, rtěnky a další kovové výrobky.[64]

9. 2. Stiskací knoflík

9. 2. 1. J. Waldes (1876- 1941)

Významný český podnikatel se narodil v Nemyšli u Tábora.(22) Zde měl jeho otec krámek s galanterním zbožím. Jeho první zaměstnání bylo v Praze u firmy Eduard Lokesch a syn, kde se vyučil zámečníkem. Pro znalost jazyků se stal obchodním zástupcem firmy. Cestoval po Evropě, Asii a Africe.

V roce 1902 založil s H. Pucem (23) svou firmu na výrobu stiskacích knoflíků. O čtyři roky později založil světově proslulé muzeum šatních

spínadel a knoflíků, v jehož rámci vydával Zprávy z Waldesova muzea knoflíků, kde se věnoval historii knoflíků a všelijakým zajímavostem z oblasti knoflíkové módy.

Byl znalcem a mecenášem umění. V cizině nakupoval obrazy českých malířů a založil tak jednu z největších soukromých obrazáren. Dále se staral o Vršovický sport- o klub AFK Waldes. Byl mecenášem vršovických spolků a škol, mimo jiné spolufinancoval výstavbu památníku J.A. Komenského v Naardenu.

Za nacistické okupace byla jeho rodina pro svůj židovský původ nucena emigrovat do Ameriky. J. Waldes však zůstal v Československu a zapojil se do odboje, byl zatčen a uvězněn v koncentračním táboře. Rodině se jej podařilo vyplatit. Waldes umírá při cestě do Ameriky za dosud nevyjasněných okolností. Jedna z verzí tvrdí, že mu v koncentračním táboře, před cestou, píchli injekci s neznámou látkou. Jiná verze naopak tvrdí, že zemřel na následky zacházení v koncentračních táborech, kterými prošel. [65]

9. 2. 2. Koh-i-noor - „Waldeska

Firma Waldes spol.s.r.o. byla založena roku 1902 jako veřejná společnost. Zakladateli společnosti byli Jindřich Waldes a Hynek Puc. Firma začínala velmi skromně, měla celkem čtyři zaměstnance a to oba majitele, jednoho řemeslníka a účetního. Jejich hlavní doménou se stala výroba stiskacích knoflíků. K neuvěřitelně rychlému rozvoji firmy přispěl vynález Hynka Puce, který umožnil plnou automatizaci výroby, jednalo se o stroj – zakládačku, která nahradila deset dělnic při montáži stiskacího knoflíku. Do té doby se stiskací knoflíky vyráběly složitým postupem, kde převažovala ruční výroba. Díky automatizaci výroby se také zkvalitnil samotný knoflík. Tímto se firma stala plně konkurence schopná a již o dva roky později, roku 1904, se stěhuje do Karlína a zaměstnává neuvěřitelných tři sta zaměstnanců.

O tři roky později přesně 5. května 1907 se firma přestěhovala do Prahy Vršovic, kde byla schopná rozvinout výrobu v plném rozsahu. Továrna ve

Vršovicích byla na svou dobu velmi moderní, nejen že haly byly velké, prosvětlené a vzdušné, ale byly také velmi moderně vybavené, o čemž svědčí například čistírna a koupelna pro zaměstnance, což v této době není v jiných továrnách k vidění. Modernizaci továrny dokládají i stále nové, moderní a specializované stroje, které umožnily růst tempa výroby. Tyto stroje a nástroje si podnik sám konstruoval a vyráběl a to mu umožnilo stát se velikánem na trhu kovového zboží. V této době vzniká i nová značka Miss Koh-i-noor.

„Waldeska" se stává největší továrnou svého druhu na celém světě. Její výroba se již nesoustředí pouze na stiskací knoflíky, sortiment se rozšířil o výrobu špendlíků, nýtovacích knoflíků, háčků, oček , náprstků, přezek atd. Své výrobky si nechává patentovat a jejich počet dosahuje něco kolem pěti set. Rozšiřuje svou síť firem a zakládá výrobní firmy i v zahraničí, první z nich je v Drážďanech. Další pobočky vznikly ve Varšavě, Paříži i v New Yorku. Do začátku první světové války má firma ve světě celkem již šedesát poboček.

První světová válka zcela zastavuje výrobu stiskacích knoflíků. Továrna se přeorientovala na vojenskou výrobu, byly zde vyráběny náplně do granátů. Muže, kteří byli nuceni odejít na frontu vystřídaly u strojů ženy. Díky válečné výrobě je na konci první světové války podnik dobře zaběhnutý a po rozpadu Rakousko- Uherska podnik pokračuje v Československu. Přechod od válečné výroby není bez obtíží, byla přetrhána zahraniční síť, mnoho kvalifikovaných pracovníků ve válce zahynulo a v neposlední řadě výrobu brzdil i nedostatek surovin. Všechny potíže jsou nakonec překonány a již roku 1919 dochází k rozšíření podniku i ke zvyšování výroby.

Waldes byl i nadále v čele podniku a právě díky jeho vedení se podnik nadále rozšiřoval. Při vedení uplatňoval politiku, pro jejíž inspiraci byl důležitý jeho pobyt v USA, kde se seznámil s taylorismem. Ve třicátých letech vrcholí Waldesova snaha o maximální zlepšení efektivnosti výroby. Podniky vyrábějí polovinu veškeré světové produkce kovových spínadel na světě. Hospodářská krize zastihla podnik v největší síle a nijak ho neohrozila. V době, kdy ostatní

podniky snižují svou výrobu, nebo dokonce zanikají, Koh-i-noor se stále rozvíjí a dokonce u nás ovlivňuje módu.

Podnik svou výrobu zastavuje v době nacistické okupace Československa. Nacisté zabavují podnik v Drážďanech. Waldesův majetek je chápán jako židovský majetek a je na něj uvalena nucená správa. Waldes je zatčen. Propuštěn byl když za něj New Yorská pobočka zaplatila výkupné, umírá roku 1941 na cestě do USA. Továrna je přeorientována na válečnou říšskou výrobu, dochází zde k řadě sabotáží a v roce 1940 lehne popelem první patro Vršovické továrny.

Po druhé světové válce se výroba opět obnovuje. Roku 1946 je podnik znárodněn a spadají pod něj všechny továrny, které se zabývají výrobou spínadel. V padesátých letech došlo k reorganizaci. Byl oddělen export a vzniklo pět samostatných podniků v Praze, Bynově, Bílovci, Vyškově a Mikulášovicích. Hlavní Vršovický závod byl začleněn do trustu Prago- Union s výrobou strojírenského a spotřebního zboží. V roce 1994 byl Koh-i-noor privatizován a z pobočných závodů se staly samostatné podniky.

Dnes firma produkuje 750 druhů výrobků: šperky, napichovací i spínací špendlíky, háčky a očka, jehly, hřebíky, náprstky, spony do vlasů, spony k opaskům, kalhotové nýtky, přišívací i nýtovací knoflíky, svorky na uzeniny, plomby, řemenová a kufrová kování a v neposlední řadě stiskací knoflíky a kovová i plastová zdrhovadla.. Ročně vyrobí půl milionu zdrhovadel a téměř sto milionů knoflíků.

Logo výrobků Koh-i-noor- ochranná známka KIN-Girl, je považována za jednu z nejzdařilejších v historii reklamy. (23, 24) Vznikla roku 1912, kdy Waldes plul do Ameriky. Waldes půjčil své společnici Elisabeth Coyensové velkou reklamní patentku, která si ji vložila do oka, inspirována předešlým Waldésovým vyprávěním. Waldes jí vyprávěl historii diamantu Koh-i-nooru, který byl údajně vložen do oka sochy indického božstva. Waldesova firma tak dostala svůj název podle diamantu a dívka s patentkou v oku se stala jejím logem. Nové firemní logo výtvarně ztvárnili jeho dva přátelé Kupka a Preissig.

Logo zůstávalo stále stejné, jen dívka na něm měnila svůj účes podle právě moderních trendů. [66]

9. 2. 3. Stiskací knoflík dnes- technické požadavky

Jednotlivé součásti knoflíku jsou vyrobeny z oceli, mosazi, mědi, niklu, nerezu, slitiny zinku nebo plastu. V normách jednotlivých výrobků je uveden způsob povrchové úpravy, který se provádí například pokovením nebo lakováním. Pokovený i lakovaný povlak musí být celistvý, aby se neodlupoval.

Knoflík se skládá z vrchní a spodní části, pouze nýtovací knoflíky jsou vytvořeny ze tří částí. Knoflíky se vyrábějí v provedení snímatelném nebo nesnímatelném. Snímatelné knoflíky jsou na povrch připevněny špičkou, kterou lze vyjmout a znovu nasadit. Nesnímatelné knoflíky jsou připevněné na materiál hrotem nebo přinýtovány napevno.

Knoflíky se používají ke spojování textilií, usní, koženek apod. Stejně jako u klasických knoflíků se zapíná do dírky, upevnění se provádí nýtováním pomocí nýtovadel nebo montážních přípravků. Knoflíky lze připevnit i ručně. [67]

10. Dřevěný knoflík

Dřevo patří k nejstarším materiálům, které se používaly na výrobu ozdob a různých druhů šperků. V polovině 20. století je velký rozvoj umělých hmot a tento boom se nevyhnul ani výrobkům ze dřeva. Dodnes však dřevo a dřevěné výrobky neztratily svoje kouzlo, takže výroba dřevěných knoflíků přetrvala do dnešních dnů, i když v podobě rukodělných firem.

Dříve se dřevěný knoflík vyráběl jako celodřevěný nebo jako jádro budoucího knoflíku. Jádra se vyráběla převážně s domácích dřevin jako z javoru, břízy, olše, kaštanu. K výrobě knoflíků se používalo dřevo z dalších stromů jako například dubu, lípy, hrušně, třešně, jabloně, ořechu, vrby, jilmu. Z cizích dřevin jmenujme dřevo ebenové, zimostrázové, grenadilové (z kokosovníků), amarandové, palísandrové, mahagonové.[68]

Celodřevěný knoflík se vyráběl soustruhováním nebo vyřezáváním z přiměřeně silných plátků dřeva. Povrch knoflíků se upravoval pilováním, hoblováním, vrtáním, řezbou a hlazením, poté se leštil, tmelil, barvil, lakoval nebo bronzoval. Dřevěné knoflíky se také zdobily navrstvením kovu, kosti, galatitu, perleti nebo kamene. Knoflíky s vykládaly perletí, rohovinou nebo kovem. Hotový dřevěný knoflík mohl být s ouškem nebo s dírkami.

10 .1 Výroba soustruhovaného koflíku ve středověku

Historické prameny uvádí, že prvním vynálezcem soustruhování byl Theodorus ze Samu, který žil kolem roku 532 př. n. l. Tento údaj ale můžeme považovat za nespolehlivý, protože soustružení bylo známo již v pravěku. Pravěký soustruh se skládal ze dřeva, které muselo být opatřeno jedním nebo dvěma silnými kovovými čípky, aby bylo možné ho zasadit do kolmých opěr tak, aby bylo možné s ním otáčet. Kolem dřeva se obtočila tětiva loveckého luku. Pomocí smýkavého pohybu luku bylo možné se dřevem otáčet a druhou rukou přidržovat soustružný nůž. Takovýmto soustruhem bylo možné opracovávat nejen dřevo, ale i roh, slonovinu

nebo dokonce kov. Na soustruhu bylo možné i vrtat, hoblovat, leštit a dokonce rýhovat a leštit kameny. [69]

Ve středověku je soustruh již poněkud složitější. Mnich Theofil (žil kolem roku 1 100) mluví o soustruhu jako o otáčivém stroji, na kterém se daly opracovat dřevěné a cínové nádoby. Detailní popis soustruhu je patrný z vyobrazení paternostů a jednoho jejich mistra z roku 1390. (16) Součástí pracovní plochy byl výkladní stůl, na který se odkládaly hotové růžence a ozdobné řetězy vytvořené z dřevěných nebo kostěných kuliček. Soustruh se skládal z těžkého dřevěného špalku, který ležel na zemi. Na jeho konci byl upevněný trámec. Špalek byl vydlabaný a do dutiny zapadal druhý trámec, který byl připevněný kovovým kolíkem, díky tomu byl tento trámec pohyblivý a na jeho obsluhu se používalo pravé koleno. Do pohyblivého trámce bylo zapuštěno soustružnické vřeteno. Pravou rukou se pohybovalo smyčcem, který pohyboval vrtacím vřetenem. Materiál, z kterého se vyráběly kuličky byl zapuštěn v držadle. A stejným technologickým postupem se vyráběly i knoflíky, které se dále podle potřeby upravovaly. [70]

V Žirovnici se dřevěné knoflíky vyrábějí i strojově. Základním materiálem je kvalitní dřevo naše i zahraničního původu. Hračkárna ve Stráži nad Nežárkou dodává dřevěné rondely, z kterých se pak knoflíky sekají. Dříve se při výrobě dřevěných knoflíků hojně uplatnily například palmové pecky a kokosové skořápky. Dřevěné knoflíky se upravovaly různě, buď se potáhly vlnou, bavlnou nebo hedvábím, nebo se různě mořily a lakovaly, aby byly odolné vůči praní.
Kromě města Žirovnice se dřevěné knoflíky vyráběly například v Tachově. Zde v roce 1790 vznikly první dílny na soustružení dřevěných knoflíků. Byly zde také vyráběny dřevěné korálky. V roce 1929 zde existovalo dvanáct firem, které se zabývaly zpracováním dřeva a perleti.

11. Další druhy knoflíků podle materiálů

1. 1. Rohovinové knoflíky a kostěné knoflíky

Vyrábějí se z rohů zvířat, kůže tlustokožců nebo želvoviny. Proces jejich výroby je naprosto shodný s výrobou perleťových knoflíků. Na poncích se půrovala kolečka, která postupným upravováním dostala podobu knoflíku. Většinou je výroba rohovinových knoflíků spojena s oblastmi, kde se ve velkém vyráběly i perleťové knoflíky.

V našich krajích byl oblíbeným materiálem roh volský nebo kravský. Rohové spodky se vařily a rozlisovaly mezi dvěma horkými deskami. Z plochých kusů se vyřezávaly kulaté kotoučky, které se znovu lisovaly v horkých formách do konečné podoby knoflíku. Rohovina byla různé jakosti, nejžádanější byly bílé rohy z anglických volů. Z bílých rohů se vyráběla rohovina zvaná „perletá". Velmi ceněné byly knoflíky z buvolí rohoviny.

Obyčejné druhy knoflíků se mořily a barvily. Vyráběly se ještě levné knoflíky z rohovinového odpadu a z paznechtu. Materiál se rozemlel na prášek, který se lisoval do forem. Povrch levných knoflíků se upravoval lisováním, pilováním, barvením, okrajováním, mořením, lakováním nebo bronzováním.[71]

Kostěné knoflíky se vyráběly stejným způsobem jako rohovinové knoflíky. Liší se pouze základní surovinou, která je potřebná pro jejich výrobu, jsou to parohy zvířat, hovězí kosti a slonovina. Slonovina je zajímavá například tím, že je velmi tvrdá a po opracování lesklá. Postup výroby byl stejný jako u rohovinového nebo perleťového knoflíku. Výhodou kostěných a rohovinových knoflíků byla dobrá dostupnost výrobního materiálu a jeho relativně nízká pořizovací cena. Tyto knoflíky se vyráběly například v Žirovnici.

11. 2. Keramické knoflíky

Knoflíky z keramické hmoty se vyráběly ručně a tato ruční výroba si zachovala svou tradici do dnešních dnů. Vyrábějí se z kvalitní jemně mleté, keramické hmoty a jsou vypalovány při teplotě 800^0 C. Dále jsou upravovány glazováním. Používají se kvalitní české, německé a americké glazury. Glazované knoflíky jsou pak vypalovány při teplotě 1 100^0 C, tím je zajištěna dostatečná pevnost a odolnost při praní.

Výrobou keramických knoflíků se dnes zabývá například firma UMKERA, Ceramic Form Studio. [72]

11. 3. Potahové knoflíky

Jsou zhotovovány z kovového tělíska, které se potahuje látkou. Většinou jsou tělíska kovová nebo z umělé hmoty. Dříve jádro knoflíku tvořil vysoustruhovaný vnitřek ze dřeva nebo kosti. Nejčastěji používaným druhem dřeva bylo bukové, dubové nebo hruškové. Jádro bylo potaženo hedvábím žluté, bílé nebo černé barvy. Knoflíky byly potahovány i atlasem dokonce i velbloudí srstí. Vznikaly také rozmanité druhy knoflíků, jejichž ornament tvořily propletené hedvábné provázky a různé šňůrky. [73]

K hedvábným knoflíkům se váže jedna prastará pověst, kterou zachytil J. Waldes ve svých zprávách, nese název Hotovitel hedvábných knoflíků. (20)

„ Když byl národ bez krále a ptal se svých model, koho má zvoliti za krále, odpověděli jim- či byl to snad spíše ďábel- že mají zvoliti toho, kdo druhého dne první přijde do chrámu bůžkova. Tak dávali pozor a prvním byl sedlák Gordius, který přichvátal do modlitebny a nesl sebou kožený řemen, kterým zapřahoval své volky k pultu. S řemenem přišel tak do chrámu pomodliti se k svému bohu a tak byl prvním. Ihned ho uchopili a zvolili králem.

Poněvadž to byla vzácná příhoda, chtěl sedlák a nyní nově zvolený král zanechati nějakou památku; svázal řemeny jež měl u sebe, podivuhodně a udělal z nich takový umělecký uzel neb knoflík, že jej žádný člověk, který se o to pokoušel, nemohl rozvázati. Tento knoflík byl pak na památku uchován v chrámě Jupitera a podle věšteb bůžka bylo pevně věřeno, že tento knoflík rozváže teprve ten, který ovládne celou Asii. Když pak velký král Alexandr za válečných tažení přišel i do města Gordium, slyšel vyprávěti o knoflíku, který nikdo do té doby nemohl rozvázati. Pokusil se o to ihned, nepotřeboval však mnoho rozvažování, nýbrž jediným mávnutím meče rozdělil knoflík v prostředku ve dvě, takže se tento umělecky svázaný řemen na kousky na zemi rozsypal a tak byl zcela rozvázán. Tento knoflík přispěl králi k veliké chvále a jest také velikou ctí knoflíkářů." [74]

11. 4. Kamenný knoflík

Tento druh knoflíku se vyráběl z ořechů stromu Phyteleplaas macrocurpas, který roste například v Panamě. Knoflíky se z ořechů vyvrtávaly pomocí vrtáčků, nebo se ořech rozřezal na plátky a z těch se potom vrtaly knoflíky. Přirozená barva knoflíků byla slonovinově bílá nebo nažloutlá. Hotové knoflíky se hladily, hrotily, šablonovaly, barvily, vzorkovaly, lisovaly. Jejich možnou nevýhodou bylo, že ořech umožňoval jen omezený rozměr, obecně tyto ořechy měly velikost slepičího vejce. Kamenné knoflíky se používaly hlavně na šaty. [75]

Výrobou kamenného knoflíku prosluly Jakubčovice. V polovině 19. století zde Ferdinand Teltschik začal s výrobou dřevěných knoflíků. V osmdesátých letech 19. století provoz převzal jeho bratr Emil Teltschik a výrobu dřevěných knoflíků přeorientoval na výrobu kamenných knoflíků. Z rodinné dílny se velmi brzy stala velká firma. Emil Teltschik vlastnil i kamenolomy a drtírnu.

Základní surovinou pro výrobu kamenných knoflíků byla palmová jádra, která pocházela z Ekvádoru a Kolumbie. Tato jádra byla dobře opracovatelná, přes svou tvrdost se dala dobře řezat, brousit, leštit a barvit. Teprve v padesátých letech 20. století byla tato surovina vytlačena náhražkou z umělých hmot.

Kamenné knoflíky z Jakubčovic nacházely odbyt po celém světě. I tatovýroba byla přerušena několika nepříznivými událostmi. Byly to zejména požáry na sklonku 19. století a dále pak světové války. Po první světové válce se závod musel modernizovat, aby obstál na trhu. Majitel firmy Emil Teltschik zemřel v roce 1921. Před svou smrtí rozhodl, aby se jeho podnik stal nadací. Vznikla tak "Teltschikova kulturní nadace" , jejíž obchodním vedoucím se stal Edmund Kasper.

V bývalém Rakousku Uhersku existovalo jedenáct továren na výrobu kamenných knoflíků, které se se vznikem Československé republiky ocitly na našem území. Do začátku druhé světové války zaniklo sedm z nich. Protože na náš trh postačovala jedna továrna, musely dílny hledat hlavní odbytiště v zahraničí. Proto byla nutná také inovace a modernizace výroby, což dokládá například rok 1927, kdy byla provedena řada pokusů o získání umělé hmoty z odpadu kamenných ořechů. Tato hmota měla sloužit k výrobě knoflíků, pokusy se však nezdařily. Firmě vznikla značná finanční ztráta.

Kamenné knoflíky se vyráběly v přírodních barvách, které nacházely odbytiště jen u nás. V zahraničí byla poptávka po moderních pestrobarevných knoflících , které se vyráběly z javorového dřeva, které muselo být dodatečně barveno. Knoflíky se zdobily například elektricky vytápěnými razidly, nebo byly ručně malovány. Stejnou technikou se vyráběly i dřevěné ozdoby a brože.

Nástup umělých hmot potlačoval potápku po kamenných knoflících. Za druhé světové války nejsou žádné zprávy o dílně. V padesátých letech 20. století je výroba kamenných knoflíků zrušena a továrna přeměněna na jinou výrobu. V šedesátých letech 20. století nese firma název VD ODRA a vyrábí například dřevěné hračky, náramky, koupelnová zrcadla aj.. Dále je podnik

přejmenován na VD Dřevoplast a i nadále se zabývá výrobou dřevěných hraček, kolíbek, ozdob. Po roce 1989 se mění název podniku na DOMINO DUO, který se však dostal do likvidace. [76]

12. Dnešní výrobci knoflíků

Dnes se výrobou knoflíků zabývá nespočet firem a firmiček. Pro výčet výrobců zachovám dělení podle druhů knoflíků, které firmy vyrábějí. Potřebné informace lze dohledat na internetu na webových stránkách daných firem. Velké podniky vyrábí knoflíky převážně strojově. Menší firmy se zabývají ruční výrobou knoflíků, čímž oživují mnohdy zapomenuté řemeslo a dávají knoflíku znovu ztracenou slávu a lesk.

- ***Výroba nitěných knoflíků***
  - Antonín Šlesinger s.r.o. výroba nitěných knoflíků- Jablonné nad Orlicí
  - Helena Zíková- Praha 6
- ***Výroba skleněných knoflíků***
  - Leona Čapková- Perlea- Malá Skála
  - Špringl- Jablonec nad Nisou
  - Zdeněk Klápště- Smržovka
  - Dana Hujerová- International Glass- Jablonec nad Nisou
  - Železnobrodské sklo, a.s.- Železný Brod
  - Jalgo v.o.s- Jablonec nad Nisou
  - Jablonecká bižuterie Silka- JBS, a.s.- Jablonec
  - Alkar-
- ***Výroba perleťových koflíků***
  - Knoflíkářský průmysl Žirovnice a.s.- Žirovnice
  - STYL VDK- Studená
- ***Výroba kovových knoflíků***
  - Jalgo v.o.s- Jablonec nad Nisou
  - Bohemian Jewelry spol s.r.o.- Jablonec nad Nisou

- Zlatnictví Mirosal Ráž- Praha 1- manžetové knoflíky
- EuroStore.cz- Praha 11- manžetové knoflíky
- Koh-i-noor, a.s. –Praha 10
- Miroslav Štěpánek- Velké Meziříčí
- MAŠEK ŠPERK- manžetové knoflíky

- ***Výroba stiskacích knoflíků***
  - Knoflíkářský průmysl Žirovnice a.s.- Žirovnice
  - Koh-i-noor, a.s. –Praha 10
- ***Výroba rohovinových knoflíků***
  - Jalgo v.o.s- Jablonec nad Nisou
- ***Výroba kostěných knoflíků***
- ***Výroby dřevěných knoflíků***
  - Dana Hujerová- International Glass- Jablonec nad Nisou
  - Ing. Ladislav Novotný- Olomouc
  - Jalgo v.o.s- Jablonec nad Nisou
- ***Výroba keramických knoflíků***
  - UMKERA M. Laiblová & Laibl- Strakonice
- ***Výroba potahových knoflíků***
  - Miroslav Sochůrek- Praha 8
  - Krejčovství Pepino, s.r.o- Ostrava
  - ROBEX DK, s.r.o- Dvůr Králové nad Labem
- ***Výroba knoflíků z umělých hmot***
  - Button, s.r.o- Kralice na Hané
  - Fiba Button, k.s.- Dobřany- výr. knoflíků z polyesterové pryskyřice
  - STYL VDK- Studená

Většina výrobců knoflíků navazuje na tradice výroby v dané oblasti. Některé knoflíky, jako například keramické jsou vyráběny ručně, ale většina knoflíků podléhá plně automatizované výrobě, kdy stroje zpracují základní surovinu, opracují ji a výstupní jednotkou je již zcela hotový knoflík. Největší odbyt mají knoflíky z umělých hmot. Sice se vrátila móda

přírodních materiálů, ale pořizovací náklady a výsledná cena produktů je v porovnání s plastovými výrobky mnohem vyšší.

13. Toulky po muzeích knoflíků

Ačkoli se v naší zemi knoflíky vyráběly v poměrně mnoha oblastech, najdeme jen několik málo expozic, které se věnují právě tomuto textilnímu doplňku. Jinak snad v každém regionálním muzeu, nebo v muzeu zabývajícím se naší historií najdeme nějaký ten knoflík. Své hledání jsem začala ve městech, kde se knoflíky vyrábějí do dnešních dnů. Musím ale dodat, že jsem byla poměrně zklamána malým množstvím informací, které bylo možné na většině míst získat. Při hledání muzeí a expozic mi byl velkým pomocníkem internet, ale ne vždy informace v něm obsažené byly úplně pravdivé.

13. 1. Muzeum Skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou

V tomto muzeu najdeme snad největší sbírku knoflíků u nás. Expozice knoflíků se nachází jak v hlavní budově muzea, tak v nedaleké galerii Belveder, která svou správou spadá pod Jablonecké muzeum. Informační letáčky nás lákají do Jablonce, že zde najdeme *„...nejucelenější soubor knoflíků z celého světa od starověku po 20. století, jenž se nachází na území České republiky."*[77] Nikde se ale nedočteme, že většina ze sbírky je uložena v depozitáři muzea, mimo dosah oka návštěvníka.

Galerie Belveder je onou klenotnicí, kde bychom měli najít nejucelenější sbírku knoflíků. Najdeme zde místnost, která je věnována skleněnému knoflíku. Při mé návštěvě zde byla instalována expozice s názvem: Skleněný knoflík 19. století. Bylo zde k vidění několik vitrín s kartony skleněných knoflíků a informace o jejich ruční výrobě, tak jak existovala na Jablonecku a Železnobrodsku právě v 19. století. Zajímavé byly nástroje, jako mačkací kleště na výrobu dvou nebo čtyř dirkových knoflíků, různé formičky,

kahany apod., které se používaly pro domácí výrobu skleněných knoflíků. Neméně zajímavé bylo vyprávění místního pána, který mi do detailu popsal domácí výrobu knoflíků.

Hlavní budova Jabloneckého muzea nabízí větší expozici věnovanou skleněnému knoflíku. Vesměs zde najdete vitríny plné knoflíků z období 19. století. Expozice nás seznámí se všemi druhy knoflíků, které se v této oblasti vyráběly. Mluvíme tedy o knoflících mačkaných, broušených, lampovýchatd. Jednotlivé kartony byly ze sbírek Jos. Schölera, Gebrüder Feixe, Wilhelm Klaara, Gebrüder mahla, Josefa Müllera, Ivana Weisskopfa, jedná se o výrobce z 19. století. Podrobné informace zde ale nehledejte. Nevyšla žádná publikace věnovaná celé sbírce knoflíků, kterou muzeum získalo od syna J. Waldese. O výrobě skleněných knoflíků se můžeme dočíst z odborných publikací, které se věnují celému oboru sklářství. Velkým pomocníkem při pátrání po bližších informacích o knoflících je muzejní knihovna a studovna. Zde vám poskytnou potřebnou literaturu. A právě zde objevíte i takový poklad, jako jsou originální vydání Zpráv ze sbírky Waldesova muzea knoflíků z Prahy Vršovic, první z roku 1916, poslední 1919.

13. 2. Zámek Žirovnice

Město Žirovnice je spjato s výrobou a distribucí perleťových knoflíků. V místním zámku najdeme poměrně rozsáhlou expozici věnovanou právě perleťovému knoflíku. Jsou zde instalovány informační tabule, kde nejdeme stručnou historii a lokality výroby perleťových knoflíků. K vidění je mnoho vitrín z různými vzory perleťových knoflíků. Je zde k vidění i ponk, který se hojně používal při domácí výrobě knoflíků.

Muzeum zde sídlí od roku 1974. V této době se začalo s opravami po požáru, který poškodil zámek v roce 1964. Celá oprava skončila až v roce 1992. Kromě stálé expozice knoflíků je zde k vidění i expozice věnována šicím strojům. Pokud byste se chtěli dozvědět více o perleťových knoflících,

rozhodně nespoléhejte na brožuru, kterou zde můžete zakoupit. O knoflících a expozici se zde píše: *„Město Žirovnice je známé výrobou perleťových knoflíků. V roce 1864 přichází do města pan Josef Žampach a zavádí výrobu perleťových knoflíků. V expozici perleťových výrobků je vidět rozmanité použití perleti a řemeslná zručnost mistrů „Čamrdářů".*[78]

13. 3. Senetářov (okres Blansko)

Expozici tradičního bydlení najdeme v chráněném památkovém objektu č. p. 32. , který byl v roce 1973 po smrti původních majitelů vykoupen a opraven. Byla zde vybudována expozice tradičního bydlení a perleťářství. Tento dům je zachován jako ukázka typické hospodářské usedlosti střední Moravy.

Perleťářství je zde věnována stálá expozice, která je instalována v jedné místnosti. Zde najdeme všechny potřebné informace o domácí výrobě perleťových knoflíků. Jsou zde instalovány velmi podrobné informační panely, kde je popsán celý proces výroby i s místními hovorovými termíny. Najdeme zde lastury a jednotlivé fáze výrobního procesu až po hotový knoflík. Nechybí zde ani potřebný ponk a ostatní nástroje jako trádovačka, dírkovačka atd. Celou podrobnou expozici doplňují i popisné fotografie, které nám umožňují dotvořit si konečný obraz o tom, jak domácí výroba knoflíků vypadala. Zároveň je zde k zakoupení brožurka o expozici, kde najdeme všechny potřebné informace a pokud by ani to nestačilo, je zde milá průvodkyně, která vám ochotně odpoví na otázky.

13. 4. Bojkovice- zámek Nový Světlov

Místní zámek slouží pouze jako muzeum. První patro zámku je věnováno stálým expozicím. Můžeme zde vidět expozice, které se týkají přímo Bojkovic, od archeologických nálezů, středověku, ukázek bydlení, řemesel, spolků a cechů. Pokud sem však zamíříte s úmyslem dozvědět se něco víc o místní výrobě perleťových knoflíků, budete zklamáni. Na samém konci prohlídkové trasy najdete ponk a cca osmnáct perleťových knoflíků s informací: *„...počátek soustruhování spadá do r. 1890, kdy Maxmilián Šnajdr začal provozovat perleťářské řemeslo. Mimo Bojkovic pracovali perleťáři v Pitíně, Záhorovicích, Nezdenicích a Šamicích. Řemeslo zaniklo v letech 1914- 1918, kdy v důsledku velkých hospodářských a výrobních změn se ztratila i většina odbytišť.“* Nenajde zde ani brožuru, která by podala nějaké informace. Je zde k dostání Kronika Bojkovic od Karla Doliny, ale ani zde jsem nenašla žádné bližší informace o místním perleťářství.

13. 5. Ostravské muzeum

Se zájmem o knoflíky jsem byla odkázána na Opavské muzeum, kde by měla být ucelenější sbírka. V době, kdy jsem psala tuto práci bylo muzeum v rekonstrukci. Po telefonu jsem se dověděla, že sbírky jsou uloženy v depozitářích a bohužel po dobu rekonstrukce k nim není přístup. Sbírka patřila páterovi Slavíčkovi, ale není datována a není odborně zpracována.

Jak jsem se již zmínila, nějaký ten knoflík najdeme snad v každém muzeu. Například v Umělecko průmyslovém muzeu v Praze najdeme část karlštejnského kladu, a mezi ním i pár zlatých knoflíků

14. Zajímavosti ze světa knoflíků

Podkapitoly jsou převážně čerpány ze Zpráv Waldesova muzea v Praze Vršovicích. (viz. poznámky) Jak již bylo řečeno Waldes byl nazýván králem knoflíků. Tento titul mu patřil díky zdokonalení výroby stiskacích knoflíků, ale můžeme ho chápat také tak, že díky jeho Zprávám se nám dochovalo mnoho užitečných a zajímavých postřehů ze světa knoflíků. Dovolila jsem si některé zajímavosti vybrat a obohatit jimi svou práci.

Dále nahlédneme na Americký kontinent dvacátých a třicátých let 20. století, kdy vznikaly knoflíky zajímavých a ztřeštěných tvarů.

14. 1. Vojenské knoflíky z americké občanské války

V době, kdy v Americe probíhala občanská válka, vznikly roku 1861 předpisy, podle kterých měl každý knoflík na uniformě svou specifickou funkci a význam. Tyto předpisy byly tak dokonalé, že kdyby se nám z uniformy nezachovalo nic než knoflíky, poznali bychom, jakou hodností se pyšnil její majitel. (Je nutno podotknout, že se údajně tyto předpisy nedodržovaly.) []

Vojenské knoflíky měly vypouklý tvar a jako materiál se nejčastěji používala měď nebo mosaz. Jednotlivé knoflíky se od sebe lišily výzdobou. Knoflík generála a generálního štábu měl uprostřed orla a okolo něj hvězdy. Na uniformě inženýrského důstojníka bychom našli knoflík s písmenem E. Důstojník dělostřelectva a pěchota měli na svých knoflících I, střelci R, jízda pak C a najaté mužstvo dělostřelectva A. Konfederovaný veterán šel do války s knoflíky na uniformě, které byly opatřeny písmeny a erbem jeho státu. []

Ačkoli se nám může knoflík zdát jako bezvýznamná maličkost, ve válce bylo myšleno na vše. Například vojáci v první linii, nebo tzv. průzkumníci neměli mnohdy knoflíky kovové, nýbrž vyrobené z černé gumy. Účel byl zcela praktický, kov se na slunci leskne a tak by mohl nepřítel vojáky odhalit.

V Americe byl nespočet továren na výrobu knoflíků. Výrobou vojenských knoflíků se například zabývaly tyto továrny: Waterbury Co. Watebury Conn založené roku 1812, Steele & Johnson, Waterbury založené roku 1858, Scovill Manufacturing Co. Waterbury založené roku 1802, D. Evans & Co. Attleboro, Mass založené 1847. Velké množství knoflíků s písmeny C. S. A. bylo vyráběno firmou Horstmann & Co. Philadelfia, tyto knoflíky dodávala před válkou hlavně do Jižní Ameriky. [79]

14. 2. Leonardo da Vinci a jeho stoj na výrobu jehel

Leonardo da Vinci se již v roce 1496 zabýval myšlenkou, že by bylo potřebné vyrábět jehly ve velkém. Jehly se vyráběly ručně tím způsobem, že se válely placem na brusném papíře sem a tam, dokud nebyly dostatečně ostré. Leonardo vymyslel stroj,který by tuto činost dělal za člověka sám.

Dochovaly se kresby stroje, který měl za hodinu vyrobit 400 jehel. (14) Stroj se skládal z kotoučového brusu, což byl olověný věnec se smirklovým papírem. Vedle kotouče stál na šlapadle stroj, na kterém byl široký pás z kůže, jejíž konce byly sešity a slepeny tak, že tvořila jeden celek. Jehlám se měly nejprve nabrousit ouška a pak hroty. Pohybovaly se na brusu úplně stejným způsobem, jako to bylo zvykem při ruční výrobě. Aby jehly nespadaly z brusného pásu, byly vložené mezi dvě pravítka, která byla nastavitelná, aby se daly jehly vyjmout. [80]

14. 3. Šroubové fibule

Někteří historikové se na počátku 20. století domnívali, že ve starověku ani ve středověku lidé neznali šroub, který by sloužil ke spojování kovových součástek. Domnívali se, že ke spojování používali klínky. Přišlo se však nato, že šroub se vyskytoval již ve starověku. Z archeologických nálezů vyplynulo, že princip šroubu byl používán u zapínání spon. Do rovného toulce se zasunula jehla s ouškem, která se upevnila zašroubováním malého šroubku ze strany spony. (11) Tyto jehlice byly nelezeny například v okolí Mohuče. Otázkou zůstává proč se tyto poměrně složité spony vyráběly. Bylo velmi pravděpodobné, že se konce rozpojí a jednotlivé částečky spony se poztrácí. Jedno z možných vysvětlení je takové, že výroba takové spony byla znakem zručnosti zlatníka. Jehlice byly totiž velmi pracné a zhotovit je dovedl jen mistr ve svém oboru. [81]

14. 4. Spony z Wedgewoodova porcelánu

Knoflíky z Wedgewoodova porcelánu vznikají v 18. století, což je století rozmanitých druhů knoflíků a knoflík se v této době těší nebývalé oblibě. Tento druh knoflíků vznikl z obyčejných porcelánových knoflíků, které byly v 18. století velmi rozšířené a oblíbené. (15) Vynálezcem W. porcelánu byl Josea Wedgewood, který v roce 1766 založil továrnu Etruria. Již z názvu továrny můžeme poznat, že bylo jeho snahou napodobit antiku. Svou porcelánovou hmotu nazval Jasper a byla barvena černě nebo modře. Podle vzoru antických kamejí se na ni nanášely bílé reliéfní figurky. Reliéfům inspirovaným kamejemi dal název cameos. Jeho hlavní produkce spadá do let 1780 až 1815. Cameos byly zasazovány do broží, náušnic, náhrdelníků, náramků, pásových spon, přezek a kabátových knoflíků. V této době byly velmi oblíbené kabátce s velmi zdobnými knoflíky. Protože byly Cameos velmi křehké, zasazovaly se do zlata a stříbra, obyčejnější a levnější variantou byla pozlacená měď. Vyráběly se i takové, které nebyly zasazeny do obruby.

Wedgewoodské Cameos byly častonapodobovány, ale originál se vždy poznal prestižním provedením a použitým materiálem. Wedgewoodovou hlavní inspirací byla antika, ale antické vzory také pozměňoval, přetvářel nebo vytvářel úplně nové vzory. Jeho výrobky mizí kolem roku 1820, kdy o Cameos přestal být zájem. [82]

14. 5. Knoflíky z Ameriky

Stačí si prolistovat americkou encyklopedii knoflíků , nebo do internetového vyhledávače zadat heslo bootoms a všechny klasické představy o knoflíku jsou ty tam. Začalo to velmi nenápadně, kdy se začaly vyrábět kovové knoflíky s vyobrazením slavných osobností, hlavně amerických prezidentů. Nechyběly filmoví herci a herečky, zpěváci. (33) Až se na knoflíku objevila podobizna člověčího čtyřnohého miláčky- psa a kočky. Doslova revoluci ve výrobě ztřeštěných knoflíků způsobil objev umělých hmot, konkrétně bakelitu. (34) Bakelit je výborně opracovatelná látka, která umožňuje vytvořit nepřeberné množství tvarů. Zároveň se velmi dobře barví, takže nic nebrání popustit uzdu fantazii.

Mluvíme hlavně o období dvacátých a třicátých let 20. století. Knoflík je věc nejen praktická a ozdobná, ale i zábavná. K vidění jsou reliéfní knoflíky z bakelitu v podobě psích hlav. Vznikaly knoflíky podobizen slavných hereček, které mají tvar kuličky, obličeje jsou kreslené nebo malované, doplněné stužkami ve vlasech nebo hedvábím místo šatů. Obličeje jsou karigovány. Jsou pro ně typická malá, drobná ústa, úzké- egyptské oči a účes podle poslední módy. Naleznemę zde tváře například hereček, v kolekci je zastoupena podobizna policisty, která gestem naznačuje „stop", snad toto gesto má znamenat stop vyzývavosti. (36)

Velmi zajímavá je kolekce bakelitových knoflíků, která znázorňuje ovoce a zeleninu. Při ohledu na červené rajské jablíčko, mrkev, kukuřici nebo hrášekneuvěříme, že jde pouze o knoflík. Knoflíky dostávají nejrůznější tvary, inspirované světem lidí i světem pohádek a fantazie. Najdeme tak knoflíky ve tvaru tenisové rakety, pastelek, číslic, poníka, palety atd. (34)

Za zmínku stojí i papírové knoflíky. Vznikly ve čtyřicátých letech 20. století, kdy bylo velmi moderní kouřit, reklamy na cigarety byly na každém rohu. Vznikla tak i kolekce papírových knoflíků v podobě krabiček od cigaret různých značek. (35)

Knoflíky se vyrábějí i z tradičních materiálů jako bylo například stříbro. Stříbrné knoflíky mají jemný desighn. (38) Moderní byly i skleněné knoflíky, které si v ničem nezadaly s bakelitem, Snad pouze byly dražší. Můžeme objevit například kolekci knoflíků v podobě hracích kostek, nebo lidských hlaviček. Oblíbené zůstává i dřevo. Na začátku 20. století je vyrobená kolekce knoflíků v podobě masek afrických kmenů. (37) Vznikaly i mozaikové knoflíky s netradičními motivy, například s vyobrazením hmyzu. (39) [83]

V kolekcích, které vznikají na počátku 20. století je patrná hravost a radost ze života, snad jde i o experiment s hmotou a přeměnou tradičního chápání knoflíku, jako užitkové věci.

15. Závěr

Cílem mé práce bylo přiblížit vývoj, popis a výrobu spínadel oděvu. Nejobtížnější bylo sehnat dostatek materiálů o knoflíku. Překvapila mě skutečnost, že se tímto tématem zabývalo velmi málo lidí. Největší naděje jsem vkládala do expozic muzeí v místech, kde má výroba knoflíků tradici. Zjistila jsem, že slova „stálá expozice" naznamenají dostatek informací. Nejlepší stálou expozici knoflíků jsem objevila v Senetářově, která je věnována výrobě perleťového knoflíku.

Potřebné informace jsem získávala z literatury, která se přímo nevěnovala knoflíkům. Musela jsem přečíst mnoho stránek, než jsem objevila nějakou informaci. V knihovně muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou se nachází opravdový poklad. Tím jsou devadesát let staré Zprávy z Waldesova muzea knoflíků. V šesti sešitech najdete mnoho zajímavých informací ze světa knoflíků. Zprávy jsou psané formou příspěvků různých dobových odborníků a knoflíkových nadšenců. Najdete zde například historii spínadel, popisy výroby jednotlivých druhů a mnoho postřehů, které se týkají knoflíků.

Hledání informací bylo zajímavé, ale někdy velmi náročné. Musím přiznat, že jsem dlouho nevěřila v realizaci mé práce. Ale když jsem dopsala poslední kapitolu, uvědomila jsem si, že je stále o čem psát.

16. Poznámky

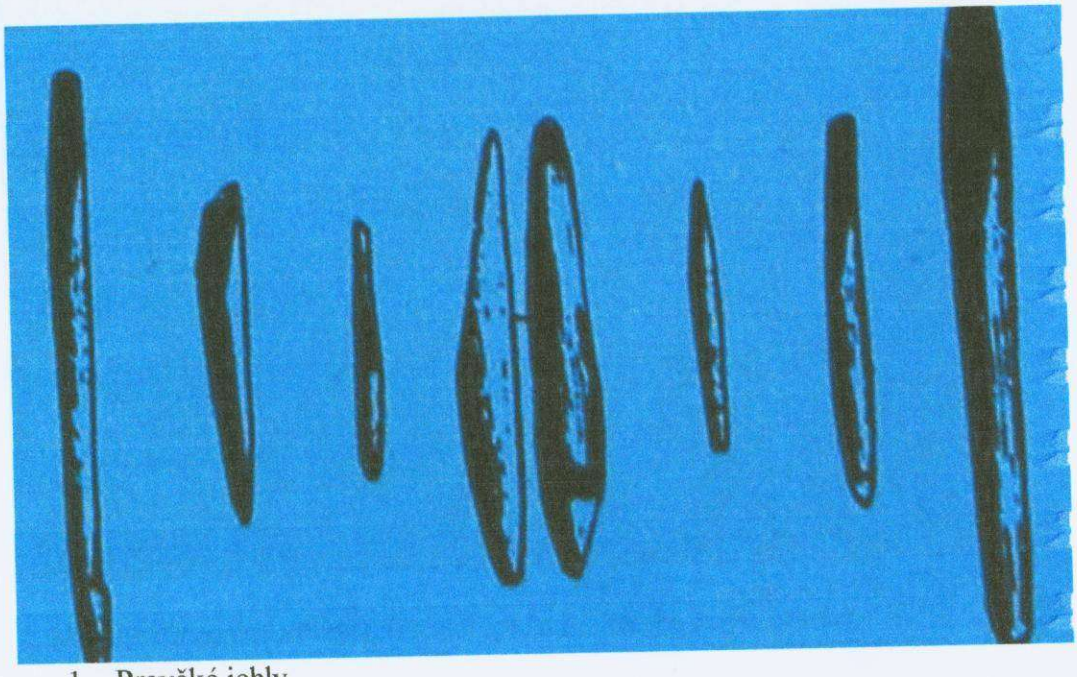
1. Pilařová, L.: Šaty dělaj člověka- hmatová výstava textilu a oděvu – technický scénář
2. Pilařová, L.: Šaty dělaj člověka- hmatová výstava textilu a oděvu – technický scénář
3. Pilařová, L.: Šaty dělaj člověka- hmatová výstava textilu a oděvu – technický scénář
4. Pilařová, L.: Šaty dělaj člověka- hmatová výstava textilu a oděvu – technický scénář
5. Pilařová, L.: Šaty dělaj člověka- hmatová výstava textilu a oděvu – technický scénář
6. www.biohaemum.cz Jak se chtěly líbit keltské a germánské dámy
7. Drda, P. a Rybová, A.: Keltové a Čechy. Academia Praha 1998- str. 54
8. Drda, P. a Rybová, A.: Keltové a Čechy. Academia Praha 1998- str. 55
9. Drda, P. a Rybová, A.: Keltové a Čechy. Academia Praha 1998- str. 56
10. www.zelenice.net - Moucha, V.: Spona ze Želenic u Slaného
11. www.zelenice.net - Moucha, V.: Spona ze Želenic u Slaného
12. www.zelenice.net - Moucha, V.: Spona ze Želenic u Slaného
13. Pilařová, L.: Šaty dělaj člověka- hmatová výstava textilu a oděvu – technický scénář
14. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č. 1, červen 1916* –str.18
15. KYBALOVÁ, L.: Dějiny odívání, starověk. Nakladatelství Lidové noviny 1998 – str. 8
16. KYBALOVÁ, L.: Dějiny odívání, starověk. Nakladatelství Lidové noviny 1998- str. 18
17. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č.2, září 1916* – str. 25
18. KYBALOVÁ, L.: Dějiny odívání, starověk. Nakladatelství Lidové noviny 1998 –str. 81
19. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č.2, září 1916* – str. 66
20. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č. 1, červen 1916* –str.18
21. KYBALOVÁ, L.: Dějiny odívání, starověk. Nakladatelství Lidové noviny str. ? kapitola Řím
22. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č.2, září 1916* – str. 29
23. http://www.kostym.cz
24. KYBALOVÁ, L.: Dějiny odívání, středověk. Nakladatelství Lidové noviny 2001 str. ?- kapitola Byzanc
25. KYBALOVÁ, L.: Dějiny odívání, středověk. Nakladatelství Lidové noviny 2001 str. 67

26. KYBALOVÁ, L.: Dějiny odívání, středověk. Nakladatelství Lidové noviny 2001- str. 93
27. KYBALOVÁ, L.: Dějiny odívání, středověk. Nakladatelství Lidové noviny 2001- str. 100
28. KYBALOVÁ, L.: Dějiny odívání, středověk. Nakladatelství Lidové noviny 2001- str. 100
29. http://www.kostym.cz *-Historie odívání 12.- 16. století*
30. http://www.kostym.cz *-Historie odívání 12.- 16. století*
31. KYBALOVÁ, L.: Dějiny odívání, Barok a rokoko. Nakladatelství Lidové noviny 1997 str. ?
32. www.peace.cz - Vynálezy
33. www.peace.cz - Vynálezy
34. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č.2, září 1916* – str.45
35. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č. 1, červen 1916* –str.12
36. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č. 1, červen 1916* –str.12
37. Expozice výroby knoflíků, zámek Žirovnice
38. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č. 1, červen 1916* –str.12
39. Expozice výroby knoflíků, zámek Žirovnice
40. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č. 1, červen 1916* –str. 14
41. http://www.slesinger.cz
42. *Expozice tradičního bydlení a perleťářství, Senetářov, Okresní muzeum Blansko*
43. Expozice výroby knoflíků, zámek Žirovnice
44. *Expozice tradičního bydlení a perleťářství, Senetářov, Okresní muzeum Blansko*
45. Expozice výroby knoflíků, zámek Žirovnice
46. Expozice výroby knoflíků, zámek Žirovnice
47. http://www.krasensko.cz
48. http://www.studena.cz
49. http://www.iabc.cz
50. Galerie Belveder, Jablonec nad Nisou
51. KIRSCH, R. a kol.: Historie sklářské výroby v Českých zemích II./díl 2 Academia 2003
52. KIRSCH, R. a kol.: Historie sklářské výroby v Českých zemích II./díl 2 Academia 2003
53. KIRSCH, R. a kol.: Historie sklářské výroby v Českých zemích II./díl 2 Academia 2003
54. KIRSCH, R. a kol.: Historie sklářské výroby v Českých zemích II./díl 2 Academia 2003

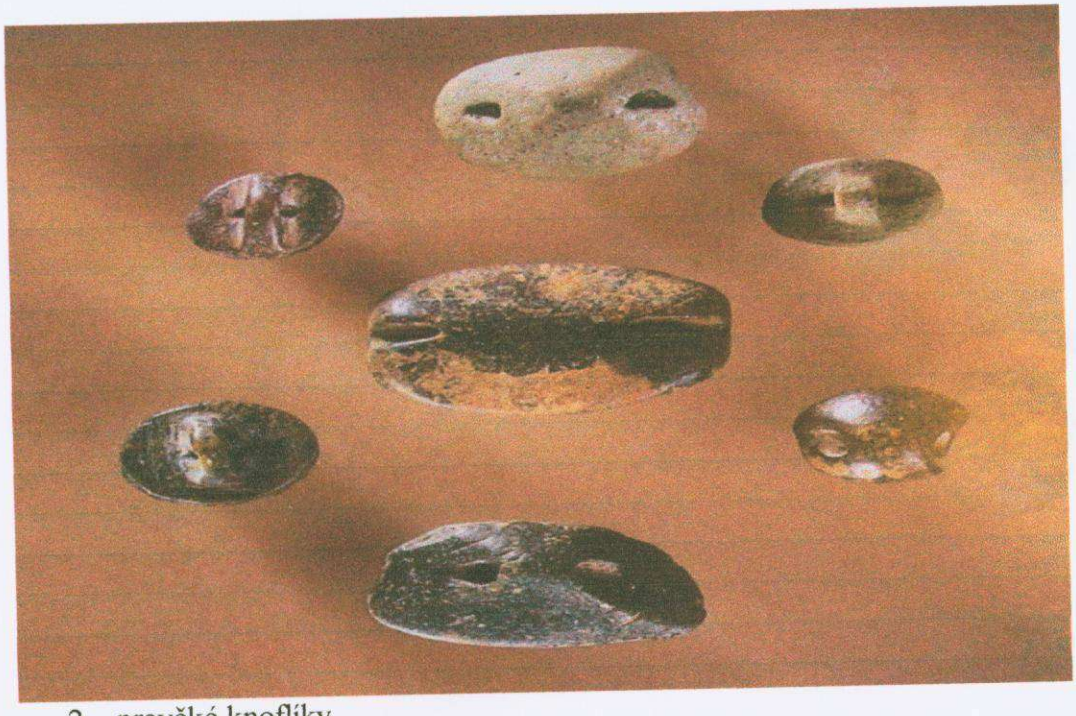
55. Galerie Belveder, Jablonec nad Nisou
56. Galerie Belveder, Jablonec nad Nisou
57. http://www.msb-jablonec.cz
58. *Sklář a keramik, ročník 52 (2002) č. 12,Kapitoly z historie výroby Jablonecké bižuterie, Nový, P. srt306*
59. *Sklář a keramik, ročník 52 (2002) č. 12,Kapitoly z historie výroby Jablonecké bižuterie, Nový, P. srt306*
60. Galerie Belveder, Jablonec nad Nisou
61. http://www.marianskolazensko.cz
62. Petrásková, CH.: Knoflíky a lidé. UK 2003
63. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č.2, září 1916* – str.44
64. http://www.tisa.cz
65. *60 let zapínáme svět. n. p. Koh-i-noor 1967*
66. *60 let zapínáme svět. n. p. Koh-i-noor 1967*
67. Koh-i-noor: Podniková norma str.2
68. *Zprávy Wladesova musea knoflíků sbírka spínadel šatních všech způsobů a dob, Praha Vršovice, roč. II. č. 3/4, 1917(české vydání) - str. 70*
69. *Zprávy Wladesova musea knoflíků sbírka spínadel šatních všech způsobů a dob, Praha Vršovice, roč. II. č. 3/4, 1917(české vydání) – str. 68*
70. *Zprávy Wladesova musea knoflíků sbírka spínadel šatních všech způsobů a dob, Praha Vršovice, roč. II. č. 3/4, 1917(české vydání) – str. 68*
71. *Zprávy Wladesova musea knoflíků sbírka spínadel šatních všech způsobů a dob, Praha Vršovice, roč. II. č. 3/4, 1917(české vydání) – str. 70*
72. http://www.umkera.cz
73. http://www.polfin.cz
74. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č. 1, červen 1916* –str. 14
75. *Zprávy Wladesova musea knoflíků sbírka spínadel šatních všech způsobů a dob, Praha Vršovice, roč. II. č. 3/4, 1917(české vydání) – str. 70*
76. http://frenstat.mic.cz
77. Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou- brožura
78. Expozice výroby knoflíků, zámek Žirovnice- brožura
79. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č. 1, červen 1916* –str.
80. *Zprávy Wladesova musea knoflíků sbírka spínadel šatních všech způsobů a dob, Praha Vršovice, roč. II. č. 1, 1917(české vydání) - str.17*

81. *Zprávy Wladesova musea knoflíků sbírka spínadel šatních všech způsobů a dob, Praha Vršovice, roč. II. č. 1, 1917(české vydání) - str.62- 63*
82. *Zprávy Wladesova musea knoflíků sbírka spínadel šatních všech způsobů a dob, Praha Vršovice, roč. II. č. 1, 1917(české vydání) - str.30- 36*
83. Osborne Peggy, A.: Button butoon. 1993 str. 152- 164

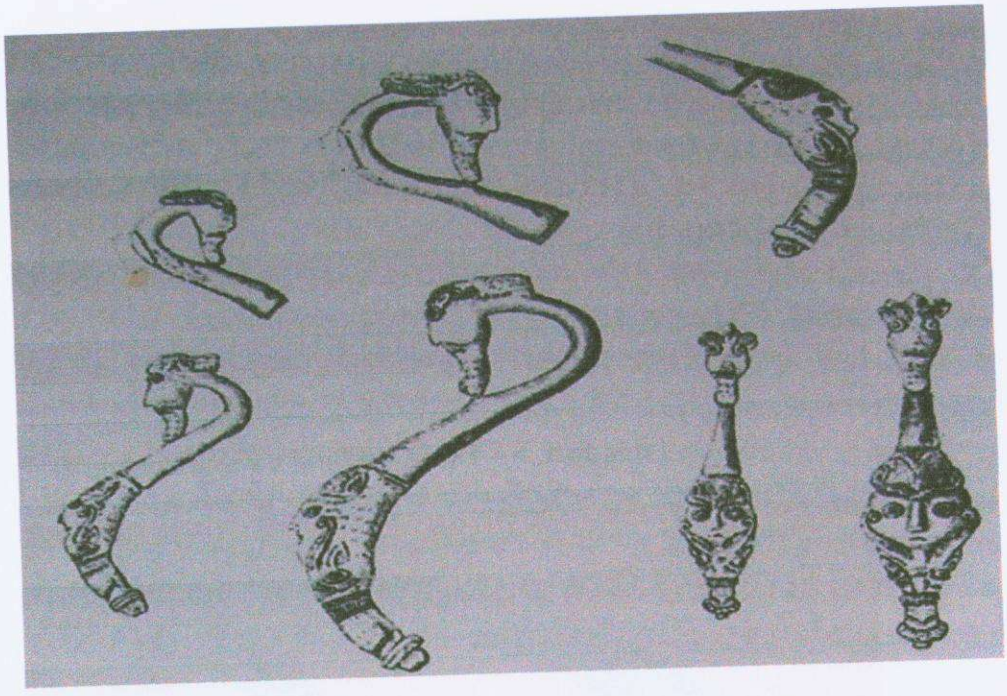
Obrázková příloha

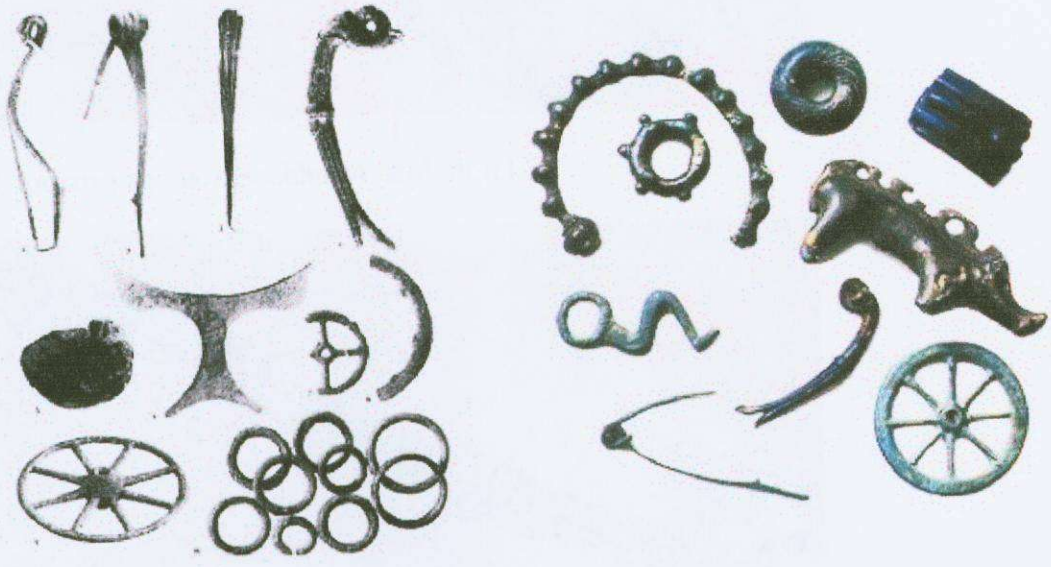
1. Pravěké jehly

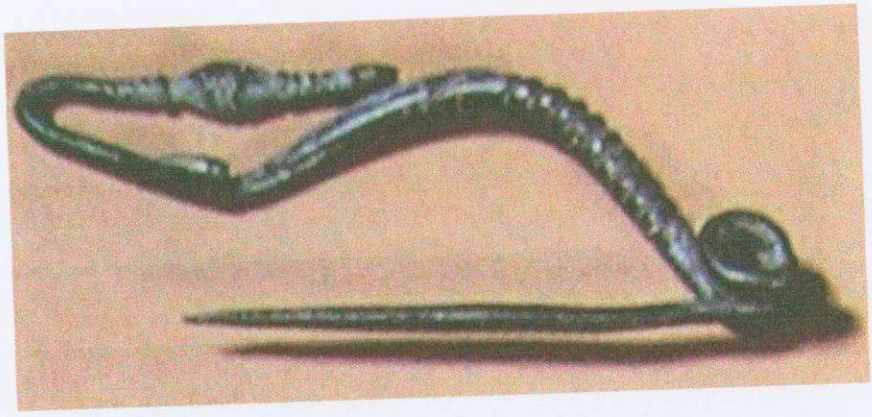
2. pravěké knoflíky

3. Maskovitá spona z Kyšic 5/4 stol. př. n.l. –kresba F. X. France

4. Nálezy spon z keltské oppida Tišnov

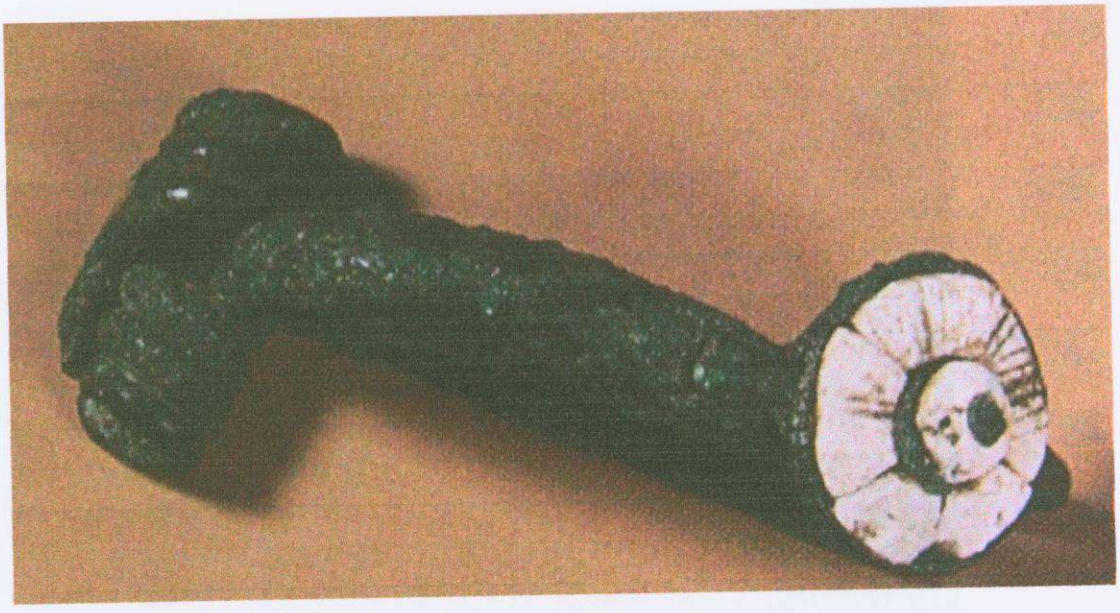
5. Bronzová spona z hradiště Závist – 4. stol.př.n.l.

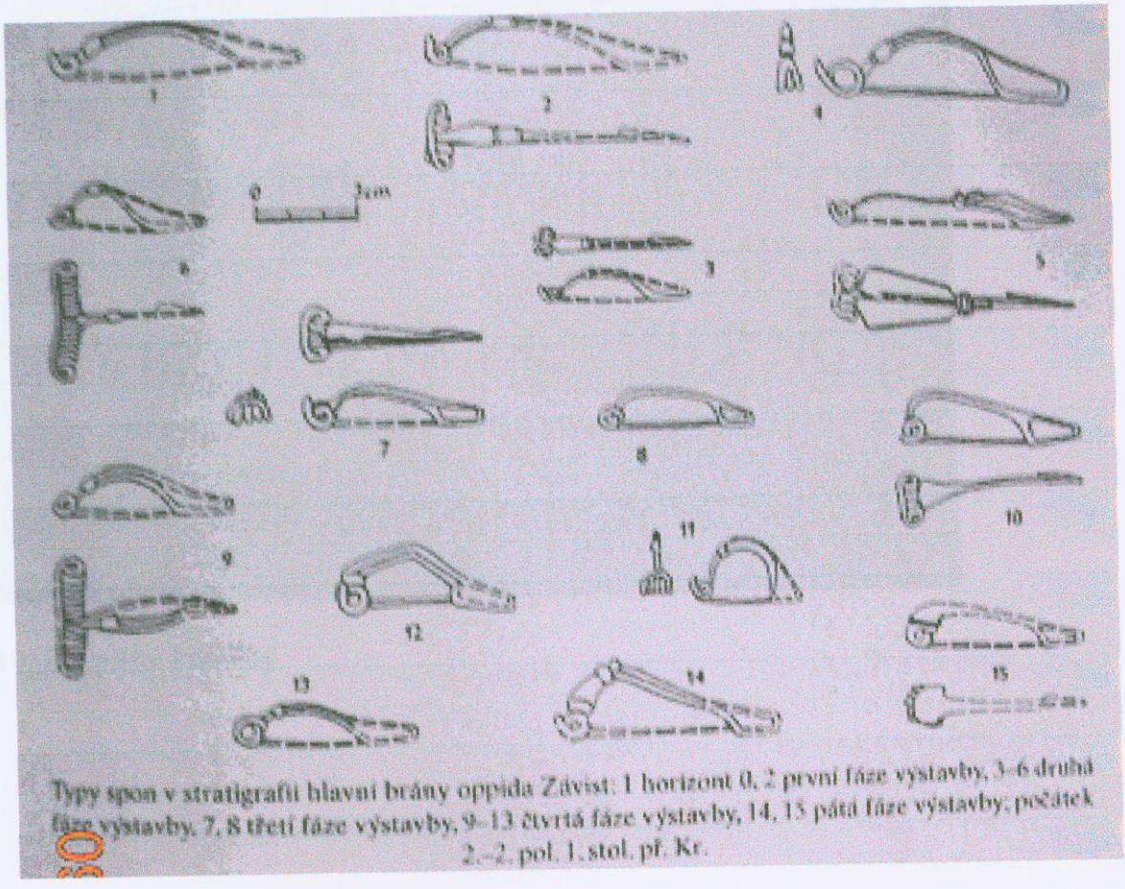
6. Bronzová spona z Bechlína 4. stol. př.n.l.

7. Bronzová spona z Panenského Týnce 4/5. století př.n.l.

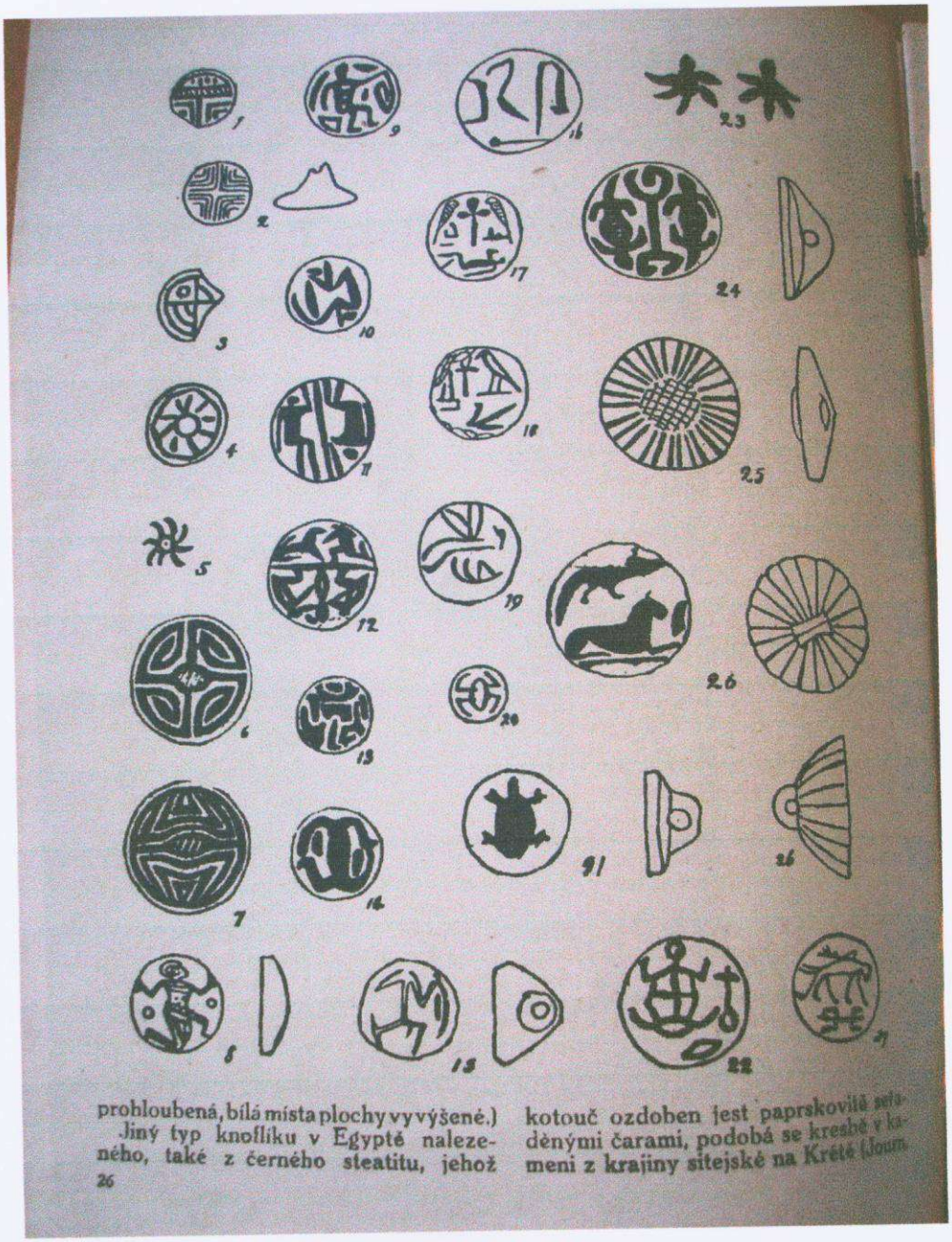

8. Bronzová spona s korálovou vložkou, Slaný- Kvíček 4.stol.př.n.l.

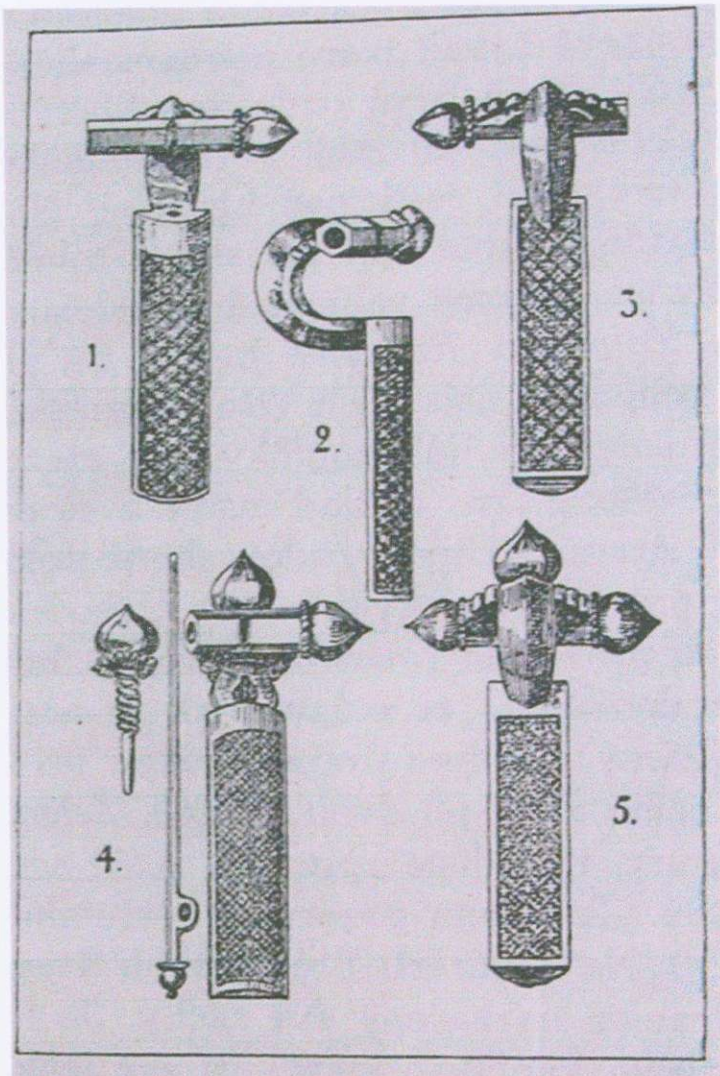
Typy spon v stratigrafii hlavní brány oppida Závist: 1 horizont 0, 2 první fáze výstavby, 3–6 druhá fáze výstavby, 7, 8 třetí fáze výstavby, 9–13 čtvrtá fáze výstavby, 14, 15 pátá fáze výstavby; počátek 2.–2. pol. 1. stol. př. Kr.

9. Typy spon z oppida Závist

prohloubená, bílá místa plochy vyvýšené.) Jiný typ knoflíku v Egyptě nalezeného, také z černého steatitu, jehož kotouč ozdoben jest paprskovitě seřaděnými čarami, podobá se kresbě v kameni z krajiny sitejské na Krétě (Journ.
26

10. Egyptské knoflíky

67. Šroubové fibule.

1.—3. Fibule Childerichova. 4.—5. Fibule z musea „Ferdinandea" v Inšpruku.

11. Šroubové fibule

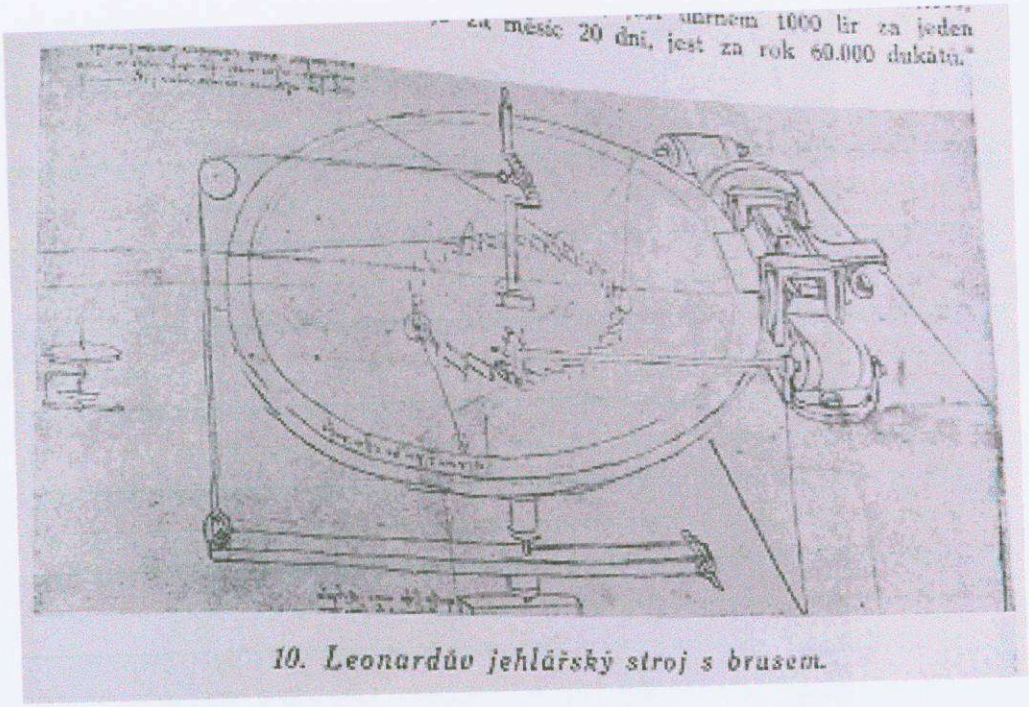

Obraz čís. 1.
Kamenná socha Attisova.

12. Knoflíky doby antického Řecka

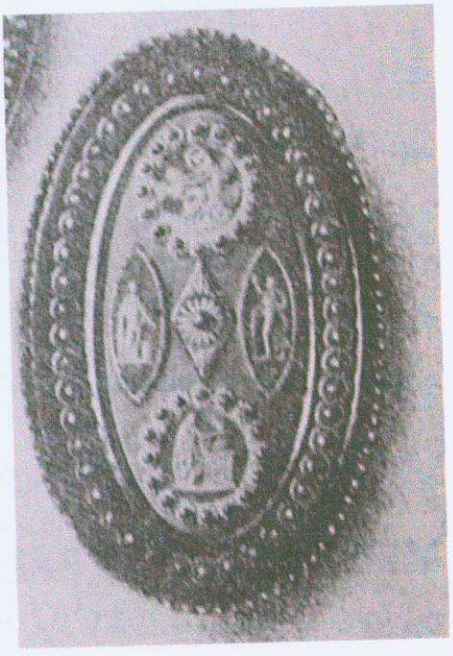
13. Ranně středověké knoflíky z Rousic uMělníka

10. Leonardův jehlářský stroj s brusem.

14. Stroj na výrobu jehel Leonarda da Vinciho

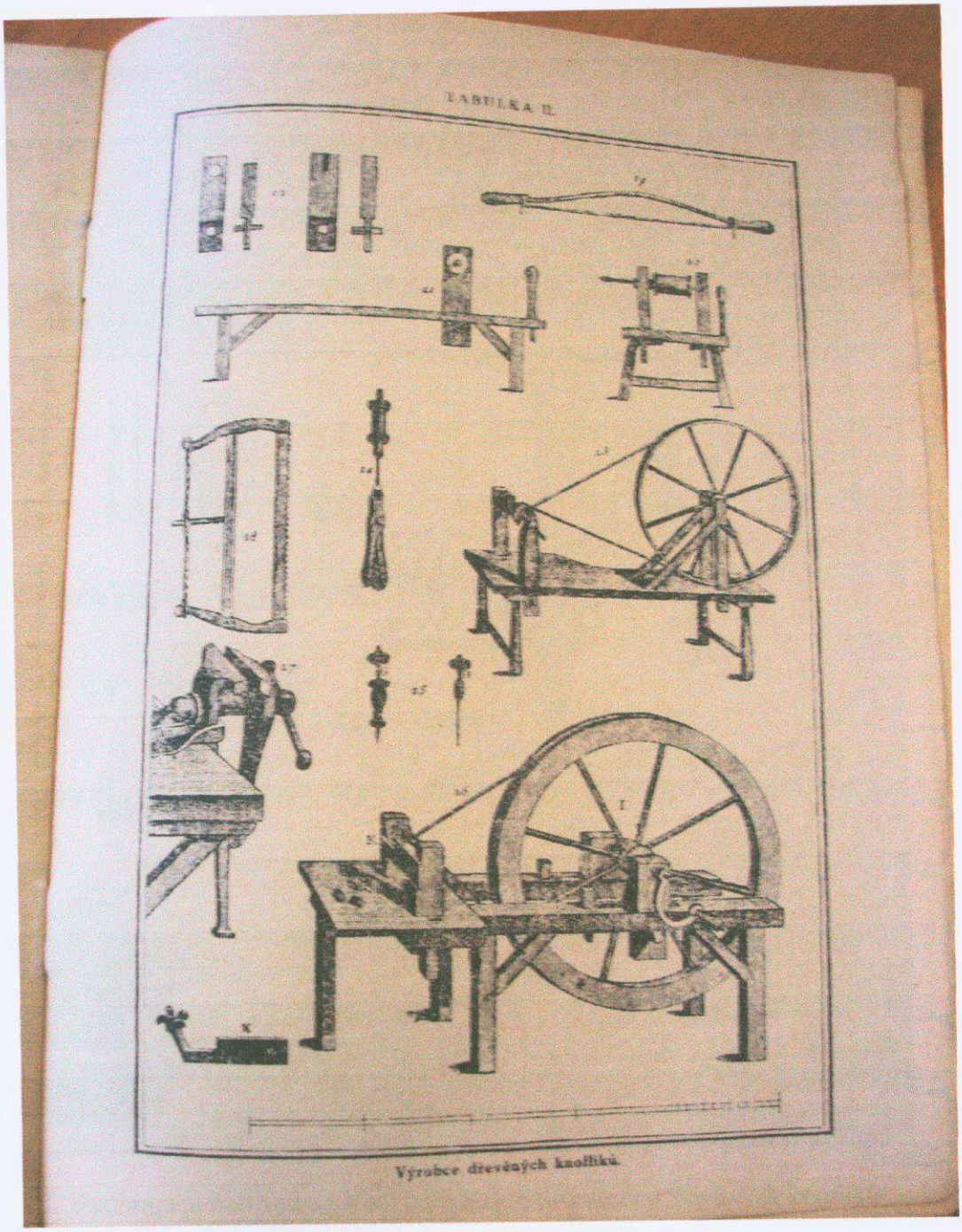

15. Knoflíky z wedgwoodského porcelánu

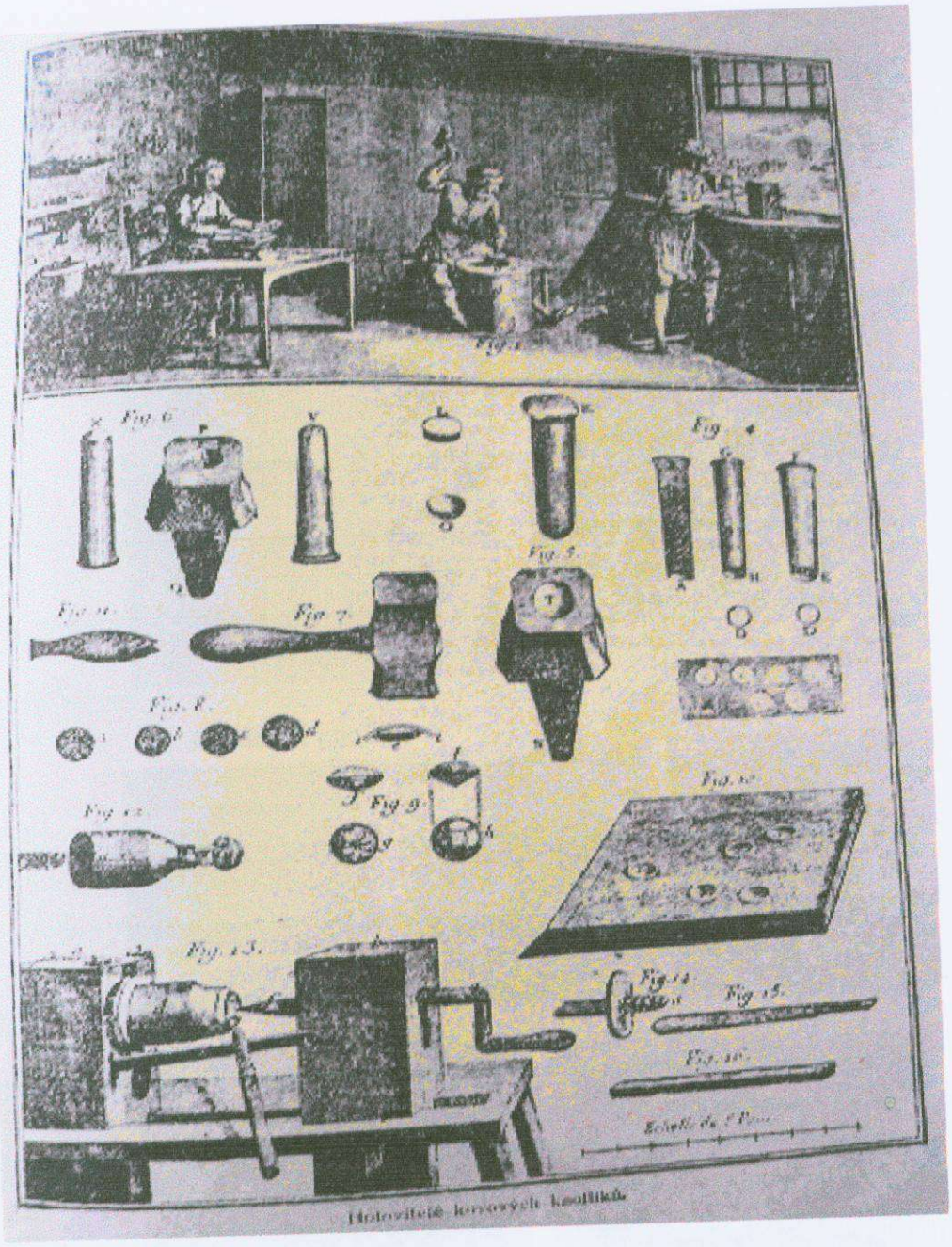

Obr. 2. Soustružník při soustruhu. Obraz v městské knihovně v Norimberce. Nápis: „Anno [dreizehnhundert] XXXV An sant margrethen tag Starb Hans paternostrer der CXXI. bruder".

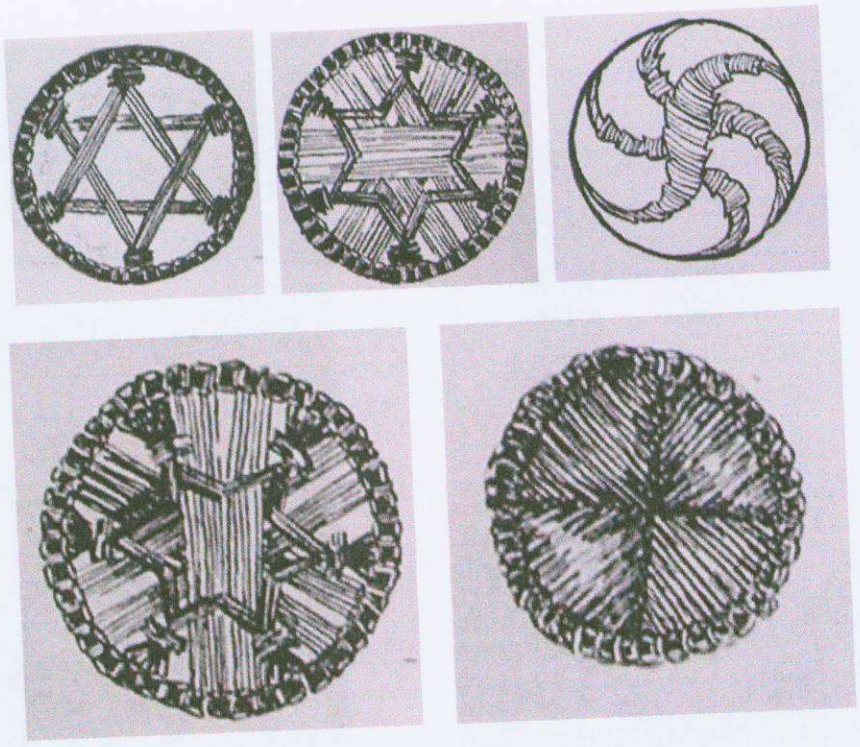
16. Středověký soustružník

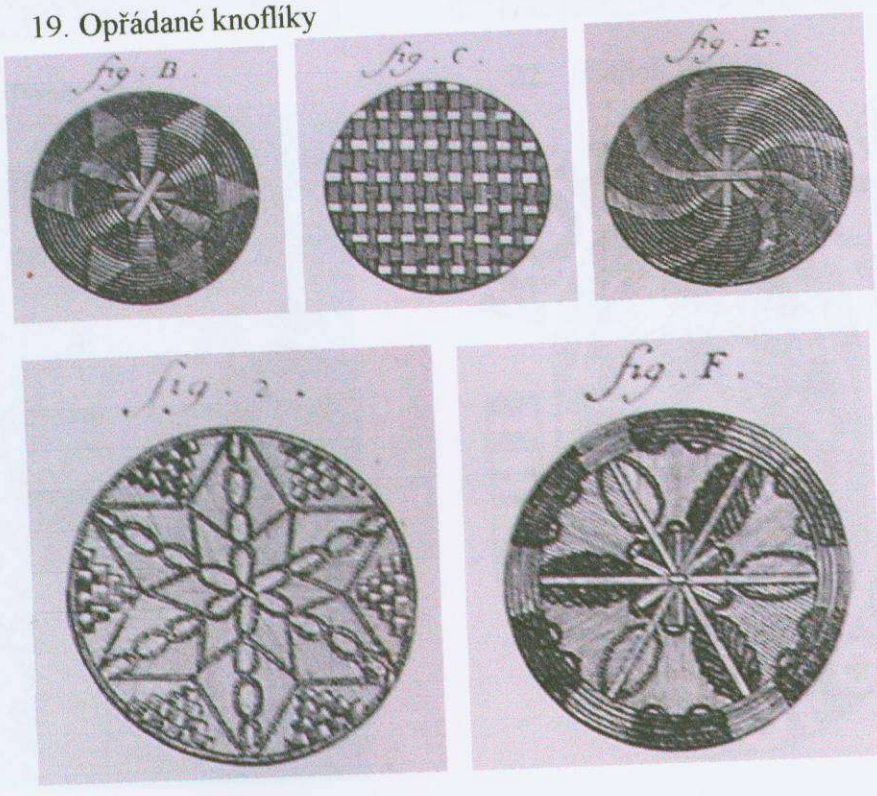
17. Soustruh na výrobu dřevěných knoflíků z 18. století

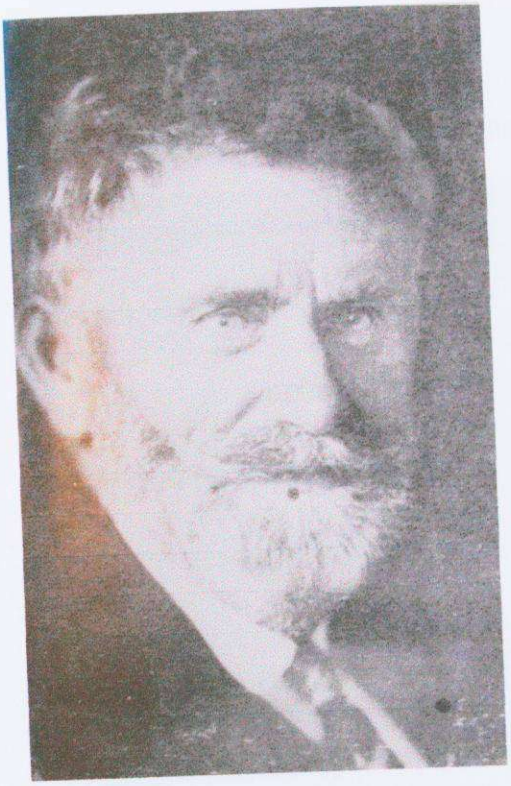
18. Vyobrazení nástrojů a nářadí potřebných pro výrobu kovových knoflíků

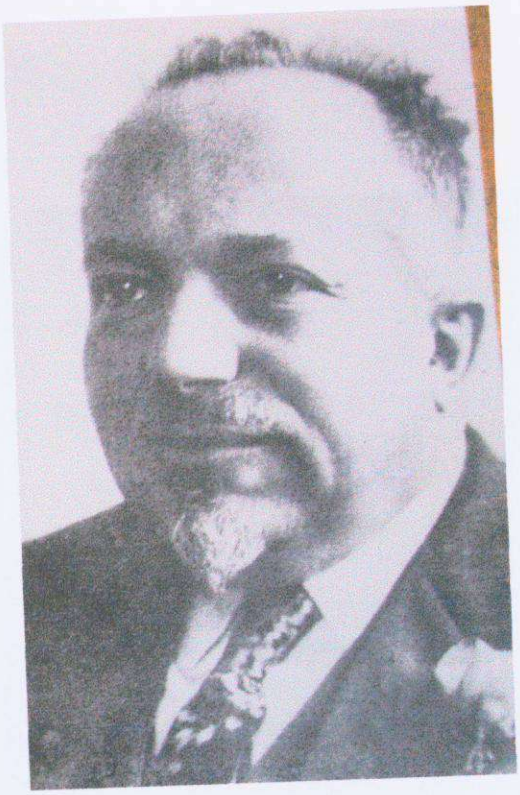
19. Opřádané knoflíky

20. Hedvábné knoflíky

21. Hynek Punc

22. Jindřich Waldes

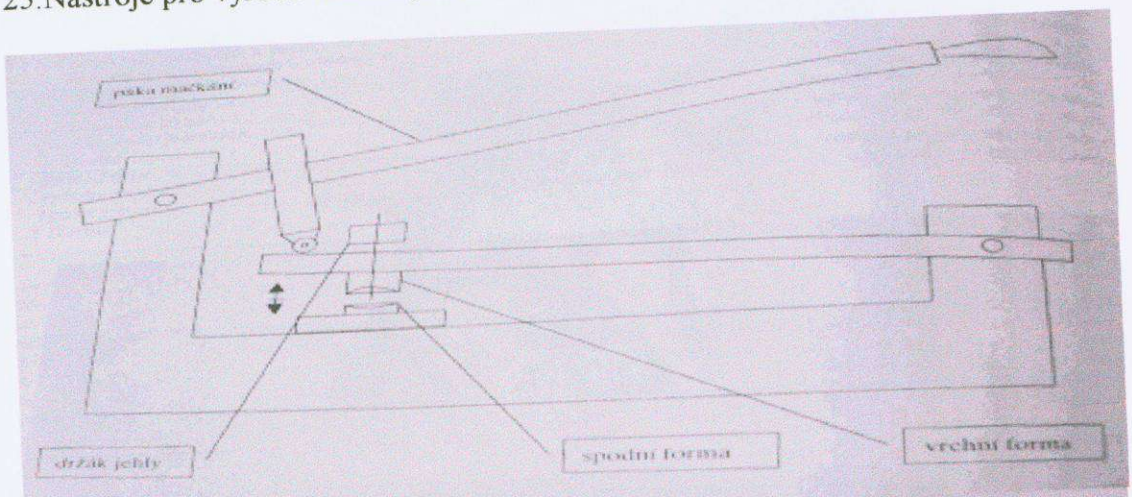

23. Logo Koh- i nooru v polovině 20. stol.

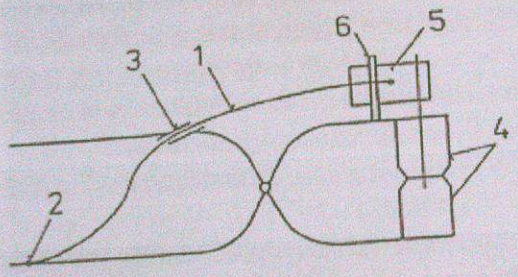
24. Současné logo Koh-i-nooru

25. Nástroje pro výrobu mačkaných knoflíků

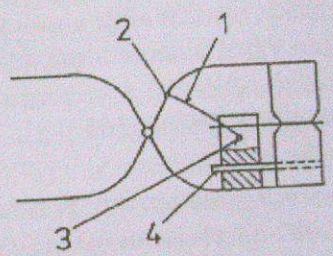

– Ruční mačkání

Ruční mačkání perel lze provádět do kleští, a jak již bylo uvedeno, mačká se buď od vrchu, nebo ze strany. Oba způsoby jsou schematicky znázorněny na obr. 9 a 10.

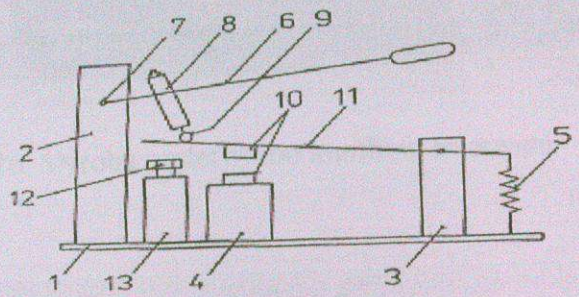

9 Píchání od vrchu
1 – páka jehelníku, 2 – čep páky jehelníku,
3 – posuvné upevnění, 4 – kaplíky, 5 – jehelník,
6 – vodítko jehelníku

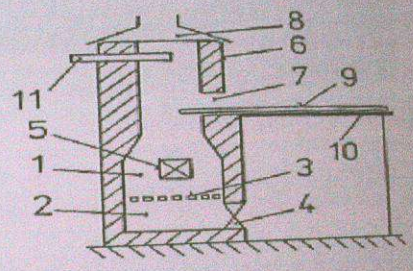

10 Píchání ze strany
1 – páka, 2 a 3 – čepy, 4 – vodítko jehelníku

Ručně se mačká také na „kaplovce", jejíž princip je na obr. 11.

11 Schéma ručního mačkadla kaplovky
1 – základní deska, 2 – hlava, 3 – držák čepu mačkací páky, 4 – stolek formy, 5 – pružina, 6 – hlavní páka mačkadla, 7 – ložisko páky, 8 – kaplička, 9 – kladička kapličky, 10 – forma, 11 – mačkací páka, 12 – doraz, 13 – držák dorazu

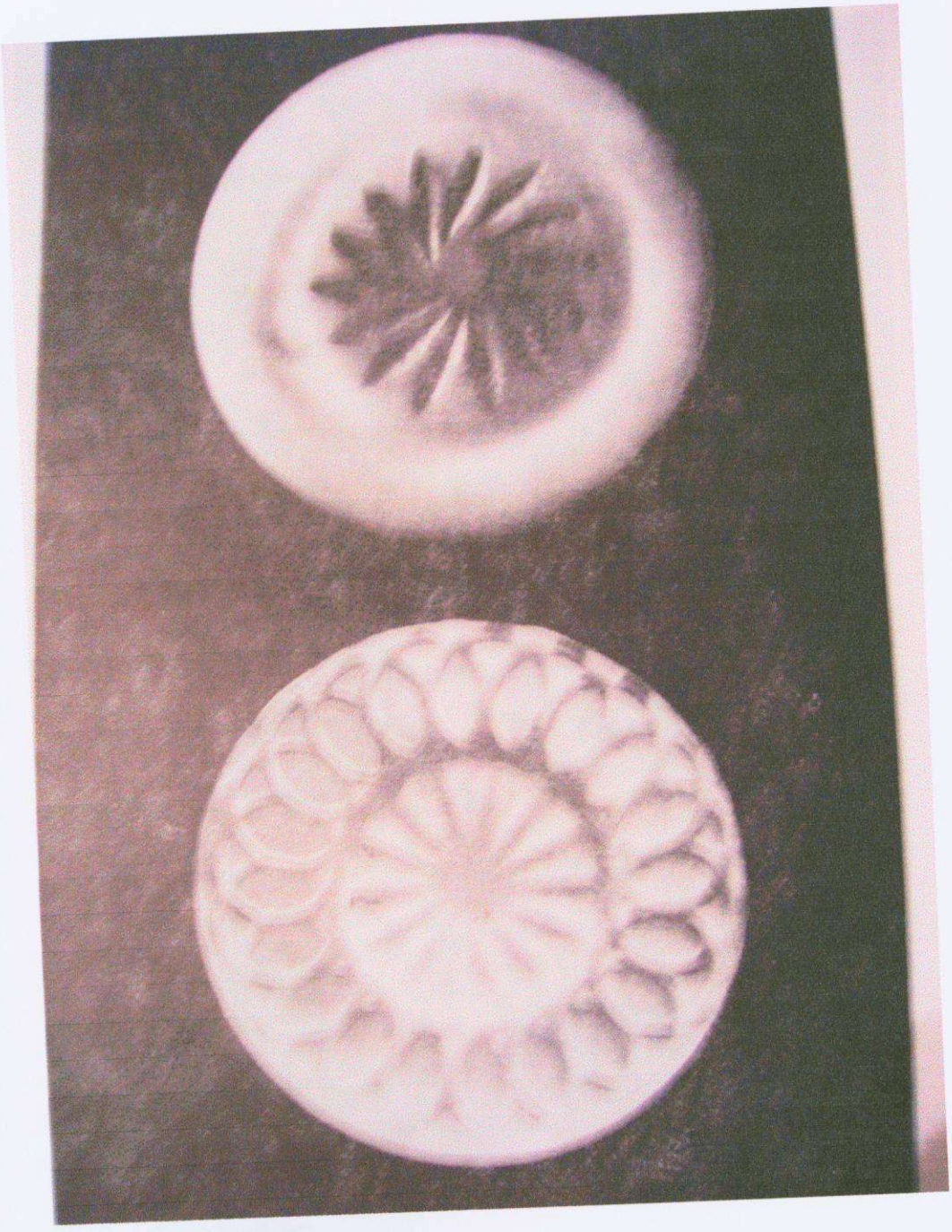
12 Schéma uhlové mačkářské pece
1 – topeniště, 2 – popelník, 3 – rošt, 4 a 5 – dvířka, 6 – šachta, 7 – pracovní otvor, 8 – komín, 9 – nahřívané skleněné tyče, 10 – odkládací stolek, 11 – hradítko

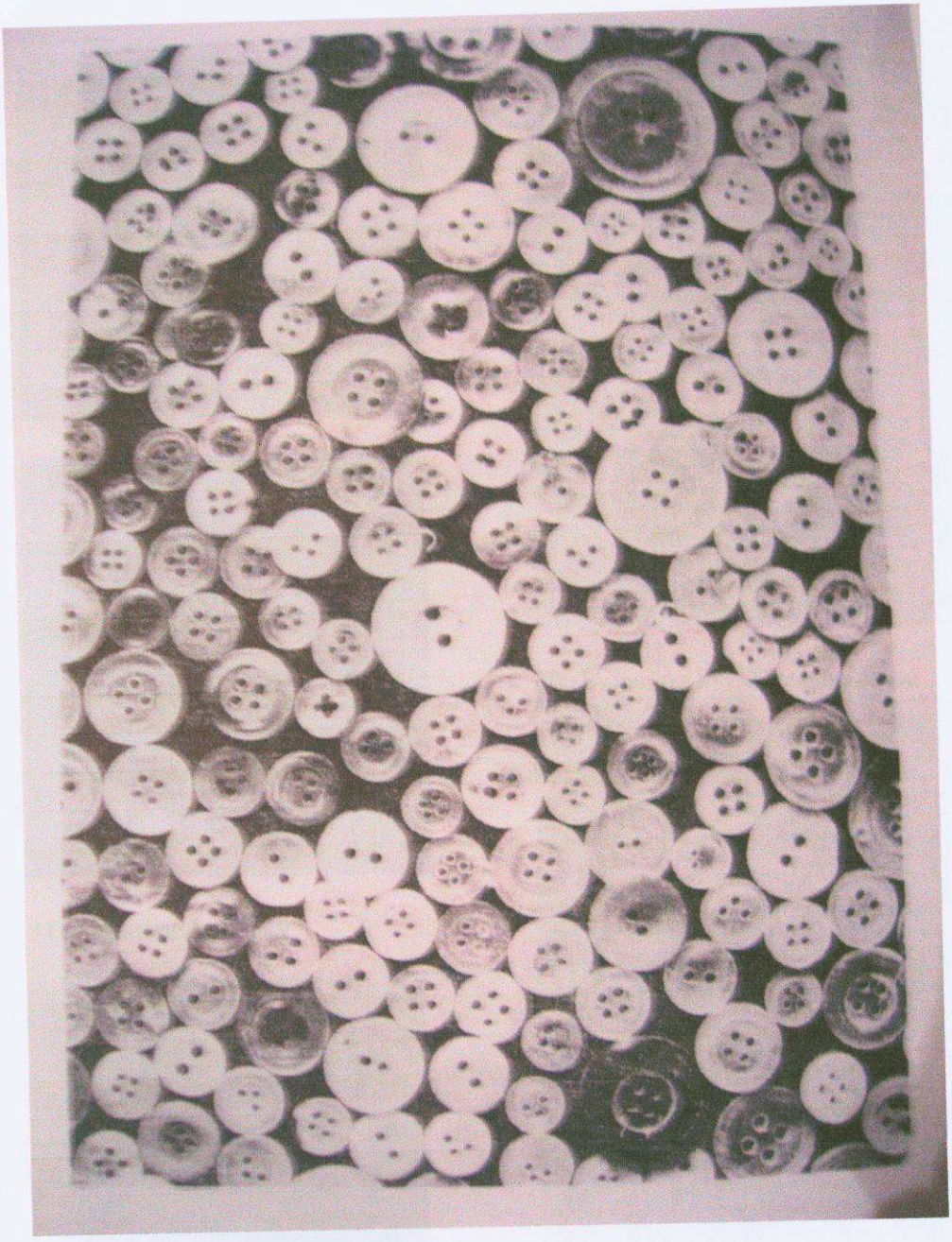
26. Výroba perleťového knoflíku- trádování

27. Perleťářský ponk a kolekce perleťových lastur

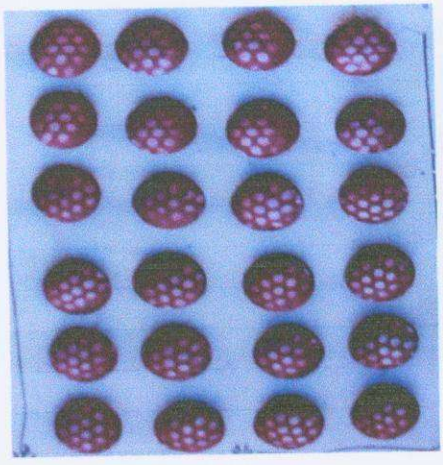

28. Zdobené perleťové knoflíky

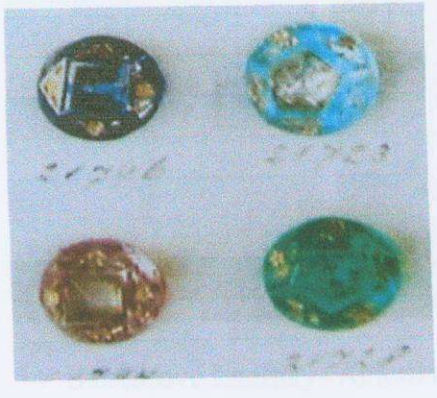

29. Perleťové knoflíky

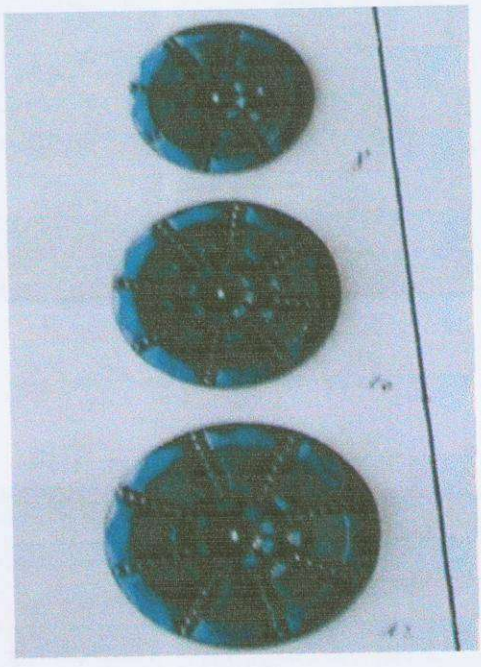

31. Skleněné knoflíky

32. Skleněné knoflíky

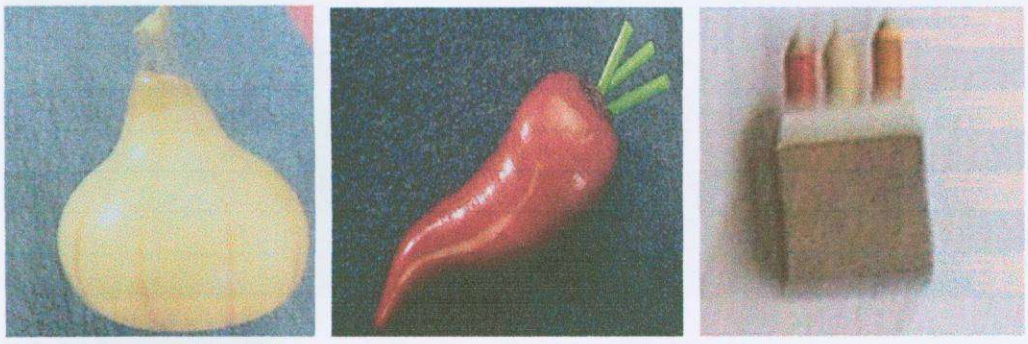
30. Skleněné knoflíky- mačkané

33. Kovové knoflíky s podobiznami poč. 19. stol.

34. Bakelitové knoflíky- Amerika 20. a 30. léta 20. stol.

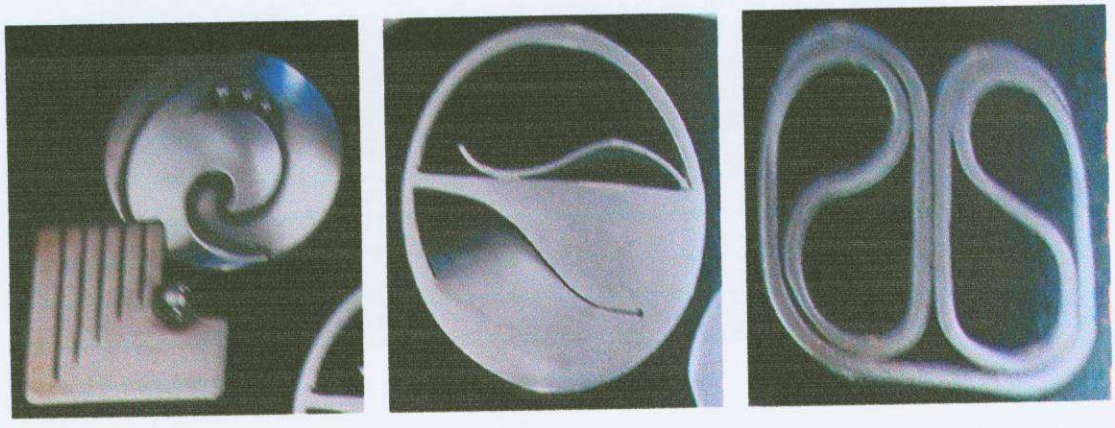
35. Papírové knoflíky Amerika 40. léta 20. století

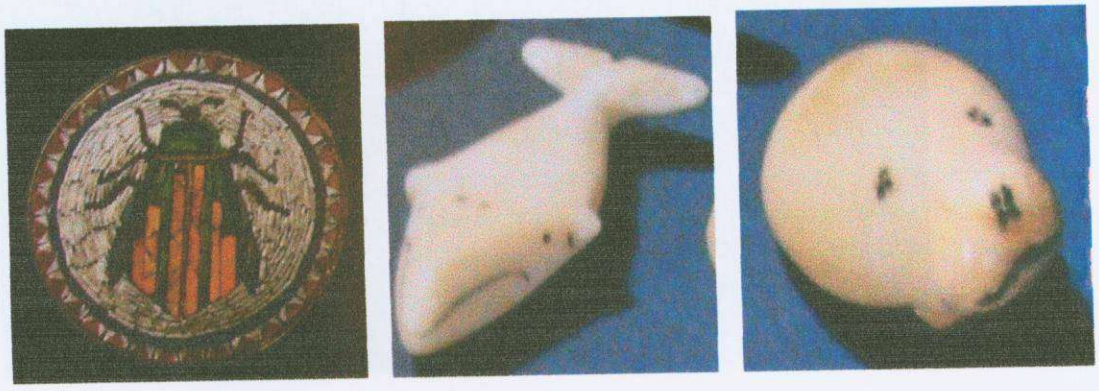
36. Malované knoflíky z hedvábí Amerika 20. a 30. léta 20. stol.

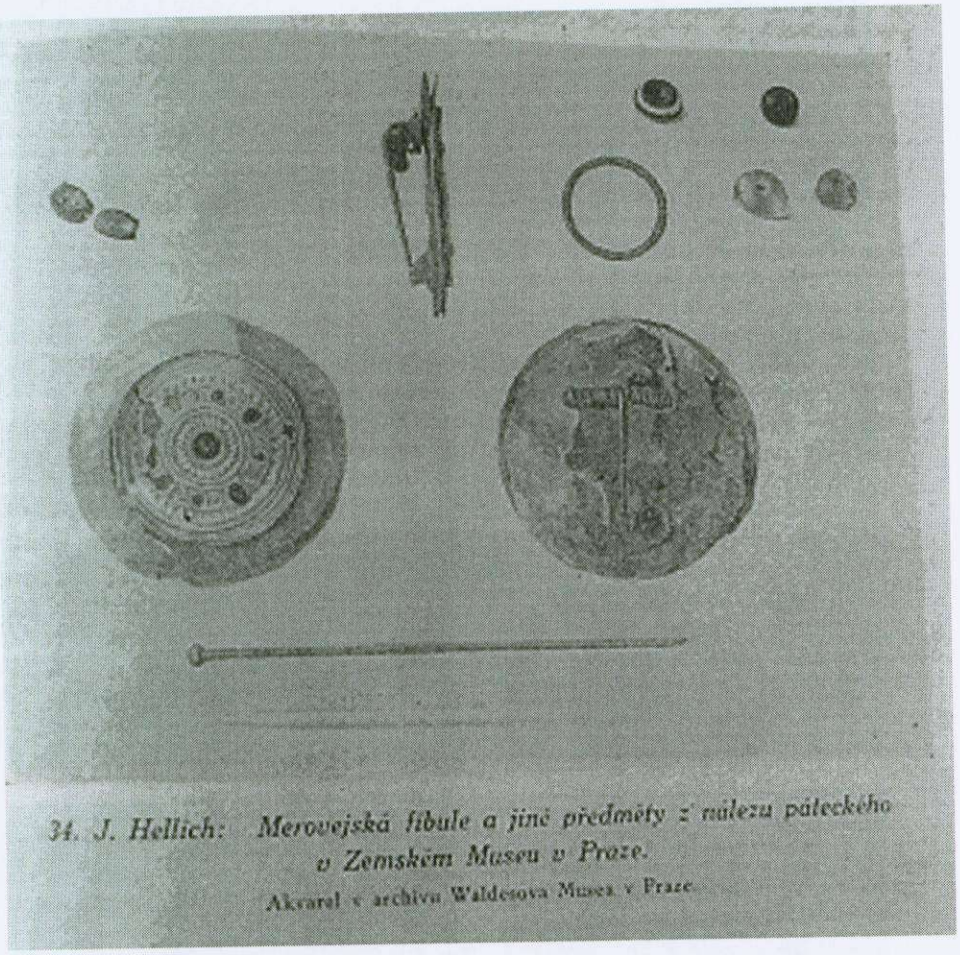
37. Dřevěné knoflíky – inspirace africkými maskami Amerika poč. 20. stol.

38. Stříbrné knoflíky Amerika 20. a 30. léta 20. století

39. Mozaikový knoflík 20. stol. Knoflíky ze slonoviny- Aljaška poč. 20. stol.

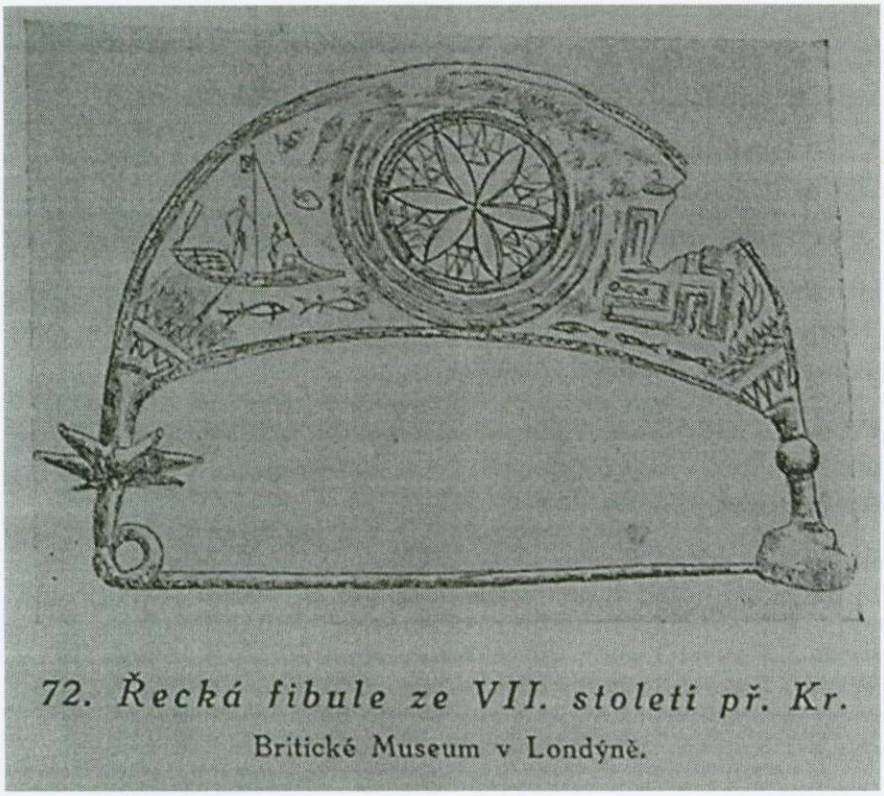
34. J. Hellich: Merovejská fibule a jiné předměty z nálezu páteckého v Zemském Museu v Praze.
Akvarel v archivu Waldesova Musea v Praze.

40. Merovejská fibule

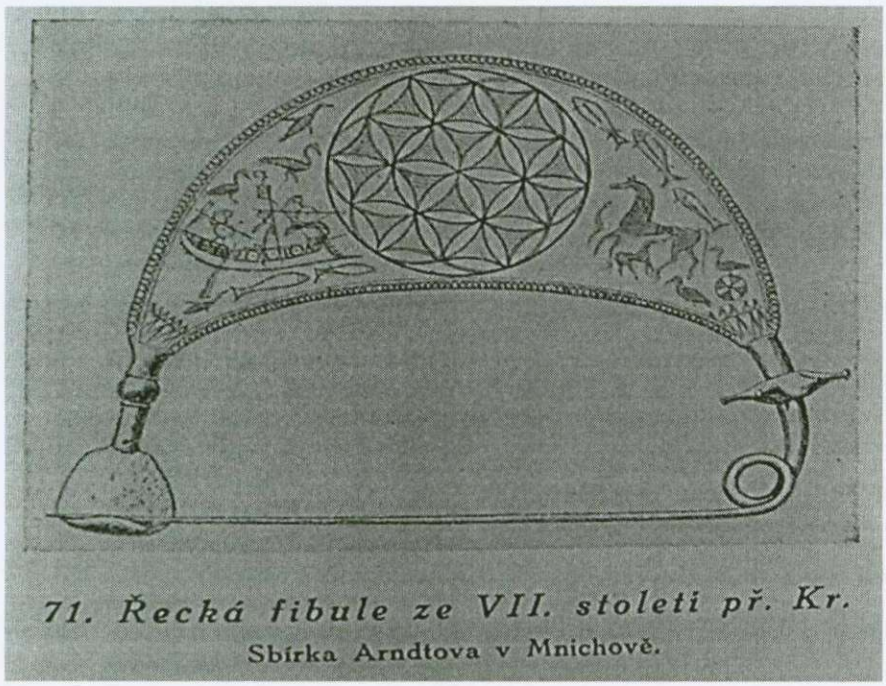

32.—33. Spony středověkého rázu ze soukromých sbírek XVII. století.
Waldesovo Museum v Praze.

41. Středověké spony

72. Řecká fibule ze VII. století př. Kr.
Britické Museum v Londýně.

71. Řecká fibule ze VII. století př. Kr.
Sbírka Arndtova v Mnichově.

42. Řecké fibule ze 7. stol. př.n.l.

Obrázková příloha- poznámky

1. *60 let zapínáme svět. n. p. Koh-i-noor 1967*
2. Osborne Peggy, A.: Button butoon. 1993
3. Drda, P. a Rybová, A.: Keltové a Čechy. Academia Praha 1998
4. –
5. Drda, P. a Rybová, A.: Keltové a Čechy. Academia Praha 1998
6. Drda, P. a Rybová, A.: Keltové a Čechy. Academia Praha 1998
7. Drda, P. a Rybová, A.: Keltové a Čechy. Academia Praha 1998
8. Drda, P. a Rybová, A.: Keltové a Čechy. Academia Praha 1998
9. Drda, P. a Rybová, A.: Keltové a Čechy. Academia Praha 1998
10. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č.2, září 1916*
11. *Zprávy Waldesova musea, ročník IV,Praha Vršovice; 1919*
12. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č.2, září 1916*
13. *Zprávy Waldesova musea, ročník IV,Praha Vršovice; 1919* **Poznámky**
14. *Zprávy Wladesova musea knoflíků sbírka spínadel šatních všech způsobů a dob, Praha Vršovice, roč. II. č. 1, 1917(české vydání)*
15. *Zprávy Wladesova musea knoflíků sbírka spínadel šatních všech způsobů a dob, Praha Vršovice, roč. II. č. 2, 1917(české vydání)*
16. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č. 3- 4, prosinec , 1916*
17. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č. 1, červen 1916*
18. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č.2, září 1916*
19. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č. 3- 4, prosinec , 1916*
20. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č. 3- 4, prosinec , 1916*
21. *60 let zapínáme svět. n. p. Koh-i-noor 1967*
22. *60 let zapínáme svět. n. p. Koh-i-noor 1967*
23. *60 let zapínáme svět. n. p. Koh-i-noor 1967*
24. *Koh-i-noor- podnikové normy*
25. KIRSCH, R. a kol.: Historie sklářské výroby v Českých zemích II./díl 2 Academia 2003
26. *Expozice tradičního bydlení a perleťářství, Senetářov, Okresní muzeum Blansko*
27. *Expozice tradičního bydlení a perleťářství, Senetářov, Okresní muzeum Blansko*
28. *Expozice tradičního bydlení a perleťářství, Senetářov, Okresní muzeum Blansko*
29. *Expozice tradičního bydlení a perleťářství, Senetářov, Okresní muzeum Blansko*
30. Petrásková, CH.: Knoflíky a lidé. UK 2003
31. Petrásková, CH.: Knoflíky a lidé. UK 2003
32. Petrásková, CH.: Knoflíky a lidé. UK 2003
33. Osborne Peggy, A.: Button butoon. 1993
34. Osborne Peggy, A.: Button butoon. 1993
35. Osborne Peggy, A.: Button butoon. 1993
36. Osborne Peggy, A.: Button butoon. 1993
37. Osborne Peggy, A.: Button butoon. 1993
38. Osborne Peggy, A.: Button butoon. 1993
39. Osborne Peggy, A.: Button butoon. 1993
40. *Zprávy Wladesova musea knoflíků sbírka spínadel šatních všech způsobů a dob, Praha Vršovice, roč. II. č. 1, 1917(české vydání)*
41. *Zprávy Wladesova musea knoflíků sbírka spínadel šatních všech způsobů a dob, Praha Vršovice, roč. II. č. 1, 1917(české vydání)*
42. *Zprávy Wladesova musea knoflíků sbírka spínadel šatních všech způsobů a dob, Praha Vršovice, roč. II. č. 1, 1917(české vydání)*

18. Použité zdroje a literatura

18. 1. Literatura

1. KYBALOVÁ, L.: Dějiny odívání, starověk. Nakladatelství Lidové noviny 1998
2. KYBALOVÁ, L.: Dějiny odívání, středověk. Nakladatelství Lidové noviny 2001
3. KYBALOVÁ, L.: Dějiny odívání, Renesance. Nakladatelství Lidové noviny 1996
4. KYBALOVÁ, L.: Dějiny odívání, Barok a rokoko. Nakladatelství Lidové noviny 1997
5. KIRSCH, R. a kol.: Historie sklářské výroby v Českých zemích II./díl 2 Academia 2003
6. Dolina, K.: Kronika Bojkovic. Město Bojkovice
7. Drda, P. a Rybová, A.: Keltové a Čechy. Academia Praha 1998
8. Teršl, S.: Malá encyklopedie textilií a odívání. SNTL 1989
9. Polonec, A.: Slovenské opasky, kapsy a spínadla. Osveta n. p. Bratislava
10. Petrásková, CH.: Knoflíky a lidé. UK 2003
11. Osborne Peggy, A.: Button butoon. 1993
12. Luscomb, S.: The collectorś encyklopedia of buttoms. Bananza books NY 1967
13. Epstein, D., Safro, M.: Buttons. Harry N. Abrahams inc., Publischer 1991

18. 2. Časopisy

1. *Sklář a keramik, ročník 52 (2002) č. 12*
2. *Sklář a keramik, ročník 53 (2003) č. 11- 12*
3. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č. 1, červen 1916*
4. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č.2, září 1916*
5. *Jindřich WALDES; Zprávy musea knoflíků, Praha Vršovice, č. 3- 4, prosinec , 1916*
6. *Zprávy Wladesova musea knoflíků sbírka spínadel šatních všech způsobů a dob, Praha Vršovice, roč. II. č. 1, 1917(české vydání)*
7. *Zprávy Wladesova musea knoflíků sbírka spínadel šatních všech způsobů a dob, Praha Vršovice, roč. II. č. 2, 1917(české vydání)*
8. *Zprávy Wladesova musea knoflíků sbírka spínadel šatních všech způsobů a dob, Praha Vršovice, roč. II. č. 3/4, 1917(české vydání)*
9. *Zprávy Waldesova musea, ročník IV,Praha Vršovice; 1919*
10. *Expozice tradičního bydlení a perleťářství, Senetářov, Okresní muzeum Blansko*
11. *60 let zapínáme svět. n. p. Koh-i-noor 1967*
12. *Koh-i-noor: Podniková norma*
13. *Buttons in fashion. 1996*

18. 3. Sbírky

1. Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou
2. Galerie Belveder, Jablonec nad Nisou
3. Expozice tradičního bydlení a perleťářství, Senetářov
4. Expozice výroby knoflíků, zámek Žirovnice
5. Expozice, zámek Nový Světlov
6. Umělecko průmyslové muzeum v Praze

18. 4. Internetové zdroje

1. http://www.from-ceramicstudio.cz
2. http://www.fiba-button.cz
3. http://www.stoklasa.cz
4. http://www.buttons.cz
5. http://www.m-dacicko.cz
6. http://www.buttoncz.cz
7. http://www.umkera.cz
8. http://www.zizkova.cz
9. http://www.rodinaonline.cz
10. http://www.tachov.cz
11. http://www.glass.cz
12. http://www.iabc.cz
13. http://www.alkar.cz
14. http://www.becov.cz
15. http://www.marianskolazensko.cz
16. http://www.vyletnik.cz
17. http://www.turistika.cz
18. http://www.cz-museums.cz
19. http://www.hojna-voda.cz
20. http://www.lidovakultura.cz
21. http://www.krasensko.cz
22. http://www.blanensko.cz
23. http://www.cervenavoda.cz
24. http://www.jablunka.cz
25. http://www.olsany.cz
26. http://www.slesinger.cz
27. http://www.viamont.cz
28. http://www.lomnice.cz
29. http://www.senozaty.cz
30. http://www.hrady.cz
31. http://www.tisa.cz
32. http://www.ceskatelevize.cz
33. http://www.msb-jablonec.cz
34. http://www.studena.cz
35. http://www.tisa.cz
36. http://www.polfin.cz
37. http://www.kostym.cz
38. http://amber.feld.cvut.cz
39. http://mujweb.cz
40. http://uhsd.ff.cuni.cz
41. http://drozdov.zabrezsko.cz
42. http://rn.rumburk.cz
43. http://rn.rumburk.cz
44. http://pe-po.ic.cz
45. http://firmy.centrum.cz
46. http://frenstat.mic.cz